

ПЛАВА
ПТИЦА

РОНИ-
СТАРИЈИ

ВАТРА

„PLAVA PTICA“ – Knjiga. 5
– KNJIGA ZA MLADE I STARE –

Žozef-Anri Roni Stariji

VATRA
– ROMAN O PEĆINSKOM ČOVEKU –

Naslov originala:
J.H. Rosny Aîné – La Guerre du feu (Quest for Fire)

PRVI DEO

I – SMRT VATRE

Ulhamri su bežali u strašnoj noći. Bili su izbezumljeni od patnji i umora, ali im je sve izgledalo ništavno pred najvećom nevoljom: Vatra je bila umrla. Gajili su je u tri kaveza još od postanka horde; četiri žene i dva ratnika hranili su je danju i noću.

Još od najcrnijih vremena Vatra je dobijala hranu od koje je živela; u zaklonu od kiše, oluje i poplave Vatra je prelazila reke i močvare, ne prestajući da se plavi ujutru i da se crveni uveče.

Njeno moćno lice odbijalo je crnog i žutog lava, pećinskog i sivog medveda, mamuta, tigra i leoparda; njeni crveni zubi štitili su čoveka od prostranog sveta. Sva radost bila je pored nje. Iz mesa je izazivala sočni miris, očvrščavala je vrhove lovačkih kopalja, rasprskavala tvrdi kamen; udovi su od nje dobijali slast punu snage; hrabrila je hordu u drhtavim šumama na beskrajnoj savani, u dnu pećina. Ona je bila majka, čuvarica, spasiteljica, a u isto vreme surovija i strašnija od mamuta kada je bežala iz kaveza i proždirala drveće.

Bila je mrtva! Neprijatelj je uništio dva kaveza; u trećem, za vreme bekstva, videli su je kako slabi, blede i smanjuje se. Tako slaba nije mogla da jede trave iz močvara i lelujala se kao bolesna životinja. Na kraju, ona je bila samo jedan ružičasti insekt, koji je vetar gasio pri svakom dahu... Najzad se izgubila... I Ulhamri su bežali bez nje u jesenjoj noći. Nije bilo zvezda. Teško nebo dodirivalo je teške vode; biljke su pružale svoja hladna vlakna; čulo se šuštanje gmizavaca; ljudi, žene i deca su propadali nevidljivi. Ukoliko su mogli, Ulhamri su se upravljali, idući za glasovima svojih vođa, prema jednoj liniji više i tvrđe zemlje, čas prelazeći vodu, čas idući po ostrvima. Tri generacije su poznavale taj put, ali bi im bila potrebna svetlost zvezda. Pred zoru približiše se savani.

Neka ledena svetlost prodre kroz krečno-bele škrljaste oblake. Vetar se kovitlao po vodi gustoj kao asfalt; naduvene alge izgledale su kao čirevi; ukočeni gušteri kotrljali su se između lokvanja i keke.

Jedna čaplja uzlete na jedno pepeljasto drvo i savana se pojavi, sa svojim trepetljivim biljkama, potpuno pokrivena nekom riđom parom. Ljudi se uspraviše, manje iznureni, i prošavši kroz ševar, naidoše na travu, na čvrsto tle.

A onda, pošto ih je prošla groznica zbog straha od smrti, mnogi od njih postadoše nepomične životinje: prostrše se po zemlji i utonuše u odmor. Žene su izdržavale bolje od ljudi; one koje su bile izgubile svoju decu u močvarama urlale su kao vučice; sve su osećale kobno opadanje rase i tešku sutrašnjicu; neke od njih koje su spasle svoje male podizale su ih prema oblacima.

Faum, u novoj svetlosti, prebroja pleme pomoću svojih prstiju i grančica. Svaka grančica predstavljala je prste obeju ruku. Rđavo je brojao; međutim, on vide da su ostale četiri grančice ratnika, više od šest grančica žena, oko tri grančice dece i nekoliko staraca.

A stari Gun, koji je brojao bolje od svih ljudi, reče da nije ostao nijedan čovek od pet njih, jedna žena od tri i jedno dete od jedne grančice. Onda oni koji su čuvali stražu osetiše svu težinu propasti. Oni uvideše da je njihovo potomstvo ugroženo u svom izvoru i da su svetske sile postale strašnije: oni će morati da lutaju bedni i goli po zemlji.

I pored svoje snage, Faum pade u očajanje. Nije više verovao u svoj stas i u svoje ogromne ruke. Njegovo krupno lice, načičkano tvrdim dlakama, i oči, žute kao u leoparda, odavali su poražavajuću iscrpljenost. Gledao je rane koje je zadobio od neprijateljskog koplja i strele; pio je s vremena na vreme iz svoje ruke krv koja je još tekla.

Kao i svi pobeđeni, tako se i on sećao trenutka u kome zamalo nije pobedio. Ulhamri su poleteli u krvoproliće; a on, Faum, cepao je glave svojom budžom. Još malo pa bi uništili ljude, oteli žene, ubili neprijateljsku Vatru i lovili bi po novim savanama i obilnim šumama. Kakav je to dah prostrujao? Zašto je kod Ulhamra odjednom nastao strah, zašto su njihove kosti počele da pucaju, njihove utrobe da se prosipaju, iz njihovih grudi da krklja ropac, dok su neprijatelji osvajali logor, obarali svetu Vatru? Tako je pitala Faumova duša, glomazna i spora. Ona se bila okomila na tu uspomenu kao hijena na lešinu. Ona nije htela ca se oseti oslabljenom, nije osećala da ima manje energije, hrabrosti i divljine.

Svetlost se podiže u svoj svojoj snazi. Klizila je po močvari, razrivala blato i sušila savanu. U njoj je bila jutarnja radost, sveže meso biljaka. Voda je sada izgledala lakša, manje podmukla i mutna. Njena srebrnasta površina blistala je između ostrva pokrivenih bakarnim zelenilom; po njoj su se pružali dugački drhtaji biserno-zelenkaste boje, svetlucala je kao listovi liskuna i njen miris bio je slađi kroz vrbe i jovu. Shodno igri prilagođavanja prema prilikama, pobeđivale su alge, svetleo vodeni krin ili je žuti lokvanj štrčao iznad vodene perunike, barske mlečike i keke, prostirali se zalivi puni ljutića, okuke pune čupavog jariča, gorke gronice, raznobojnih vodenih cvetova i trave, čitave džungle trske i ševara, u kojima su se razmnožavale vodene koke, crni kovačići, grogotovci, zviždovke, vivci sa zelenkastim prelivima, teške droplje i druge vodene ptice. Čaplje su vrebale na obali crvenkastih zaliva; ždralovi su mlatarali krilima na nekom brežuljku; jezičave štuke su napadale ribe, a poslednji konjici su leteli kao zelenkaste plamene pruge, ili krivudavo u vidu plavičastih kamenčića.

Faum je posmatrao svoje pleme. Propast je lebdela nad njim kao pipci gmizavaca; žuto od blata, crveno od krvi, zeleno od algi, njegovo pleme je odisalo mirisom groznice i trulog mesa.

Neki od ljudi bili su zgrčeni kao pitoni, drugi ispruženi kao gušteri, a neki su bili u ropcu. Rane su postajale crne, grozne na trbuhu, a još gore na glavi, gde su se širile zbog kose kao crveni sunđeri. Skoro svi su imali da ozdrave, pošto su najteže ranjeni već bili podlegli na drugoj obali ili našli smrt u vodi.

Faum okrete glavu od onih koji su spavali i pogleda one koji su poraz osećali jače nego umor. Mnogi od njih odavali su rasnost Ulhamra. Bila su to ogromna lica, niska čela, snažne vilice. Koža im je bila riđa, ne crna; skoro svi su imali dlakava tela i udove. Prefinjenost njihovih čula bila je usredsređena u čulu mirisa, koje se moglo meriti sa životinjskim. Imali su velike, često divlje i katkad unezverene oči, čija se živa lepota isticala naročito kod dece i nekoliko mladih devojaka. Mada se njihov tip približavao našim nižim rasama, svako poređenje bilo bi uzaludno. Paleolitska plemena živela su u nekoj dubokoj atmosferi; njihovo meso je imalo mladost koja se više neće vratiti, cvet jednog života, čiju mi energiju i snagu samo približno zamišljamo.

Faum podiže ruke prema suncu uz dugačak urlik.

– Šta će raditi Ulhamri bez Vatre? povika on. Kako će živeti na savani i u šumi, ko će ih braniti od mraka i zimskog vetra? Moraće da jedu sirovo meso i gorke biljke. Oni više neće zagrejati svoje udove; vrh koplja će ostati mek. Lav, životinja sa zubima koji razdiru, medved, tigar velika hijena, proždiraće ih žive u noći. Ko će ponovo doneti Vatru? Taj će biti Faumov brat; imaće tri dela lova, četiri dela pljačke; dobiće Gamlu, kćer moje sestre, i ako ja umrem, zapovednički štap.

Onda ustade Naoh, Leopardov sin, i reče:

– Dajte mi dva ratnika brzih nogu, pa ću ići da uzmem Vatru od Mamutovih sinova ili od Ljudoždera, koji love na obalama Dvostruke reke.

Faum mu ne dobaci povoljan pogled. Naoh je po uzrastu bio najviši od svih Ulhamra. Ramena su mu još rasla. Nije bilo tako veštog ratnika koji bi mogao tako dugo da trči. On je obarao Mouha, sina Urusovog, čija se snaga približavala Faumovoj snazi. I Faum ga se bojao. Davao mu je najteže zadatke, udaljavao ga od plemena, izlagao ga smrti.

Naoh nije voleo zapovednika; ali se ushićavao gledajući Gamlu, visoka stasa, vitku i tajanstvenu, sa kosom kao lišće. Naoh ju je vrebao kroz šiblje, iza drveća ili u udolicama, vrele puti i drhtavih ruku. Vio je uzbuđen čas od nežnosti, čas od srdžbe. Neki put je širio ruke da je obuhvati polako i blago, neki put je hteo da se baci na nju, kao što se čini s devojkama iz neprijateljskih hordi, da je obori na zemlju udarcem budže. Međutim, nije joj želeo nikakvo zlo: kad bi je dobio za ženu, ne bi s njom postupao grubo, pošto nije voleo da gleda kako na licima raste strah koji ih čini čudnovatima.

U drugoj prilici Faum bi rđavo primio Naohove reči. Ali morao je da se prikloni pred propašću. Možda će veza sa Leopardovim sinom biti dobra; inače, on će umeti da ga ubije. On se okrete mladom čoveku i reče:

– Faum ima samo jedan jezik. Ako doneseš Vatru, imaćeš Gamlu, a da ne moraš da daš ništa u zamenu. Bićeš Faumov sin.

Govorio je uzdignute ruke, sporo, grubo i prezrivo. Zatim dade znak Gamli.

Ona priđe dršćući, podignuvši svoje promenljive oči pune vlažne rečne vatre. Ona je znala da ju je Naoh vrebao kroz visoku travu i mrak. Kad se iznenada pojavljivao kroz travu, kao da će da se sruči na nju, ona ga se bojala; ponekad joj njegova slika nije bila neprijatna; želela je u isto vreme da on pogine od udaraca Ljudoždera i da donese Vatru.

Gruba Faumova ruka pade na devojčino rame; on povika u svom divljem ponosu:

– Koja je od kćeri ljudskih bolje građena? Ona može da nosi košutu na ramenu, može da ide a da ne padne od jutarnjeg do večernjeg sunca, može da izdrži glad i žeđ, da preradi životinjske kože, da prepliva jezero; ona će rađati snažnu decu. Ako Naoh donese Vatru, doći će da je uzme, ne dajući ni sekire, ni rogove, ni školjke ni krzna!...

Onda Ago, Oroksov sin, najdlakaviji od svih Ulhamra, priđe pun pohlepe i reče:

– Ago hoće da osvoji Vatru. On će otići sa svojom braćom da vreba neprijatelje s one strane reke. I on će ili umreti od sekire, koplja, tigrovog zuba, šape džinovskog lava, ili će Ulhamrima vratiti Vatru, bez koje su slabi kao jeleni ili sajge...

Na njegovom licu videla su se samo usta oivičena sirovim mesom i ubilačke oči. Njegovo nezgrapno telo isticalo je još više dužinu njegovih ruku i ogromna ramena; celo njegovo biće odavalo je grubu snagu, neumornu i nemilosrdnu. Nije se znalo dokle ide njegova snaga: on je nije upotrebio ni protiv Fauma, ni protiv Mouha, ni protiv Naoha. Znali su samo da je ogromna. On je nije oprobao ni u jednoj mirnoj borbi: svi oni koji su mu se bili isprečili na put, podlegli su, bilo da se ograničio samo na to da im osakati koji ud ili da ih je uništio, dodajući njihovu lobanju svojim pobeđnim znacima. Živeo je na odstojanju od drugih Ulhamra, sa svoja dva brata, koji su bili dlakavi kao i on, i sa više žena podvrgnutih strašnom ropstvu. Mada su, razume se, Ulhamri bili grubi prema samima sebi i divljački prema drugima, oni su se bojali preteranosti tih osobina kod Oroksovih sinova. Javljala se neka maglovita osuda, prvo udruženje mase protiv preterane nesigurnosti.

Jedna grupa se tiskala oko Naoha, kome je većina zamerala zbog toga što je pokazivao malo grubosti prilikom osvete. Ali taj porok,

pošto se nalazio kod tako strašnog ratnika, dopadao se onima koji nisu imali snažne mišiće i brze noge.

Faum je prezirao Agoa isto koliko i Leopardovog sina; bojao ga se i više. Kosmata i podmukla snaga te braće izgledala je neranjiva. Ako je jedan od trojice želeo smrt nekog čoveka, sva trojica su je želela; kogod bi im objavio rat imao je da umre ili da ih potamani.

Poglavica je tražio njihov savez; oni su se držali po strani, ograđeni svojim nepoverenjem, ne mogući da veruju ni rečima ni delima ljudi, ljutila ih je blagonaklonost i nisu znali za drugo laskanje sem za strah. Faum, isto tako nepoverljiv, ipak je imao osobine jednog poglavice: one su se sastojale u popustljivosti prema pristalicama u potrebi za laskanjem i izvesnom ograničenom, retkom, isključivom i škrtom osećanju nagona ka društvenom životu.

On odgovori sa grubom snishodljivošću:

– Ako Oroksov sin donese Vatru Ulhamrima, uzeće Gamlu bez naknade, biće drugi čovek plemena i njemu će se pokoravati svi ratnici u odsustvu poglavice.

Ago je slušao surovog izgleda; okrenuvši svoje kosmato lice ka Gamli, on ju je gledao požudno; njegove okrugle oči ukočiše se pritom od pretnje:

– Kći Močvare će pripadati Oroksovom sinu; svaki drugi čovek koji je dotakne biće uništen.

Te reči razjariše Naoha. On žestoko prihvati rat i povika:

– Ona će pripasti onome ko donese Vatru!

– Ago će je doneti!

Oni se pogledaše. Sve do toga dana nije postojao nikakav razlog za borbu. Obojica svesni svoje snage, bez zajedničkih ukusa i neposrednog suparništva, oni se nikada nisu sretali, nisu zajedno lovili. Faumove reči izazvale su mržnju.

Ago, koji do juče nije ni gledao Gamlu kada je prolazila nečujno kroz savanu, sav uzdrhta kada je Faum hvalio devojkicu. Stvoren za nagle nagone, on je zaželeo tako žestoko kao da ju je želeo godinama. Od tog trenutka on osudi na smrt svakog suparnika. Ago čak nije morao ni da donosi odluku; njegova je odluka bila u svakom njegovom živcu.

Naoh je to znao. On steže sekiru u levoj i koplje u desnoj ruci. Na izazivanje Agoa, njegova braća skočiše bez reči, podmukli i strašni.

Oni su čudnovato ličili na njega; izgledali su još divljačniji, sa ostrvcima riđih dlaka i očima sjajnim kao krila u balegara. Njihova gipkost je isto tako ulivala strah kao i njihova snaga.

Sva trojica, spremni na ubistvo, vrebali su Naoha. Ali među ratnicima se podiže vika. Čak i oni koji su zamerali Naohu zbog njegove slabosti u mržnji, nisu voleli da pogine posle propasti tolikih Ulhamra, i to još sada kad je obećavao da donese Vatru. Znali su da je bogat u lukavstvima, neumoran, vešt da održi i najslabiji plamen i da ga raspali iz pepela; mnogi su verovali u njegov uspeh.

Istina, i Ago je imao strpljenja i lukavosti, koje osobine donose uspeh preduzećima, i Ulhamri su shvatali korist od tog dvostrukog pokušaja. Oni ustadoše bučno; Naohove pristalice, hrabreći se poklicima, poređашe se u bojni red.

Iako je bio neustrašiv, Oroksov sin nije prezirao ni opreznost. On odloži svađu. Gun, suvih kostiju, izloži maglovite misli gomile:

– Hoće li Ulhamri da nestanu sa Zemlje? Zaboravljaju li oni da su neprijatelji i vode uništili toliko ratnika: na četvoricu ostao je samo po jedan. Svi oni koji mogu da nose sekiru, koplje i budžu treba da žive. Naoh i Ago su jaki među ljudima koji love u šumi i po savani. Ako jedan od njih umre, Ulhamri će biti tako slabi kao da su im umrla četvorica drugih... Kći Močvara će služiti onoga koji donese Vatru; horda želi da tako bude.

– Neka tako bude! potvrdiše grubi glasovi. I žene, strašne zbog svoje mnogobrojnosti, skoro netaknute snage i jednodušnosti svojih osećanja, povikaše:

– Gamla će pripasti onome ko donese Vatru! Ago sleže evojim kosmatim ramenima. On je prezirao masu, ali nije smatrao za korisno da joj prkosi. Siguran da će preteći Naoha, on reši da se sa svojim suparnikom obračuna i da ga ubije kad se s njim sretne prvom zgodnom prilikom. I njegove grudi ispuniše se pouzdanjem.

II – MAMUTI I OROKSI

Sutradan u zoru visoki vetar duvao je oblacima, dok je zemlju i močvaru pritiskivao težak, zagušljiv i topao vazduh. Celo nebo se talasalo kao neko jezero i njihalo je alge, lokvanje i blede trske. Zora

prosu svoju penu. Ona se raširi i preli se po sumporastim lagunama, šarenim zalivima i rekama boje ružičastog sedefa.

Ulhamri, okrenuti prema tom ogromnom žarištu, osećali su u dnu svojih duša kako raste nešto kao neki kult, što je izazivalo i pesme ptica u travi savane i vrbacima močvara. Ali ranjenici zaječaše od žeđi; jedan mrtvi ratnik bejaše ispružio svoje modre udove, a neka noćna ptica mu beše isključala lice.

Gun promrmlja neke neodređene, skoro ritmičke tužbalice, a Faum naredi da se leš baci u vodu.

Zatim celo pleme skrete svoju pažnju na osvajače Vatre Agoa i Naoha, koji su bili spremni da pođu. Kosmati su nosili budže, sekire, koplja, džide, sa vrhom od belutaka ili nefrita. Naoh, računajući više na lukavstvo nego na snagu, umesto snažnih ratnika, izabrao je dva mladića, vešta i sposobna da dugo trče. Svaki od njih je imao po jednu sekiru, koplje i džidu. Naoh je još bio uzeo hrastovu budžu, jednu malo otesanu granu, opečenu na vatri. On je to oružje pretpostavljao svima ostalima i pomoću njega borio se i protiv velikih krvoločnih životinja.

Faum se obrati prvo Oroksu:

– Ago je došao na svetlost pre Leopardovog sina. On će izabrati put. Ako ide u pravcu Dve reke, Naoh će poći prema močvarama u pravcu zalaska sunca... a ako Ago pođe ka močvarama, Naoh će ići u pravcu Dve reke.

– Ago još ne zna svoj put! pobuni se Kosmati. On traži Vatru; ujutru može da ide prema reci, uveče ka močvari. Zar lovac koji juri za veprom zna gde će ga ubiti?

– Ago će docnije promeniti pravac puta, umeša se Gun, što odobri i mumljanje horde. On ne može u isto vreme da pođe i prema zalasku sunca i prema Dvema rekama. Neka izabere put!

U svojoj nejasnoj duši Oroksov sin shvati da bi pogrešio ne samo ako bi prkosio poglavici, nego i ako bi izazvao Naohovo nepoverenje. On uzviknu, upravivši svoj kurjački pogled u masu:

– Ago će poći ka zalasku sunca!

I davši jedan kratak znak svojoj braći, on pođe pored močvare.

Naoh se ne odluči tako brzo. On je želeo da još jednom oseti u svojim očima Gamlinu sliku. Ona je stajala pod jednim jasenom, iza grupe u kojoj su bili poglavica, Gun i starci. Naoh priđe; i ugleda je

nepomičnu, sa licem okrenutim ka savani. U svoju kosu bila je nabacala cvetove keke i jedan lokvanj mesečeve boje; izgledalo je kao da iz njene kože izbija neka svetlost življa od svetlosti svežih reka i zelenog mesa drveća.

Naoh oseti žeđ za životom, nemirnu i neutoljivu želju, strašan zavet koji preobražava životinje u biljke. Njegovo se srce tako jako raširi da ga je gušilo, puno nežnosti i srdžbe; svi oni koji su ga razdvajali od Gamle učiniše mu se isto tako mrki kao Mamutovi sinovi ili Ljudožderi. On podiže ruku u kojoj je držao sekiru i reče:

– Kćeri Močvare, Naoh se neće vratiti, nestaće u zemlji, u vodama, u trbuhu hijene, ili će Ulhamrima vratiti Vatru. On će Gamli doneti školjke, plavo kamenje, leopardove zube i rogove oroksa.

Na te reči ona upravi na ratnika pogled u kome je sijala detinjska radost. Ali Faum je bio nestrpljiv:

– Oroksovi sinovi su iščezli iza jablanova.

Onda se Naoh uputi ka jugu.

Naoh, Gav i Nam išli su celog dana kroz savanu. Ona je još uvek bila bujna: trave su se lelujale kao talasi na moru. Savana se povijala pod povetarcem, pucala pod suncem i širila po celom prostoru dušu bezbrojnih mirisa; bila je opasna i plodna, jednolika u svom prostranstvu, raznolika u pojedinostima, i stvarala je isto toliko životinja koliko i biljaka, isto toliko jaja kao i semena. Između travnih šuma, čitavih ostrva od žukovine, poluostrva od paprati, provlačili su se bokvice, žalfije, ljutići, hajdučka trava, pucavci i gronica. Pokatkad, gola zemlja je živela sporim životom minerala; to je bila prvobitna kora u kojoj biljka nije mogla da učvrsti svoje neumorne stubove. Zatim su se pojavljivali slez i divlje ruže, crvena detelina i zvezdasti bokori raznih biljaka.

Ovde je bio brežuljak, tamo uvala; negde je stajala neka bara puna insekata i gmizavaca; neka eruptivna stena dizala je k nebu svoj mastodonski profil; mogle su se videti divokoze, zečevi, sajge kako jure. Kurjaci i psi iznenada su se pojavljivali, droplje i prepelice su izletale, lebdeli su golubi grivaši, čaplje i gavrani. Konji, divlji magarci i jeleni jurili su u krdima. Jedan sivi medved, sa pokretima nekog velikog majmuna i rinocerosa, snažniji od tigra i skoro isto tako strašan kao ogromni lav, lutao je po zelenoj zemlji; oroksi se pojaviše na ivici vidika.

Naoh, Nam i Gav se uveče ulogoriše u podnožju jednog brežuljka. Nisu bili prešli ni deseti deo savane, i oko sebe su videli samo lelujave talase trave. Zemlja je bila ravna, jednolika i melanholična. U prostranim oblacima sumraka stvarali su se i rasturali svi oblaci na svetu. Pred bezbrojnim nebeskim vatrama Naoh je snevao o plamičku koji je imao da osvoji. Izgledalo je da samo ima da se popne na jedan brežuljak, da pruži borovu granu i da uhvati jednu varnicu iz ognja koji je obuhvatao ceo zapad.

Oblaci pocrveneše. Rumeni ponor ostade dugo na dnu vidika; sitni svetlucavi kamičci zvezda pojaviše se jedan za drugim; dah noći zastruja.

Naoh, naviknut na stražarenje pored Vatre, te sjajne brane pred morem mraka, oseti svoju slabost. Mogao se pojaviti sivi medved, ili leopard, ili tigar, ili lav, mada su oni retko zalazili u prostrane savane; krdo oroksa bi moglo da zdrobi slabo ljudsko meso; mnogobrojnost je kurjacima davala snagu velikih zveri, a glad ih je oružala hrabrošću.

Ratnici se nahraniše živim mesom. Bio je to oskudan obed; oni su voleli miris pečenog mesa. Tada Naoh poče prvi da bdi. Celo njegovo biće udisalo je noć. On je bio izvanredno biće u koje su prodirale nežne stvari vasiona: svojim pogledom hvatao je svetlucanje, blede oblike, kretanje senki i peo se među zvezde; svojim sluhom razlikovao je glas povetarca, pucketanje biljaka, let insekata i grabljivica, korake i puzanje životinja; razlikovao je u daljini zavijanje šakala, smeh hijene, urlanje kurjaka, krike orlušine i zrikanje skakavaca; kroz njegove nozdrve prodirao je dah zaljubljenog cveta, veseo miris trave, zadah zveri, bljutav ili mošusov miris gmizavaca. Njegova koža je podrhtavala od hiljadu nežnih treptaja hladnoće i toplote, vlage i suvot, pri svim promenama povetarca. Tako je Naoh živeo onim što je ispunjavalo prostor i trajanje.

Taj život nije bio lak, već težak i pun opasnosti. Sve ono što ga je stvaralo moglo ga je i uništiti; taj se život mogao održati samo žilavošću, snagom, lukavstvom i neumornom borbom ne samo sa bićima nego i sa stvarima.

Naoh je vrebao u mraku očnjake koji seku, kandže koje razdiru, plameno oko proždirača mesa. Mnogi su raspoznavali u ljudima

moćne životinje i nisu se zadržavali. Prodoše hijene sa vilicama strašnijim od lavljih: ali one nisu volele borbu i tražile su mrtvo meso. Prođe krdo kurjaka i zaustavi se: oni su bili svesni moći svoga mnoštva i osetili su da su skoro isto tako jaki kao Ulhamri. Ali ipak, njihova glad nije bila tako jaka i oni pođoše za antilopama. Prodoše psi slični kurjacima; oni su dugo urlicali oko brežuljka. Čas su pretili, čas se poneki od njih približavao podmuklim pokretima. Nisu rado napadali uspravne životinje. Nekada su u krdima logorovali pored horde; proždirali su otpatke i mešali se u lov. Gun je bio sklopio savez sa dva psa, kojima je davao utrobu i kosti. Ali oni poginuše u jednoj borbi sa divljim veprom; savez sa ostalima je bio neizvodljiv, pošto je Faum, kad je postao poglavica, naredio veliki pokolj.

Taj savez je privlačio Naoha; u tome je osećao novu snagu, više sigurnosti i moći. Ali u savani, sam sa dvojicom ratnika, on je osećao da bi to bilo opasno. On bi to pokušao sa malo životinja, ali ne sa celim krdom.

Međutim, psi su sužavali krug; njihov lavež je postajao ređi, a dahtanje življe. Naoh se uzbudi. On uze pregršt zemlje i baci je na najsmelijeg, povikavši.

– Mi imamo koplja i budže koje mogu da ubiju medveda, oroksa i lava!...

Pas, pogođen u njušku i iznenađen rečima, pobeže. Drugi počеше da se dovikuju. Izgledalo je da se dogovaraju. Naoh baci još jednu pregršt zemlje:

– Vi ste suviše slabi da se borite sa Ulhamrima! Idite da tražite sajge i da uništavate kurjake. Psu koji se bude približio prosuće se utroba.

Probuđeni glasom svoga vođe, Nam i Gav ustadoše. Te nove senke nateraše životinje da se povuku.

Naoh je išao nedelju dana, izbegavajući sve zamke na zemlji, i one su rasle ukoliko su se više približavali šumi. Mada je ona bila udaljena nekoliko dana hoda, mogla se naslutiti po ostrvcima drveća i pojavi velikih zveri; Ulhamri opaziše tigra i velikog pantera. Noći postadoše mučne; radili su dugo pre sumraka, da bi se ogradili zaklonima; tražili su udubljenje u brežuljcima, grebene, šiblJake; bežali su od drveća. Osmog i devetog dana osetiše žeđ. Nigde nije bilo ni izvora ni bare; travna pustinja postade bleđa; suvi gmizavci

svetlucali su između kamenja; insekti su širili po ravnici jezivo drhtanje: lepršali su u spiralama od kože, žada i sedefa i napadali su na kožu ratnika, zabadajući u nju svoje oštre bodlje.

Kad devetog dana senka postade dugačka, zemlja postade sveža i nežna, miris vode dopre sa brežuljka i oni ugledaše jedno krdo oroksa, koje je išlo ka jugu. Onda Naoh reče svojim saputnicima:

– Pićemo pre sunčevog zalaska!... Oroksi idu na pojilo.

Nam, sin Jablana, i Gav, sin Sajge, uspraviše svoja sasušena tela. To su bili hitri, ali neodlučni ljudi. Trebalo im je dati hrabrosti, pomirenja sa sudbinom, otpornosti prema bolu i poverenja. U zamenu za to, oni su, skloni oduševljenju, spremni da zaborave na bol i da uživaju u radosti, pružali svoju poslušnost, savitljivu kao ilovača. I pošto su bili sami, oni su se brzo zbunjivali pred zemljom i životinjama, ali su se podvrgavali jedinstvu: tako je Naoh gledao u njima produžetak svoje sopstvene energije. Njihove su ruke bile vešte, noge gipke, oči su videle daleko, uši su im bile fine. Vođa je od njih mogao da izvuče sigurne usluge; bilo je dovoljno da poznaju njegovu volju i hrabrost. Dakle, odmah od početka njihova srca zavoleše Naoha; on je bio oličenje rase, ljudska moć pred grubom tajnom vasiona, utočište koje će ih zaštititi dok budu bacali harpun ili udarali sekirom. I ponekad, kad bi išao pred njima, opijen jutrom, radostan zbog svog stasa i širokih grudi, oni su drhtali od nekog divljeg i skoro nežnog oduševljenja, sa celim svojim nagonom upravljenim ka vođi kao jablan prema svetlosti.

On je to osećao bolje nego što je razumevao, on je rastao zbog ta dva bića vezana za njegovu sudbinu. Tako je postajao mnogostraniji, individualnost, složenija, sigurnija da pobedi i da izigra zamke.

Dugačke senke su se pružile od podnožja drveća, trava se napajala obilnim sokom, a sunce, koje je postajalo sve žuće i veće ukoliko je više klizilo ka ponoru, teralo je u bekstvo krda oroksa kao reku divljih voda.

I poslednje Naohove sumnje se razbiše: iza brežuljka, pojilo je bilo blizu; njegov instinkt i broj životinja koje su trčale sa oroksima uverili su ga u to. Nam i Gav su takođe bili svesni toga i širili su nozdrve ka svežim isparenjima.

– Treba da prestignemo orokse, reče Naoh.

On se bojavao da će pojilo biti usko, pa će ti kolosi zakrčiti ivice. Ratnici ubrzaše hod, da bi stigli u udolicu između bregova pre krda.

Zbog velikog broja, obazrivosti starih i umora mladih, životinje su išle sporo. Ulhamri ih prestigoše. Druge životinje su postupale sa istom taktikom; mogle su se videti kako žure lake sajge, divlje ovce, divlji magarci i krdo konja, koji su trčali popreko. Mnogi su već prelazili tesnac.

Naoh daleko izmače ispred oroksa: moći će da piju bez žurbe. Kad ljudi stigoše na najviši brežuljak, oroksi su bili za njima na hiljadu lakata.

Nam i Gav još više požuriše; njihova žeđ je rasla; oni obidoše brežuljak i uđoše u tesnac. Pojavi se voda, majka stvoriteljka, još bolja od vatre i manje svirepa. To je bilo čitavo jezero, koje se pružalo u podnožju jednog lanca stena, ispresecano poluostrvcima, hranjeno s desne strane jednom rekom, dok se s leve survavalo u jedan ponor. Moglo mu se pričati s tri strane: duž reke, prolazom kojim su prošli Ulhamri i još jednim prolazom između stena i jednog brežuljka; inače su se svuda okolo uzdizale bazaltne zidine.

Ratnici kliknuše. Osenčena narandžastom bojom umirućeg sunca, vodena masa je utoljavala žeđ slabih sajgi, malih krivonogih konjića, onagra – jedne vrste divljih magaraca sa finim papcima, bikova sa bradatim njuškom, nekoliko divokoza plašljivijih od lišća koje opada, i jednog starog jelena, čija je glava nosila čitavo drvo na čelu. Jedan brutalni divlji vepar, svađalica i mrzovoljan, jedini je pio bez straha. Drugi su sa pokretnim ušima, živim očima i pokretima koji su izražavali stalnu spremnost na bekstvo, odavali vajkadašnji životni zakon i beskrajnu hitrinu slabih.

Odjednom, sve uši se načuljiše, glave počеше da ispituju okolinu. Ti pokreti su bili brzi, sigurni i na izgled bez reda: konji, onagri, sajge, bivoli, srne i jeleni pobegoše ka sunčevom zalasku, pod kišom skerletnih zrakova. Jedino ostade divlji vepar, čije su krvave oči kolutale između svilenih trepavica. Pojaviše se i kurjaci, snažne rase, kurjaci šume i savane, visoki, snažnih čeljusti, bliskih očiju, čiji su se žuti pogledi, umesto da se razilaze kao kod travojeda, sueretalu na plenu. Naoh, Nam i Gav su bili spremili koplje i džide, dok je vepar bio podigao svoje kukaste očnjake i strahovito rikao. Svojim lukavim

očima, a najviše svojim osetljivim nozdrvama kurjaci oceniše neprijatelja: pošto im se učini opasan, oni pođoše za beguncima.

Posle njihovog odlaska nastade tajac i Ulhamri, pošto se napiše, počeše da se dogovaraju. Sumrak je bio blizu; sunce je padalo iza stena; bilo je već dockan da se nastavi put. Gde da izaberu mesto za prenoćište?

– Oroksi se približuju, reče Naoh.

Ali u istom trenutku on okrete glavu ka istočnom prolazu; trojica ratnika oslušnuše, zatim legoše na zemlju.

– Ovi koji dolaze odovud nisu oroksi! promrmlja Gav. Naoh potvrdi:

– Ne, to su mamuti!

Oni brzo ispitaše okolinu: reka je izbijala između bazaltnog brežuljka i stene od crvenog porfira, gde se nalazio jedan klanac, dovoljno širok da bi mogao da propusti neku veliku divlju zver. Ulhamri se popeše na vrh stene.

U podnožju stene voda je tekla kroz večiti mrak i polutamu; drveće oboreno odronjavanjem ili istrgnuto sopstvenom težinom stajalo je poprečno nad ponorom; drugo drveće se uzdizalo iz dubine, vitko i preterano visoko, čija je sva energija utrošena na to da uzdigne jednu kitu lišća u oblast blede svetlosti; a sve to, progutano mahovinom debelom kao medveđe runo, zadavljeno puzavicama, trulo od pečurki, odavalo je nerazrušivo strpljenje pobeđenih.

Nam prvi primeti jednu pećinu, nisku i plitku, koja je išla nepravilno. Ulhamri ne uđoše odmah, nego su je dugo ispitivali pogledom. Najzad Naoh ode ispred svojih saputnika, sagnuvši glavu i šireći nozdrve: videle su se kosti sa parčićima kože, rogovi, vilice. Domaćin je izgledao moćan i opasan lovac; Naoh je neprestano udisao njegov dah:

– To je pećina sivog medveda, izjavi on. Prazna je već više od jednog meseca.

Nam i Gav nisu poznavali tu strašnu životinju, jer su Ulhamri lutali po predelima u kojima žive tigar, lav, oroks, pa čak i mamut, ali u kojima je sivi medved redak. Naoh ga je sreo pri dalekim izletima; poznavao je njegovu divljinu, slepu kao u rinocerosa, čija je snaga bila skoro ravna snazi džinovskog lava, besnu i neiscrpnu hrabrost. Pećina je bila napuštena, bilo da ju je medved napustio, bilo da se preselio za nekoliko nedelja ili godišnje doba, ili ako mu se desila

nesreća prilikom prelaska peko reke. Ubeđen da se životinja neće vratiti te noći, Naoh reši da zauzme njen stan. Dok je on to govorio svojim drugovima, strašna buka odjeknu duž stena i reke: oroksi su bili stigli! Njihovi glasovi, snažni kao urlikanje lavova, nadjačavali su sve odjeke tog čudnog predela.

Naoh nije slušao bez nemira buku tih glomaznih životinja, jer ljudi su malo lovili bizona i oroksa. Bikovi su onda dostizali takvu veličinu, snagu i veštinu kakvu njihovi potomci više nisu poznavali; njihova su se pluća punila bogatijim kiseonikom; njihove sposobnosti, ako i nisu bile finije, bile su življe i jasnije; poznavali su svoj rang, bojali su se divljih zveri samo za svoje slabe i trome ili za one koji bi se usudili da zađu sami u savanu.

Trojica Ulhamra iziđoše iz pećine. Grudi su im drhtale pred velikim prizorom; njihova srca su poznavala njihovu divlju velelepnost, njihov mračni mentalitet osećao je, bez reči i bez misli, energičnu lepotu koja je podrhtavala u dnu njihovih bića; oni su predosećali tragični nemir iz koga će proizići posle vekova i vekova poezija velikih varvara.

Tek što su bili izišli iz polutame, kad se podiže nova graja, koja preseče onu prvu kao što sekira preseca meso kakve koze.

To je bio malo zaglušen krik, manje ozbiljan i ritmičan i slabiji od vike oroksa, a ipak je odavao najsnažnijeg stvora koji je lutao po Zemljinoj površini. U to vreme mamut je išao pobedonosno. Njegova glomaznost je plašila lava i tigra, pa čak i sivog medveda; čovek se s njim nije mogao meriti hiljadama godina i jedino je rinoceros, slep i glup, smeo da se upusti u borbu s njim. Bio je okretan, brz, neumoran, sposoban da se penje uz planine, pametan i dobrog pamćenja; on je hvatao, radio i procenjivao materiju svojom surlom, rio zemlju svojim ogromnim zubima, vodio je ekspedicije razumno i bio je svestan svoje nadmoćnosti: život mu je bio lep; krv mu je bila jako crvena; ne treba sumnjati da mu je svest bila jasnija, osećanje stvari finije nego kod slonova uniženih dugom ljudskom nadmoćnošću.

Desilo se da su predvodnici oroksa i mamuta stigli u isto vreme na ivicu vode. Mamuti su, po svojim pravilima, hteli da prođu prvi; to pravilo nije nailazilo na otpor ni kod bizona ni kod oroksa. Međutim,

neki oroksi se razljutiše, naviknuti da im drugi biljožderi popuštaju i vođeni bikovima koji su rđavo poznavali mamute.

Dakle, osam bikova predvodnika bejahu ogromni – najveći je dostizao veličinu rinocerosa; njihovo je strpljenje bilo malo i slabo, žeđ jaka. Videći da mamuti hoće da prođu prvi, oni pustiše svoj ratni poklič, uzdignute njuške i ždrela naduvenog kao gajde.

Mamuti zatrubiše. Bilo je pet starih mužjaka: telesine su im bile kao bregovi, a noge s šapama kao drveće; zubi su im bili dugački deset lakata i mogli su da probiju hrast. Surle su im ličile na crne pitone; glave su im bile kao stene, koža debela kao kora starih hrastova. Iza njih je išlo dugačko krdo boje ilovače...

Međutim, sa svojim sitnim belim očima uprtim u bivole, stari mamuti su preprečili put, mirni, nepokretni i zamišljeni. Osam oroksa sa teškim zenicama, pogrbljenim leđima, kovrčastim dlakama na temenu i bradatim glavom, podignutim i razmaknutim rogovima, zatresoše debelim, teškim i blatnjavim grivama: u dnu svog instinkta oni su osećali snagu neprijatelja, ali rika krda ispunjavala ih je ratobornim uzbuđenjem. Najsnažniji, predvodnik predvodnika, saže svoje gusto čelo i sjajne rogove; on se baci kao ogromno tane i odskoči od najbližeg mamuta. Udaren u plećku i mada je odbio udarac jednim zamahom surle, kolos pade na kolena. Oroks nastavi borbu sa istrajnošću svoje rase. Bio je nadmoćniji; njegov šiljasti rog ponovi napad, a mamut je mogao samo slabo da se bori pomoću svoje surle. U toj strašnoj borbi mišića, oroks je predstavljao bes koji srlja, buru instinkata koju su odavale velike maglovite oči, uzdrhtalo teme, zapenušena njuška i sigurni, određeni, snažni i jednoliki pokreti. Kad bi mogao da obori protivnika i da mu otvori truh, tamo gde mu je koža najtanja i meso najosetljivije, on bi pobedio.

Mamut je toga bio svestan; trudio se da izbegne potpun pad i ta opasnost ga je činila hladnokrvnim. Jednim jedinim zamahom mogao se podići, ali je zato trebalo da oroks uspori svoje napade.

Najpre je borba bila iznenadila ostale mužjake. Četiri mamuta i sedam oroksa stajali su jedni prema drugima u strašnom iščekivanju. Izgledalo je da nijedan ne želi da se umeša: osećali su da su i sami u opasnosti. Mamuti prvi pokazашe znake nestrpljenja. Najviši, uz jedan dah, zatrese svoje opnaste uši, slične ogromnim slepim miševima, i pođe napred. Skoro u isto vreme onaj koji se borio sa

bivolom snažno udari protivnika surlom između nogu. Oroks se zatetura, a mamut se uspravi. Ogromne životinje se nađoše lice u lice. Bes se kovitlao u mamutovoj lobanji; on podiže surlu uz zvučno trubljenje i poče da napada. Povijeni zubi oboriše oroksa i njemu zapucaše kosti; zatim, iskosa, mamut spusti surlu. Sa besom, koji je rastao, on provali trbuh protivniku, zagazi u dugačka creva i polomljena rebra i okupa u krvi sve do grudi svoje glomazne šape. Strašni ropac se izgubi u zaglušnoj tutnjavi: borba između velikih mužjaka je bila otpočela. Sedam oroksa i četiri mamuta otpočeše slepu borbu, sličnu onom besu u kome životinja izgubi svaku vlast nad sobom. Vrtoglavica obuhvati krda; duboko rikanje oroksa sudaralo se sa pištavim trubljenjem mamuta; mržnja je podizala dugačke talase tela, bujice glava, rogova, zuba i surli.

Mušjaci predvodnici kao da su živeli samo za tu borbu: njihove telesine su se mešale u ogromnu gomilu mesa, izmešanu od bola i besa. Pri prvom sudaru zbog manjine mamuti su rđavo stajali. Jednoga oboriše tri bika, a drugi je bio ograničen samo na odbranu; ali druga dvojica odneše brzo pobjedu. Jurnuvši zajedno na svoje protivnike, oni ih oboriše, ugušiše i raščerečiše; više su vremena gubili u gaženju svojih žrtava nego što im je trebalo za borbu. Najzad, primetiše opasnost u kojoj su se nalazili njihovi drugovi, oni im jurnuše u pomoć, tri oroksa koji su bili navalili da ubiju oborenog džina, behu tako sad iznenada napadnuti. Sva trojica se preturiše odjednom; dvojica su bila zdrobljena pod teškim šapama, ali treći pobeže. Njegovo bekstvo izazva i bekstvo bikova koji su se još borili i oroksi osetiše ogromnu zarazu užasa. Najpre je izgledalo da se kroz tu gomilu širi neka neugodnost kao pred burom, neka tišina i čudnovata nepomičnost, zatim nastade treptanje maglovitih očiju, neko tapkanje slično dobovanju kiše, vratoloman polazak, bekstvo koje se pretvaralo u bitku u suviše uskom prolazu; svaka životinja se bila pretvorila u bežeću snagu, u panično tane: jači su obarali slabije, brzi su bežali na leđima drugih, dok su kosti pucale kao drveće koje obara ciklon.

Mamuti nisu mislili na gonjenje: još jednom su dali dokaza svoje moći, još jednom su se osetili gospodari zemlje; i povorka džinova boje ilovače, dugačke krute dlake, oštre grive, poređa se po obali jezera i poče da pije tako strašno da je voda u zatonima opadala.

Na kosama brežuljaka čitav talas lakih životinjica, još preplašenih od borbe, gledao je mamute kako piju. Ulhamri su ih takođe posmatrali zaprepašćeni pred prizorom jednog velikog događaja u prirodi. I Naoh, upoređujući najviše životinje sa Namom i Gavom, čije su ruke bile slabe, noge tanke, trup mršav, stopala tvrda kao hrastovina, tela visoka kao grebeni, shvatao je ništavilo i slabost čoveka i bedan skitnički život po savanama. Mislio je i na riđe lavove, džinovske lavove, tigrove koje će sresti u vdućoj šumi, pod čijim su šapama čovek ili jelen isto tako slabi kao ptica u kandžama.

III – U PEĆINI

Bila je protekla trećina noći. Mesec se, beo kao cvet ladoleža, probi iza jednog oblaka. On prosu svoju svetlost po reci, po ćutljivim stenama, i poče da stvara jednu senku na pojilu. Mamuti behu otišli; mogao se videti, s vremena na vreme, samo poneki gmizavac ili sova na svojim tihim krilima. Gav, čiji je bio red da stražari, čuvao je ulaz u pećinu. Bio je umoran. Njegova retka i kratkotrajna misao blesnula bi pri iznenadnim šumovima, pri povećanim ili novim mirisima, pri slabljenju ili jačanju vetra. Živeo je u ućmaosti u koju se sve utapalo sem osećanja opasnosti i potrebe. Pri iznenadnom bekstvu jedne sajge, on naglo podiže glavu. Onda primeti s druge strane reke, na strmom vrhu brežuljka, neku glomaznu senku koja se kretala teturajući se. Teški, a ipak vitki udovi, ćvrsta glava izdućene njuške i neka neobićna sličnost sa ćovekom odavali su medveda. Gav je znao šta je pećinski medved, džin ispupćenog ćela koji je mirno živeo u svojim skloništima i pašnjacima, biljoćder, koga je jedino glad primoravala da se hrani mesom. Onaj koji se priblićavao nije izgledao takav. Gav se u to uveri kad se on pojavi na mesećevoj svetlosti: spljoćtene lobanje sa sivkastom dlakom i drćanjem u kome Ulhamr poznade sigurnost, pretnju i divljinu krvoloćnih životinja: to je bio sivi medved, suparnik velikih maćaka.

Gav se seti prića koje je slućao od ljudi koji su putovali po planinama. Suri medved obara oroksa ili bizona i nosi ih lakše nego što leopard nosi antilopu. Njegove kandće mogu jednim pokretom da raspore grudi i trbuh ćoveka; on davi konja meću svojim šapama; ne

boji se tigra ni riđeg lava; stari Gun misli da se suri medved povlači samo pred džinovskim lavom, mamutom i rinocerosom.

Sin Sajge ne oseti iznenađan strah koji bi osetio da je video tigra. Jer, pošto je bio sreo pećinskog medveda, ocenio ga je kao bezbrižnog i dobroćudnog. Ta ga uspomena najpre ohrabri, ali hod ove divlje životinje činio mu se sve sumnjiviji, ukoliko je njegova silueta postajala jasnija, tako da Gav otrča svom vođi.

On ga samo dodirnu po ruci; visoko telo se podiže u senci:

– Šta hoće Gav? upita Naoh, jurnuvši na ulaz pećine.

Mladi nomad pruži ruku ka vrhu brežuljka; vođino lice se promeni i on se zaprepasti:

– Suri medved! uzviknu on.

On se bio postarao da navuče kamenja i granja; nekoliko velikih kamenova moglo je da oteža ulaz u pećinu. Ali Naoh je mislio samo na bekstvo, a povlačenje je bilo moguće jedino ka pojilu. Ako se brza, neumorna i tvrdoglava zver reši da goni begunce, stići će ih sigurno. Jedini izlaz je bio da se popnu na neko drvo: suri medved se ne puže, ali je zato sposoban da čeka beskrajno dugo; a u okolini se videlo samo drveće sa tankim granama koje jedva da bi mogle izdržati ljudsko telo.

Da li je zver videla Gava, koji je šćućuren i sakriven među kamenjem, pazio da ne načini nijedan nepotreban pokret? Ili je to stanovnik te pećine koji se vraća posle dugog puta? Dok je Naoh razmišljao o tome, životinja poče da silazi niz strmu padinu. Kad je došla do pogodnijeg zemljišta, ona podiže glavu, onjuši vlažan vazduh i potrča. U jednom trenutku ratnicima se učini da se udaljava. Međutim, ona zastade prema mestu gde je greben bio pristupačan. Naviše, greben se prekidao, pošto je stena bila okomita, a nizbrdo trebalo je bežati na oči medveda: on bi imao vremena da pređe usku reku i da prepreči put beguncima. Ostajalo je samo da se čeka ili odlazak zveri ili napad na pećinu.

Naoh probudi Nama i sva trojica počeše da kotrljaju kamenje.

Pošto je malo oklevao, medved reši da pređe reku. On iziđe lako na drugu obalu i pope se na greben. Ukoliko se više približavao, sve se jasnije video njegov snažni telesni sklop. Ponekad su njegovi zubi sijali na mesečini. Nam i Gav uzdrhtaše. Ljubav prema životu ispuni njihova srca. Instinkt ljudske slabosti otežavao im je dah. Mladost je

treperila kao što treperi u grudima plašljivih ptica. Ni sam Naoh nije bio miran. On je poznavao neprijatelja; znao je da bi mu trebalo vrlo malo vremena da ubije tri čoveka, a njegova debela koža i granitne kosti skoro nisu mogli da rane ni džida, ni sekira, ni koplje.

Međutim, nomadi su dovršavali kotrljanje kamenja. Bio je ostao još samo jedan otvor s desne strane u visini čoveka. Kad se medved približi, on zatrese svojom mrzovoljnom glavom i pogleda iznenađeno. Jer iako je nanjušio ljude i čuo lupu njihovog rada, nije očekivao da vidi zatvoren stan u kome je proveo toliko leta. U njegovoj glavi poče da se stvara neka nejaena veza pojmova o zatvorenom utočištu i onima koji su bili unutra. Uostalom, osetivši miris slabih životinja, kojima je nameravao da se nahrani, on ne pokaza nimalo opreznosti. Ali bio je neodlučan.

On se protezao pri mesečini, udobno se osećajući u svom krznu, šireći svoje srebrnaste grudi i ljuljajući svoju šiljastu njušku. Zatim se naljuti bez povoda, pošto je bio rđave naravi, grub i skoro nije ni znao za radost. On promuklo zamumla. Onda postade nestrpljiv i uspravi se na zadnje šape. Izgledao je kao ogroman kosmati čovek, suviše kratkih nogu i nesrazmerno velikog trupa.

Nam i Gav su u polusenci držali spremne sekire; Leopardov sin podiže svoju budžu: očekivali su da će životinja pružiti prvo svoje šape, što bi im omogućilo da ih odseku. Ali se pojavi prvo ogromna lobanja, dlakava glava, zapenušena čeljust i zubi šiljasti kao harpuni. Sekire padoše, budža udari, nemoćna zbog izbočina na otvoru pećine; medved zamumla i povuče se. Nije bio ranjen; nikakav trag krvi ne zarumeni njegovu njušku; pokretanje njegovih vilica i sjaj zenica odavali su srdžbu uvređene snage.

Međutim, on ipak nije prezreo tu lekciju, pa promeni taktiku.

Pošto je bio rilaš, obdaren finim osećanjem za prepreke, on je znao da ih katkad više vredi oboriti nego navaliti na opasan prolaz. Medved, opipa zid, gurnu ga i on zadrhta pod njegovom težinom.

Životinja se još više napreže, udarajući šapama, gurajući ramenom, glavom, čas bacajući se na zid, čas vukući ga svojim svetlim kandžama. Najzad odvali jedan kamen i, pronašavši jednu slabu tačku, poče da drma naslagu kamenja. Onda se okomi na to jedno mesto, tim pre što su ruke ljudi bile isuviše kratke da dotle dopru. Uostalom, oni se nisu ni trošili u uzaludnim naporima: Naoh i Gav,

poduprvši kamenje prema medvedu, uspeše da zaustave klaćenje, dok se Nam nagnu nad otvor, nišaneći strelom oko životinje.

Zver ubrzo oseti da je slaba tačka postala neoboriva. Ta nerazumljiva promena, koja je poricala njegovo dugo iskustvo, zaprepasti ga i baci u očajanje. On zastade, sede, osmotri zid, onjuši ga i nepoverljivo zatrese glavom. Najzad, pomisli da se prevario, vrati se ka zidu, udari šapom, zatim ramenom i, osetivši otpor, izgubi svaku opreznost i prepusti se grubosti svoje prirode.

Slobodan otvor ga namami i učini mu se da je to jedini mogućan prolaz; i on se na njega baci svom snagom. Jedna strela zazvižda i pogodi ga blizu obrve, ne umanjivši nimalo napad, koji se pokaza neodoljiv. Cela ta nabujala telesina, gomila mesa iz koje je krv lila bujicom, prikupi svu svoju snagu i zid se sruši.

Naoh i Gav ustuknuše ka dnu pećine; Nam se nađe u džinovskim šapama. On nije ni nameravao da se brani; ličio je na antilopu koju je napao veliki panter ili na konja koga je oborio lav: raširenih ruku, otvorenih usta, očekivao je smrt u nekom stanju otupelosti. Ali iznenađenom Naohu povrati se borbena žestina koja stvara vođe i održava vrste. Kao što se Nam bio zaboravio u rezignaciji, tako se on zaboravi u borbi. On baci sekiru, koja mu se učini nekorisna, i dohvati obema rukama hrastovu budžu punu čvorova.

Životinja ga vide kad joj je prilazio. Ona odloži smrt slabog plena koji je drhtao pod njom, uperi svoju snagu ka protivniku i polete na njega kao munja, ispruženih šapa i čeljusti, dok Ulhamr udari budžom. Oružje stiže prvo, skotrlja se niz medvedu njušku; jedan šiljak dokači mu nozdrve. Kos i slabo uspeo udarac bio je ipak tako bolan da zver posrte. Drugi udarac nomada odskoči od neozledljive lobanje. Ogromna životinja se već bila povratila od bola i navalila divljački, ali se Ulhamr bio sklonio u senku, iza jedne izbočine u steni. U poslednjem trenutku on se ukloni i medved udari svom snagom u bazalt. Dok se on teturao, Naoh mu priđe sa strane i, uz jedan ratni poklič, udari budžom po dugačkim kičmenim pršljenovima. Oni prsnuše; zver se, oslabljena udarcem u stenu, zatetura. Naoh, opijen iznenada stečenom snagom udarao je po nozdrvama, šapama i vilicama, dok su Nam i Gav parali medvedu trbuh sekirama.

Kad najzad ta gomila prestade da drhti, nomadi se pogledaše ćutke. To je bio važan trenutak. Naoh se pokazao kao najstrašniji od svih Ulhamra i svih ljudi, pošto ni Faum, ni Hoo, Tigrov sin, i nijedan od tajanstvenih ratnika o kojima je pričao Gun suvih kostiju, nije oborio surog medveda udarcima budže. I ta legenda se ureza u mozgove mladića, da bi je preneli pokolenjima i povećali njihove nade, ako Nam, Gav i Naoh ne poginu pri osvajanju Vatre.

IV – DŽINOVSKI LAV I TIGRICA

Ceo mesec je bio prošao. Već odavno je Naoh, idući stalno prema jugu, prešao savanu; sada je prolazio kroz šumu. Ona je izgledala beskrajna, ispresecana predelima prekrivenim travom i kamenjem, jezerima, barama i uvalama. Prostirala se polako sa neočekivanim uzvišicama, tako da je u njoj bilo svih vrsta biljaka i životinja. Mogao se sresti tigar, riđi lav, leopard, čovek sa drveća, koji je živio usamljen sa nekoliko ženki, čija je snaga prevazilazila snagu običnog čoveka, hijena, divlji vepar, kurjak, košuta, elaf, koza, divlja ovca. Rinoceros sa teškim oklopom šetao je po njoj, a možda se čak mogao naći i džinovski lav, pošto je postao vrlo redak, jer je bio počeo da iščezava pre stotinu vekova.

Mogao se takođe naći mamut, koji je uništavao šumu, lomio grane i iskorenjivao drveće. Njegov prolazak je bio svirepiji od poplave i ciklona.

Na tom opasnom zemljištu nomadi nađoše hrane u izobilju; ali su bili svesni da i sami mogu biti plen mesoždera. Išli su oprezno, raspoređeni u trouglu, tako da su imali što više preglednog prostora. Njihova prefinjena čula mogla su ih zaštititi danju od opasnosti. Uostalom, njihovi najopasniji neprijatelji lovili su samo noću. Noću nisu imali tako brzo oko kao ljudi i njihovo čulo mirisa nije se moglo uporediti sa vučjim. Kurjake bi bilo najteže otkriti, ali u šumi koja je obilovala hranom oni nisu mislili na to da gone tako opasne životinje kao što su Ulhamri. Najsnažniji od svih medveda, pećinski lav, nije lovio, sem kad bi ga morila glad. Pošto je bio biljožder, nalazio je u šumi dosta hrane da mirno zasiti svoju proždrljivost. A suri medved,

koji bi samo slučajno zalutao van svežih predela, mogao se ugledati iz daljine.

Ipak, dani su bili ispunjeni stalnim uzbunama, a noći strašne. Ulhamri su brižljivo birali utočišta; zaustavljali su se mnogo pre sumraka. Često su se sakrivali u kakvom udubljenju; drugi put bi nagomilali kamenje ili bi, zaštitivši se u nekom dubokom šipražju, posejali razne prepreke iza sebe; neki put bi izabrali nekoliko drveta jedno do drugoga i tu bi se utvrdili.

Više od svega patili su zbog toga što su bili bez vatre. Po noćima bez mesečine izgledalo im je da su zauvek ušli u tamu; osećali su njenu težinu na svojoj koži, ona ih je gušila. Svake večeri vrebali su kroz šumu, kao da će videti plamen kako liže u nekom kavezu i raste gutajući suvo granje, ali su mogli videti samo izgubljene varnice zvezda ili oči neke životinje. Mučila ih je njihova slabost i gruba beskrajnost. Možda bi manje patili u hordi sa gomilom koja se kreće oko njih. U beskrajnoj samoći izgledalo im je kao da su im grudi prignječene.

Šuma se otvori. Dok se zemlja drveća pružala ka zalasku, na istoku se pružala ravnica, negde kao savana, negde kao suvat, sa nekoliko grupa drveća. Trava je branila pristup velikim biljkama pomagana divljim kozama, oroksima, jelenima, sajgama, divljim magarcima i konjima koji su pasli mlade šibljike. Ograđena crnim jablanovima, sivim vrbama, trepetljikama, žalosnim vrbama, i ševarima, jedna reka je tekla ka istoku. Nekoliko eruptivnih stena štrčalo je u riđim gomilama; i mada je još uveliko bio dan, dugačke senke su se borile sa sunčevim zracima. Nomadi osmotriše prostor nepoverljivo; tu mora da prolazi mnogo životinja posle prestanka svetlosti. Oni požuriše da piju. Zatim ispitaše okolinu. Veći deo usamljenih eruptivnih stena nije mogao da im posluži; neke, koje su se nalazile u gomili, zahtevale su veliki posao oko utvrđivanja. I oni se obeshrabriše, gotovi da se vrata u šumu, kad Nam ugleda ogromne stene, blizu jedna drugoj, od kojih su se dve dodirivale vrhovima i tako pravile jednu šupljinu sa četiri ulaza. Tri otvora su dozvoljavala pristup samo životinjama manjim od ljudi: kurjacima, psima i panterima. Kroz četvrti otvor mogao je ući snažno razvijen ratnik samo puzeći; kroz njega ne bi mogao ući veliki medved, lav i tigar.

Na znak svog druga, Naoh i Gav dotrčaše. Prvo se uplašiše da njihov vođa neće moći da se provuče. Ali Naoh leže na travu i, okrenuvši glavu, uđe bez muke: isto tako i iziđe. Tako pronađoše utočište sigurnije od svih dotada, jer su stene bile tako teške i tako čvrsto srasle da ih ni krdo mamuta ne bi moglo razdvojiti. Prostora je bilo dovoljno: deset ljudi je unutra moglo udobno da stane.

Izgled na sigurnu noć razveseli nomade. Prvi put, otkako su pošli, mogli su da se smeju svima krvoločnim zverima. Oni se nahraniše svežom mladom srnetinom i orasima koje su nabrali u šumi, pa nastaviše da ispituju okolinu. Poneki jelen ili koza trčali su ka vodi; gavranovi su leteli kričući; orao je lebdeo među oblacima. Zatim jedan ris skoči za jednim grogotovcem; leopard se prikrađao između vrba.

Senka se još više produži i uskoro pokri savanu. Sunce je padalo iza drveća kao ogromno okruglo žarište i naglo se približavalo doba kada će krvoločne zveri zavladatai tišinom. Još nije bilo nikakvog nagoveštaja. Čuo se naivan cvrkut vrabaca. Usamljeni u jatima, oni su upućivali suncu svoju brzu himnu, himnu žaljenja i straha, himnu velike sumorne noći.

Jedan bizon izbi iz šume. Odakle je došao? Kakav ga je slučaj usamio? Da li je zadocnio, ili je, naprotiv, idući suviše brzo, gonjen od neprijatelja ili meteora, pobegao nasumce? Nomadi se to nisu pitali; obuze ih strast za lovom, jer ako lovci njihovog plemena ne napadaju krda velikih biljoždera, oni vrebaju usamljene životinje, naročito slabe i ranjene. Hrabrost i istrajnost bizona mogu se sresti i kod nekih rasa naših bivola, ali bizon je imao jasniji mozak. Ta vrsta je bila na svome vrhuncu. Lake, ubrzanog daha, sa jasnim osećanjem opasnosti i prefinjenim lukavstvom, te snažne životinje su se odlično kretale po našoj planeti.

Naoh ustade gundajući. Posle pobede nad jednom zveri, ništa nije bilo slavnije nego ubiti velikog biljoždera. Ulhamr oseti u svom srcu onaj instinkt kojim se održava sve što je potrebno za usavršavanje čoveka; njegova želja je sve više rasla ukoliko su se približavale široke grudi i sjajni rogovi. Ali osećao je još jedan instinkt: ne uništavati uzalud hranljivo meso. Dakle, bilo je svežeg mesa; plena je bilo u izobilju. Najzad, setivši se svoje pobede nad medvedom, Naoh zaključio da nije važno da ubije bizona; on spusti svoju džidu i

odreče se lova u kome je mogao da rizikuje svoje oružje. I bizon, idući polako, uputi se ka reci.

Odjednom, sva trojica podignuše glave, napregnutih čula zbog opasnosti. Njihova sumnja bila je kratka: Nam i Gav, na znak svog vođe, uđoše pod eruptivne stene. I on uđe za njima u trenutku kad jedan megaceros izbi iz šume. Životinja se sva bila pretvorila u bekstvo. Sa zabačenom glavom, na kojoj su rasli prostrani parošci, sa penom koja je pomešana s krvlju tekla iz nozdrva, s nogama koje su skakale kao grane prilikom ciklona, megaceros nije bio učinio ni trideset skokova, kad se pojavi i neprijatelj. Bio je to jedan tigar glomaznih šapa, vitke kičme, čije je telo pri svakom skoku prelazilo dvadeset lakata. Ti gipki skokovi ličili su na lebdenje kroz atmosferu. Kad god bi ogromna mačka dotakla zemlju, dolazilo je do kratke pauze, do ponovnog pribiranja snage.

Odmičući kraćim skokovima, megaceros se nije nimalo zaustavljao. Svaki skok je bio ubrzani nastavak pređašnjeg skoka. Sada je već bio počeo da zaostaje. Za tigra je trka tek bila počela, dok je megaceros dolazio iz daleka.

– Tigar će uhvatiti velikog jelena! reče Nam drhtećim glasom. Naoh, koji je strasno posmatrao taj lov, odgovori:

– Veliki jelen je neumoran!

Nedaleko od reke napredovanje megacerosa se smanji za polovinu. Krajnjim naporom on poveća svoju brzinu; oba tela poleteše istom brzinom, a zatim se tigrovi skokovi smanjiše. Sigurno bi odustao od gonjenja da reka nije bila blizu; a ovako se nadao da će mu pomoći plivanje, jer je njegovo vitko telo odlično plivalo. Kad je tigar stigao do obale, megaceros je bio ispred njega na pedesetak laktova. Tigar se provlačio kroz vodu izvanredno brzo, ali je i megaceros napredovao, istina nešto slabije. To je bio trenutak života ili smrti. Kako reka nije bila široka, jelen bi ipak stigao pre na drugu obalu; ako bi se zateturao pri izlasku iz reke, bio bi uhvaćen. On je to znao i čak je učinio jedan zaokret, da bi izabrao zgodnije mesto za izlazak: to je bio jedan blagi šljunkasti brežuljak. Mada je megaceros bio izračunao tačno svoj izlazak, on je ipak malo oklevao, za koje se vreme tigar približio. Najzad biljožder iskoči. Bio je na dvadesetak lakata od obale, kad i tigar stade na tle i učini svoj prvi skok. Taj je skok bio nagao i mačka zaplete šape, posrte i otkotrlja se.

Megaceros je bio spašen. Trebalo je prekinuti gonjenje; tigar to razumede i sećajući se jedne visoke siluete koju je opazio za vreme trke, požuri se da prepliva reku. Bizon se još mogao videti...

Pri prolazu hajke on se bio povukao ka šumi. Zatim pokaza izvesnu nesigurnost koja se povećavala ukoliko se velika mačka udaljavala, a naročito kad iščeze među trskama. Bizon se ipak reši na povlačenje, ali neki strašan miris udari mu u njušku. On pruži vrat i ubeđen da se približuje opasnost, osmotri kuda bi mogao da beži. Tako stiže nedaleko od eruptivnih stena, gde su se nalazili Ulhamri: ljudski miris ga podseti na jedan napad u kome je još kao mlad i slab bio ranjen, i on opet promeni pravac.

Već je kaskao i samo što je hteo da umakne u šumu kad stade kao ukopan: tigar je dolazio trčeći. On se nije plašio da će mu bizon pobeći, ali ga je njegova zla sreća izvodila iz strpljenja. Kad ugleda zver, bivo postade odlučan. Pošto je znao dane može da računa na svoju brzinu, on se reši na borbu. Pognute glave, kopajući zemlju, on je sa svojim širokim riđim grudima, očima u kojima je sijao ljubičasti plamen, predstavljao lepog ratnika šume i doline. Neki mračni bes bio je izbrisao njegove strepnje; krv koja mu je udarala u srce bila je borbena krv; nagon za samoodržanjem pretvori se u hrabrost.

Tigar uvide vrednost svoga protivnika i ne napade ga naglo, već poče da obilazi, vukući se kao puzavac, očekujući neki nagli ili nesmotreni pokret, pa da mu uzjaše na sapi, da mu slomi pršljenove ili vratne žile. Ali bizon, pazeći na pokrete napadača, okretao je uvek prema njemu svoje snažno čelo i oštre rogove...

Odjednom, krvoločna zver stade nepomično. Ukrućenih šapa, ukočenih, i skoro unezverenih očiju, tigar je gledao kako se približuje jedna čudovišna životinja. Ličila je na tigra, samo je bila viša i razvijenija; podsećala je i na lava svojom grivom, dubokim grudima i ozbiljnim hodom. Mada je nailazila ne zastajući, sa osećanjem svoje nadmoćnosti, ona je ipak odavala oklevanje životinje koja se ne nalazi na svom lovištu. Tigar se nalazio kod svoje kuće! Već deset leta on je gospodario tim zemljištem i druge zveri: leopard, panter i hijena živele su u senci njegove slave. Svaki plen je bio njegov, čim bi ga izabrao. Nijedan stvor nije smeo da mu se ispreči kada bi ga sreo pri davljenju jelena, megacerosa, bizona, oroksa ili antilope. Suri medved je, možda, zimi prešao preko njegovog lovišta, drugi

tigrovi su živeli na severu, a lavovi u oblasti reke, ali niko nije došao da ospori njegovu moć. On se sklanjao samo pri prolazu neranjivog rinocerosa ili mamuta sa glomaznim šapama, uviđajući da bi mu bilo vrlo teško boriti se s njima. Dakle, on nije poznavao tu čudnu priliku koja se bila pojavila i njegova čula su se čudila.

To je bila vrlo retka životinja, koja je pripadala starom dobu, čija je vrsta izumirala već pre više hiljada vekova. Celim svojim instinktom tigar oseti da je ta životinja jača, bolje naoružana, isto tako brza kao i on, ali svojom navikom i drugim pobedama on se bunio protiv te strepnje. Njegov stav je odavao tu dvostruku težnju. Ukoliko se neprijatelj približavao, on je sve više izmicao u stranu nego što je uopšte uzmicao; njegovo držanje ostade preteće. Kad je rastojanje bilo dovoljno smanjeno, džinovski lav ispupči svoje široke grudi i riknu, pa pognuvši se, izvede svoj prvi skok u napadu, skok od dvadeset pet lakata. Tigar uzmače. Na drugi skok džina, on se okrete s namerom da beži. Taj pokret je bio samo nagovešten, ali bes ga vrati. Njegove žute oči pozeleneše: on primi borbu. Više nije bio sam: jedna tigrica je bila iskočila iz trave i trčala je, sjajna, bujna i divna, u pomoć svom mužjaku.

Sad je oklevao džinovski lav; sumnjao je u svoju snagu. Možda bi se i povukao, ostavljajući tigrovima njihovo zemljište, da se protivnik, podstaknut mukanjem tigrice koja se približavala, nije pripremao za borbu. Ogromna mačka mogla je da se reši da odstupi, ali njena strašna muskulatura, sećanje na sve meso koje je iskidala i kosti koje je polomila, naterашe je da kazni tu drskost. Prostor od samo jednog skoka razdvajao ju je od tigra. Ona je pređe, ali ipak ne dostiže cilj, jer se tigar bio povukao u stranu i spremao se da pokuša napad s boka. Pećinski lav stade da sačeka napad. Kandže i njuške se pomešaše; ču se škljocanje strašnih zuba i promuklo disanje. Pošto je bio niži, tigar je pokušao da uhvati svoga protivnika za gušu i zamalo da uspe. Odsečni pokreti odbaciše ga; on se nađe na zemlji pod pobedilačkom šapom i džinovski lav poče da mu cepa trbuh. Utroba iskoči u vidu plavih puzavica, rumena krv poteče po travi i savana uzdrhta od strašnog urlika. Džinovski lav bio je počeo da lomi tigru rebra, kad naiđe tigrica. Oklevajući, njušila je toplo meso, poraz svog mužjaka; ona riknu zovući ga.

Na taj krik tigar se uspravi, poslednji ratoborni talas prođe kroz njegov mozak, ali pri prvom pokretu njegova utroba, koja se vukla po zemlji, zaustavi ga. On ostade nepomičan, opustivši šape, sa očima još punim života. Tigrica odmeri instinktom koliko je još ostalo snage onome s kim je tako dugo delila drhtave žrtve, bdila je nad svojim malim, branila rasu protiv bezbrojnih opasnosti. Neka nejasna nežnost razdrma njene grube živce; ona oseti njihove zajedničke borbe, radosti i patnje. Zatim je zakon prirode oslabi; znala je da jedna snaga strašnija od tigrovske stoji pred njom i drhteći od želje za životom, uz potmulu žalbu i dug pogled unazad, ona pobeže ka šumi.

Džinovski lav je nije gonio; on je uživao u nadmoćnosti svojih mišića, udisao je večernji vazduh, vazduh podviga, ljubavi i plena. Tigar ga više nije uznemiravao; međutim, vrebao ga je i dvoumio se da li da ga dovrši, jer je bio mudar, pa iako je bio pobednik, plašio se nepotrebnih rana...

Krvavi čas je bio došao; on zavlada šumama polako i podmuklo. Dnevne životinje ućutaše. Čulo se s vremena na vreme urlikanje kurjaka, lajanje pasa, kobni smeh hijene, krik neke grabljivice, kreketavi poziv žaba ili zrikanje nekog zadocnelog popca. Dok je sunce tonulo iz mora vrhova, ogromni mesec se podizao na istoku.

Nisu se videle druge životinje osim dveju zveri: bizon se bio izgubio za vreme borbe; u polusenci, hiljadu finih nozdrva osećalo je prisustvo opasnosti. Džinovski lav još jednom oseti slabost svoje snage. Plen je u izobilju drhtao po šipražju i proplancima, a on je ipak svakog dana morao da se plaši gladi, jer je sa sobom nosio svoj miris koji ga je odavao bolje nego njegov hod, prštanje zemlje, trave, lišća i granja. Taj se miris širio, opor i divalj; mogao se osetiti u tami, pa je čak i na površini vode bio užas i opomena za slabe. Onda je sve bežalo, sakrivalo se, pritajivalo se. Zemlja je postajala pusta; nije više bilo života; nije više bilo plena; velika mačka izgledala je sama na svetlu.

Dakle, u noći koja se približavala, džin je bio gladan. Oteran iz svog lovišta jednim potresom, on je prešao reke i reke i lutao po nepoznatim predelima. A sada, na novom zemljištu osvojenom tigrovim porazom, on je pružao svoje nozdrve i u poventarcu tražio miris mesa. Svaki plen mu se učinio daleko; jedva je naslućivao šum

životinjica sakrivenih u travi, prisustvo vrapčjih gnezda i dveju čaplji koje su čučale na jednoj crnoj topoli, a čija se pažnja ne bi mogla prevariti čak i da je džinovski lav mogao da se uspuže uz drvo; ali otkako je dostigao vrhunac svoga uzrasta, mogao se peti samo na niska stabla i gusto granje.

Glad ga natera da se okrene ka vlažnom talasu koji je dolazio iz utrobe pobeđenog; on se približi i onjuši ga: bio mu je odvratn kao otrov. Nestrpljiv, on skoči na tigra, razmrskala mu kičmu, pa počne da luta. Silueta eruptivnih stena privuče ga. Kako su se stene nalazile prema vetru, a njihov miris nije vredeo koliko miris kurjaka, on nije znao da se tamo nalaze ljudi. Kad se približi, oseti da je plen tu i nada ubrza njegov dah.

Ulhamri su uzbuđeno posmatrali visoku siluetu krvoločne zveri. Otkako je megaceros pobegao, ceo taj kobni događaj, sve od čega živ stvor može da uzdrhti, prošlo je ispred njihovih očiju. U crvenom sumraku oni su videli kako džinovski lav obilazi oko njihovog skloništa; njegova njuška je tražila rupe; oči su mu sijale svetlošću zelenih zvezda; celo njegovo biće odisalo je žurbom i glađu.

Kad dođe pred otvor kroz koji su se ljudi provukli, on se spusti na šape i pokuša da provuče glavu i plećke. Nomadi se uplašiše da stene ne popuste. Pri svakom pokretu te telesine Nam i Gav bi se zgrčili sa uzdahom strave. Mržnja je obuzimala Naoha, mržnja prema želji za mesom, mržnja nove inteligencije prema praiskonskom instinktu i njegove preterane moći. Ta se mržnja poveća kad zver počne da kopa zemlju. Mada džinovski lav nije bio rilaš, on je umeo da proširi otvor ili da obori neku prepreku. Njegov pokušaj zaprepasti ljude toliko da Naoh čučnu i udari kopljem. Lav, udaren u glavu, riknu strahovito i prestade da kopa. Njegove sjajne oči su ispitivale polumrak; pošto je bio slep na danu, sada je jasno razlikovao tri prilike, koje su ga još više dražile, pošto su bile tako blizu.

On opet počne da obilazi, ispitujući otvore, ali se uvek vraćao na onaj kroz koji su se provukli ljudi. Najzad, opet počne da kopa: nov udarac kopljem prekide njegov posao i on ustuknu, ali manje iznenađeno nego prvi put. U svojoj gruboj glavi, on uvide da je ulaz kroz otvor skloništa nemogućan, ali ne napusti plen, nadajući se da

mu, pošto je tako blizak, ne može umaći. On onjuši još jednom, baci poslednji pogled i, kao da ljudi nije ni bilo, uputi se ka šumi.

Tri nomada se obradovaše; sklonište im se učini sigurnije; blaženo su udisali noćni vazduh: bio je to jedan od onih trenutaka kada živci imaju više finoće i mišići više snage; bezbrojna osećanja nadimala su njihove neodređene duše i izazivala praiskonsku lepotu; voleli su život i njegov okvir, uživali su u nečemu nggo je stvoreno od svih stvari, u sreći stvorenoj izvan i iznad neposrednog delanja. I kako nisu mogli da izraze jedan takav utisak, niti čak da pomisle na to da ga izraze, sva trojica se nasmejaše zaraznom veselošću koja se može pojaviti samo na ljudskim licima. Sigurno su očekivali da će se džinovski lav vratiti, ali pošto nisu imali tačnu predstavu o vremenu, uživali su u sadašnjosti, u svoj njenoj potpunosti: vreme koje deli sumrak od zore izgledalo im je neiscrpno.

Po svome običaju, Naoh prvi poče da stražari. Nije mu se spavalo. Razdražen borbom između tigra i džinovskog lava, on oseti, kad Nam i Gav legoše, kako se kroz njegovu glavu kreću predstave koje je predanje i iskustvo gomilalo u njegovom mozgu. One su se nejasno vezivale i stvarale legendu o svetu. Poznavali su hod sunca i meseca, period tame posle svetlosti, svetlosti posle tame, zime posle toplote, put velikih i malih reka, rođenje, starost i smrt ljudi; oblik, navike i snagu bezbrojnih životinja, rasteenje drveća i trava, veštinu pravljenja koplja, sekire, budže, strugača i harpuna i rukovanje njima; duvanje vetra i kretanje oblaka; ćud kiše i strahotu groma. Najzad, znali su za Vatru – najstrašniju i najbolju od svih živih stvari – dovoljno moćnu da uništi celu savanu i šumu sa mamutima, rinocerosima, lavovima, tigrovima, medvedima, oroksima i bizonima.

Život Vatre je uvek očaravao Naoha. Kao i životinjama, i njoj je potreban plen: hrani se granjem, suvom travom, mašću; ona raste; svaka vatra se rađa iz druge vatre; svaka vatra može da umre. Ali telo vatre je neograničeno, a s druge strane, ona se može beskrajno seći i svaki njen delić može da živi, a smanjuje se kad se ne hrani: postaje mala kao pčela, kao muva, a ipak jedna slamka može da je oživi i da učini da ona ponovo postane prostrana kao neka močvara. To je životinja i nije životinja. Ona nema šapa niti telo koje puži, a brža je od antilope; nema krila, a leti među oblake; nema grla, a duva, gundđa, urliče; nema ruku ni kandži, a osvaja ceo prostor...

Naoh ju je voleo, prezirao je i bojao je se. Najzad, neki put je osetio i njen ujed; znao je da su za nju svi jednaki – gotova je da proždere i one koji je hrane – podmuklija je od hijene, divljačnija od pantera. Ali njeno prisustvo je divno; ona rasteruje svirepost hladnih noći, krepiti od umora i čini opasnom ljudsku slabost.

U polusenci bazaltnih stena, Naoh je sa slatkom željom zamišljao logorsku vatru i svetlost koja je obasjavala Gamlino lice. Mesec, što se peo, podsećao ga je na udaljen plamen. Iz koga li predela na Zemlji izbija mesec i zašto se, kao ni sunce, nikada ne gasi? On se smanjuje; ima večeri kada je samo bedna vatra, kao ona koja se puže uz grančicu. Zatim opet oživi. Sigurno da se sakriveni ljudi staraju o njegovom održavanju i hrane ga povremeno... Večeras je u svoj svojoj moći: najpre je visok kao drveće, polako se smanjuje, ali jače sija dok se penje po nebu. Mora da su mu sakriveni ljudi dali u izobilju suvih drva.

Dok Leopardov sin sanjari o tim stvarima, noćne životinje idu u lov. Brze prilike klize po travi. On razlikuje rovčice, miševе, neke vrste zečeva, lake kune, lasice sa telom kao u gmizavaca; zatim nailazi trčeći jedan gorostasni jelen sa deset rogova i leti mesečinom kao koplje. Naoh posmatra njegove noge, njegovo telo zemljane i hrastove boje i rogove, koje je bio zabacio unazad. On iščeze; kurjaci pokazaše svoje okrugle glave, fine njuške, jasne i brze šape. Trbuh im je blede boje, slabine riđe, kao i leđa, a crnkasta pruga ocrtavala je kičmu; na potiljku nabrekli snažni mišići, a celo kretanje odaje nešto podmuklo, pametno i složeno, što još više podvlači njihov kosi pogled. Oni traže jelena, ali je on, u vlazi polusenke, dobio nagoveštaj o njihovom približavanju i ide oprezno. Osetljive nozdrve osećaju stalno slabljenje isparenja; kurjaci znaju da im biljožder izmiče. Ipak prelaze preko savane i dolaze do šume, u koju najbrži prodiru. Gonjenje izgleda uzaludno. Svi se polako vraćaju, razočarani, neki urliču i zavijaju. Zatim nozdrve opet počinju da njuše vazduh. One ne otkriše ništa blizu, osim tigrovog leša i ljude sakrivene među stenama: isuviše strašan plen i meso koje vuci, i pored svoje krvožednosti, smatraju kao odvratno.

Oni se ipak približiše, pošto su obišli skrovište ljudi.

Vuci su najpre kružili oko leša, s krajnjom obazrivošću, koja se ni najmanje ne oslanja na slučaj. Najzad, najnestrpljiviji usudiše se. Oni

ispružiše svoje čeljusti prema tigrovoj glavi, prema velikoj, upola otvorenoj njuški, iz koje je do nedavno izbijao kužan i strašan život; ispitujući leš, oni su lizali crvene rane. Ipak, nijedan se nije usuđivao da zagriže ovo oporo meso, puno otrova, za koje samo stomaci orlušine i hijene imaju dovoljno otpornosti.

Neka buka poveća njihovu neizvesnost: jauci, krici, cerenje. Šest hijena iskrсну na mesečini. Imale su sumnjivo držanje, sa snažnim prednjim delovima, trupovima koji se spuštaju i izdužuju, da bi se završili tankim šapama. Krivonoge, kratkih ali snažnih njuški, koje bi mogle i lavu da smrve kosti, trouglastih zenica, šiljastih ušiju i čvrste grive, one su se okretale, obilazile ili skakutale kao skakavci. Vuci osetiše kako se pojačava odvratni smrad njihovih žlezda.

To su bile litalice visokog rasta, koje bi svojom ogromnom snagom vilica mogle da se suprotstave tigrovima. Ali one su stupale u borbu samo kad bi na to bile primorane, a to se nikada nije dešavalo, pošto nijedna životinja nije tražila njihovo kužno meso, dok su ostali lešinari bili slabiji od njih. Mada su bile svesne svoje nadmoćnosti nad kurjacima, one su oklevale, okretale se u ponoćnoj svetlosti, približujući se i povlačeći se, puštajući pokatkad jezive krike. Najzad, navališe sve odjednom.

Kurjaci ne pokušашe da pruže nikakav otpor, ali, sigurni da su hitriji, ostadoše u blizini. Pošto im je mrski plen izmakao, sad su žalili za njim. Obilazili su oko hijena urličući iznenada, praveći se da napadaju, podmuklih pokreta, zadovoljni što uznemiravaju neprijatelje.

A one, mračne i gundajući, navališe na lešinu: više bi volele da je bila trula i crvljiva, ali njihovi poslednji obedi su bili oskudni, a prisustvo vukova podsticalo je njihovu proždrljivost. One se najpre osladiše utrobom; lomeći rebra svojim snažnim zubima, onda istrgoše srce, pluća, džigericu i hrapavi jezik, koji je bio ispao u agoniji. Ipak je to bila slast okrepiti živo meso mrtvim mesom, naslada nahraniti se umesto da se brižno luta praznog stomaka. Kurjaci su to dobro razumeli, pošto su uzalud njuškali, još od sumraka, isparenja u vazduhu i na zemlji.

U svom izjalovljenom besu, nekoliko njih odoše da njuše eruptivne stene. Jedan od njih promoli glavu kroz neki otvor; Naoh mu s prezrenjem zadade udarac kopljem. Pogođena u rame, životinja

odskakuta na tri noge, tužno zavijajući. Tada svi zaurlaše jako i divlje, praveći se kao da prete. Njihova riđa tela njihala su se na mesečini, oči su im blistale žestinom i strahom za život, zubi su bacali mlazeve pene, dok su njihove tanke šape doticale zemlju, uz neznatan drhtav šum, ili su se kočile u iščekivanju: želja da se nahrane postajala je neizdržljiva. Ali znajući da se iza bazaltnih stena nalaze lukava i jaka bića, koja mogu da podlegnu samo lukavstvu, oni prestadoše da obilaze. Skupljeni u lovački savet, oni izmenjaše gundanja i pokrete, neki od njih sedeći, otvorene njuške, neki uznemireni, češujući leđa. Stariji su preporučivali pažnju, naročito jedan veliki vuk blede dlake, žutih zuba: slušali su ga, posmatrali i njušili s poštovanjem.

Naoh nije sumnjao da oni imaju svoj jezik: oni se dogovaraju radi zauzimanja busije, opkoljavanja plena, smene za vreme gonjenja i podele plena. On ih je posmatrao radoznalo, kao što bi posmatrao ljude. Tražio je da pogodi njihov plan.

Jedan čopor pređe reku plivajući; drugi se rasturiše po zaklonima. Sada su se čule samo hijene koje su se bacile na tigrov leš.

Mesec, prilično mali, ali svetao, bacao je zvezde u zasenak; one najslabije postajale su nevidljive, svetle su izgledale slabo zapaljene i kao potopljene nekim talasom; sumnjiva obamrlost pokrivala je šumu i ravnicu. Pokatkad bi neka buljina prokrstarila kroz plavičastu atmosferu, savršeno mirno, na paučinastim krilima, katkad bi žabe zapljusnule u gomili poređane na lišću lokvanja; noćne ptice, leteći tamo-amo, sudarale su se sa slepim miševima koji su se lepršali po polumraku.

Najzad odjeknuše neki urlici. Oni su odgovarali jedan drugome duž reke i u dubini šipražja; Naoh je znao da su kurjaci opkolili neki plen. Nije morao dugo da čeka, pa da se u to uveri. Jedna životinja iskoči u ravnicu. Ličila je na konja sa uskim grudima; mrka pruga obeležavala joj je kičmu. Jurila je brzinom jelena, a gonila su je tri kurjaka, koji su, pošto su bili sporiji od nje, mogli da računaju samo na svoju izdržljivost ili kakav slučaj da bi je stigli. Uostalom, kurjaci nisu jurili svom brzinom. Oni su stalno odgovarali na urlike svojih sakrivenih drugova. Uskoro i oni iskočiše; divlji magarac vide da je opkoljen. On stade drhteći i ispitujući okolinu, pre nego što se odluči na koju će stranu. Svi su izlazi bili opkoljeni, sem na severu, gde je

stajao samo jedan stari sivi kurjak. Gonjena životinja izabra taj put. Stari kurjak je ravnodušno pusti da se približi. Kad je došla blizu i spremala se da skrene u stranu, on pusti snažan urlik. Onda se na jednoj uzvišici pokazaše tri druga kurjaka.

Divlji magarac stade i zanjišta. On oseti svuda oko sebe smrt i bol. Ceo predeo, u kome je on umeo da izigra tolike zamke, bio je zatvoren: njegovo lukavstvo, njegove brze noge, njegova snaga, sve je to odjednom izgubilo svoju vrednost. On se okrete više puta ka tim stvorovima koji ne žive od trave ni od lišća, nego od živog mesa; ispitivao ih je mračno. Oni su se dovikivali i sužavali krug; oči su im predstavljale trideset žarišta smrti; plašili su svoj plen, bojeći se njegovih tvrdih rožastih papaka; oni ispred njega izigravali su napadače, da magarac ne bi pazio one sa strane... Nekoliko najbližih bili su već na nekoliko lakata. Najzad, u jednom skoku, pouzdajući se još jednom u svoje spasonosne noge, pobeđena životinja polete očajnički, da bi probila krug i pobegla. Ona obori prvog kurjaka, drugi se zatetura: zanosan predeo bio je otvoren pred njom. Ali nova zver, iskočivši iznenada, nađe se pored begunca; drugi zariše svoje oštre zube. On očajnički navali; jedan kurjak, slomljene vilice, otkotrlja se u travu, ali se grlo divljeg magarca otvori, bedra se zarumeneše, dva mišića prsnuše pod udarcem zuba, i on pade pod grozdom čeljusti, koje ga proždraše živog.

Naoh je još neko vreme posmatrao to telo iz koga je još izbijalo drhtanje, njištanje, pobuna protiv smrti. Uz radosno gundanje, kurjaci su gutali mlako meso i pili toplu krv; život je bez zaustavljanja ulazio u nezasićne trbuhe. Ponekad se neki stari kurjak nemirno okretao prema hijenama: one bi više volele taj nežniji i manje otrovan plen, ali su znale da bojažljive životinje postaju hrabre kad treba da brane ono što su zaslužile svojim naporom. One su znale za gonjenje divljeg magarca i pobedu kurjaka i zadovoljile su se tvrdom tigrovom lešinom.

Mesec je bio na polovini zenita. Pošto je Naoh legao, Gav ga smeni na straži. Reka se nejasno videla kako teče u dubokoj tišini. Ali nemir opet zavlada; šume odjeknuše, šibljije poče da pucka, kurjaci i hijene podigoše zajedno okrvavljene njuške, i Gav, promolivši glavu kroz senku od stena, napreže svoje čulo sluha, vida i mirisa... Ču se ropac, kratko gundanje, pa se grane razdvojiše. Cinovski lav iziđe iz

šume sa jednim jelenom u čeljustima. Pored njega, još ponizna, ali već intimna, tigrica je puzila kao ogroman puzavac. Oboje se zatim bez žurbe uputiše ka ljudskom skloništu.

Obuzet strahom Gav dodirnu Naoha po ramenu. Nomadi su dugo vrebali obe zveri: džinovski lav je stalnim i širokim zamahom cepao svoj plen, dok je tigrica bila nesigurna, trzala se i bacala je iskosa poglede na onoga koji je oborio njenog mužjaka. Naoh oseti kako mu neka velika strepnja steže grudi i usporava dah.

V – POD ERUPTIVNIM STENAMA

Kad jutro poče da luta po zemlji, džinovski lav i tigrica bili su još tu. Dremuckali su pored jelenove lešine pod zracima bledog sunca. A tri čoveka, pokopani pod kamenim skloništem, nisu mogli da odvoje oči od strašnih suseda. Neka srećna veselost silazila je na šumu, savanu, reku. Čaplje su vodile svoje male u lov; sedefasti odblesak prethodno je gnjuranje gnjuraca; svuda po travi i granama lutale su ptičice. Iznenadni sjaj odavao je pticu kovala; sojka je širila svoju plavu, srebrnastu i riđu haljinu, a pokatkad brbljiva svraka krečala je na nekoj grani, ljuljajući svoj rep, iz koga je izgledalo da izbija senka i svetlost. Međutim, gavrani i vrane graktali su na kosturima divljeg magarca i tigra, ali razočarani pred tim kostima, na kojima nije bilo ni trunke mesa, odlazili su okolišnim letom ka ostacima jelena. Ali tu su prečila put dva debela kopca. Te ptičurine gole šije, očiju koje su imale boju baruština, nisu smele da se dotaknu mačjeg plena.

Okretale su se, obilazile, pružale svoje kljunove ka smrdljivim nozdrvama i povlačile ih uz glupo klaćenje i iznenadne zalete. Zatim bi stale nepomično kao utonule u neki san, iznenada prekinut naglim pokretom glave. Izuzev jedne riđe veverice, koja je odmah utonula među lišće, nije se mogao videti nijedan sisavac: miris velikih mačaka zadržavao ih je u polusenci ili šćućurene u dnu sigurnog zaklona.

Naoh je mislio da je sećanje na udarce koplja vratilo džinovskog lava i žalio je zbog tih nekorisnih udaraca, pošto nije sumnjao u to da će zveri umeti da se sporazumeju i da će tako naizmenično bditi pored skloništa. Priča o zlopamćenju i istrajnosti životinja koje su

ljudi uvredili nizale su se u njegovom mozgu. Ponekad bi bes nadimao njegove grudi i skakao je uzmahujući budžom ili sekirom; ali ta srdžba se brzo umirivala, jer i pored svoje pobede nad surim medvedom, on je ljude smatrao nižim od velikih krvoloka. Lukavstvo koje je uspelo u polusenci pećine neće uspeti sa džinovskim lavom i tigricom. Ipak, on nije video drugog izlaza osim borbe: imali su ili da umru od gladi pod stenama, ili da iskoriste trenutak kada tigrica bude sama. Da li je mogao da se osloni na Nama i Gava?

On se strese kao da mu je bilo hladno; ugleda oči svojih drugova uperene u njega. Njegova snaga oseti potrebu da ih ohrabri:

– Nam i Gav su umakli medveđim zubima: umaći će i kandžama džinovskog lava!

Mladi Ulhamri okretoše svoje lice ka strašnom zaspalom paru.

Naoh odgovori njihovim mislima:

– Džinovski lav i tigrica neće uvek biti zajedno. Glad će ih rastaviti. Kad lav bude u šumi, mi ćemo se boriti, ali Nam i Gav će morati da slušaju moje zapovesti.

Na te vođine reči, mladići odahnuše puni nade; čak je i propast, kad se bore sa Naohom, izgledala manje strašna.

Jablanov sin, brži u izražavanju, povika:

– Nam će slušati do smrti! Drugi podiže obe ruke i reče:

– Gav se ne boji ničega kad je sa Naohom.

Vođa ih je gledao blago; izgledalo je kao da snaga sveta silazi u njihove grudi sa bezbrojnim osećanjima, od kojih nijedno nije moglo doći do izraza. Uz ratne poklike Nam i Gav su uzmahivali sekirama.

Na tu larmu, mačke se trgoše; nomadi zaurlaše još jače, u znak prkosa; zveri su srdito mumlale... Opet se sve utiša. Svetlost obasja šumu; san mačaka je bio ohrabrio brze životinje, koje su krišom išle duž reke; kopci su, s vremena na vreme, proždirali poneko parče mesa; cvetne krunice su se uzdizale prema suncu. Život se širio tako istrajno i mnogostruko da je izgledalo da će osvojiti nebo.

Tri čoveka su čekali sa istim strpljenjem s kojim i zveri. Nam i Gav su naizmenično spavali. Naoh je smišljao planove neodređene i monotone, kao što su planovi mamuta, kurjaka i pasa. Imali su još mesa za jedan obed, ali žeđ je bila počela da ih muči; ipak, ona će postati neizdržljiva tek posle nekoliko dana.

Pred sumrak, džinovski lav ustade. Bacivši jedan vatren pogled ka stenama, on proveri da je neprijatelj tu. Sigurno da se već više nije tačno sećao događaja, ali njegov instinkt za osvetom oživljavao je pri mirisu Ulhamra; on zafrkta od besa i obiđe sve otvore na skloništu. Setivši se najzad da je tvrđava neosvojiva i da iz nje izbijaju kandže, on prestade da obilazi i zaustavi se pred lešinom jelena, od koje su kopci bili malo oglodali. Tigrica je već bila tamo. Oni začas požderaše ostatke, a ovda džinovski lav okrete ka tigrici svoju crvenkastu glavu. Nešto nežno je izbijalo iz divlje životinje, na šta tigrica odgovori maukanjem, valjajući se po travi. Džinovski lav, trljajući svoju njušku uz kičmu svoje drugarice, liznu je hrapavim i gipkim jezikom. Ona je primala to milovanje poluotvorenih očiju, punih zelenkastog sjaja; zatim skoči unazad i njen stav postade skoro preteći. Mužjak zamumla – zaglušeno i umiljavajući se – dok se tigrica igrala u sumraku. Narandžaste svetlosti davale su joj izgled nekog plamena koji igra; puzila je po travi kao ogromna zmija, sakrivala se i vraćala ogromnim skokovima.

Njen drug, u početku nepomičan, ukrućen na svojim crnkastim šapama, očiju crvenih od sunca, polete na nju. Ona pobeže, i nestade je među hrastovima, a on ode za njom puzeći.

Kad Nam vide da zveri iščezoše, reče:

– Otišli su... treba da pređemo reku.

– Zar Nam nema više ušiju ni nosa? odgovori Naoh. Ili on misli da može da skače brže od džinovskog lava?

Nam saže glavu: neki pećinski dah uzdizao se među hrastovima i vođinim rečima davao zapovedničko značenje. Ratnik uvide da je opasnost još uvek tako blizu kao kad su krvoloci spavali pred bazaltnim stenama.

Ipak je u srcima Ulhamra ostajala izvesna nada: džinovski lav i tigrica će usled svoje veze osetiti još više potrebu za skloništem. Jer velike zveri retko stanuju na goloj zemlji, naročito u kišno doba.

Kad tri čoveka videše da sunčano žarište silazi ka tami, osetiše isti potajni strah koji, u prostranim šumskim i travnim predelima, muči biljoždere. Strah se povećava kad se neprijatelji ponovo pojaviše. Hod džinovskog lava bio je ozbiljan, skoro težak; tigrica je obilazila oko njega sa strašnom veselošću. Oni ponovo dođoše da onjuše da li su tu ljudi, baš u trenutku kad je crveno sunce poniralo i kada se

ogroman treptaj izgladnelih glasova uzdizao po ravnici: strašne čeljusti su stalno prolazile pod Ulhamrima, a vatrene zelene oči igrale su kao odsjaji u močvari. Najzad džinovski lav se šćućuri, a njegova drugarica ode kroz travu da goni životinje po žbunovima pored reke.

Velike zvezde se upališe na vodama nebeskog svoda. Zatim prostor zatreperi od tih nepokretnih vatrica, a arhipelag mlečnog puta pokaza svoje zalive, moreuze i sjajna ostrvca.

Gav i Nam nisu gledali u zvezde, ali Naoh nije bio neosetljiv prema njima. Njegova nejasna duša je iz njih crpla oštrije osećanje noći, tame i prostora. Mislio je da se većina njih pojavljuje samo kao pepeo nekog ognjišta, svake noći drukčije, ali neke su se pojavljivale redovno svake noći. Nerad u kome je živeo od prošle večeri, gomilao je u njemu neku snagu i on je snevao pred crnom senkom biljaka i nežnim nebesnim svetlostima. U njegovom srcu je raslo nešto što ga je još više vezivalo za zemlju.

Mesečina se prosu kroz granje i osvetli džinovskog lava šćućurenog u visokoj travi i tigricu koja je lutala po savani i šumi, tražeći neku životinju. Taj manevar je uznemiravao vođu.

Međutim, tigrica ode tako duboko u šumu da se mogla započeti borba s njenim drugom. Da je Namova i Gavova snaga bila ravna njegovoj, Naoh bi se možda upustio u tu avanturu.

Žeđ ga je morila, Nama još više. Mada nije bio njegov red da stražari, on nije mogao da spava. Mladi Ulhamr je gledao u polutami grozničavih očiju; i Naoh je bio tužan. Nikada nije osetio tako veliku daljinu koja ga je odvajala od horde, od tog ostrvca, van koga se gubio u strašnoj beskrajnosti. Ženske prilike su lebdele oko njega kao blaža, sigurnija i trajnija snaga od snage muškaraca...

Snevajući tako, on zaspao stražarskim snom, koji prekida najmanji šum. Zvezde su se polako gasile. Naoh se probudi tek pri povratku tigricice. Ona nije bila donela nikakav plen i izgledala je umorna. Džinovski lav je bio ustao. On je onjuši dugo i pođe u lov. I on se uputi pored reke. Čučao je po žbunovima, i najzad je krenuo u šumu. Naoh ga je vrebao lakomo. Često je hteo da probudi ostale (Nam je bio podlegao snu), ali siguran instinkt ga je obaveštavao da zver nije bila dosta udaljena. Najzad se reši, dodirnu ramena svojih drugova i kad ustadoše, on im reče:

- Jesu li Nam i Gav spremni za borbu? Oni odgovoriše:
- Sin Sajge ići će za Naohom!
- Nam će se boriti kopljem i harpunom.

Mladi ratnici pogledaše tigricu. Mada je ležala, životinja nije spavala: na izvesnom rastojanju, leđima okrenutim stenama, ona je vrebala. Za vreme svoga stražarenja Naoh je bio očistio izlaz. Kad bi se tigričina pažnja naglo probudila, jedan čovek, a najviše dva, imali bi vremena da iskoče iz zaklona. Osiguravši se da je oružje u redu, Naoh prvo provuče harpun i budžu, zatim se i sam izvuče sa beskrajnom oprežnošću. Slučaj mu pođe na ruku: urlici kurjaka i krici sovuljaga prikriše lagani šum tela koje puzi po zemlji. Naoh se nađe na poljani, a već se i Gavova glava pojavi na otvoru. Mladi ratnik iziđe naglo; tigrica se okrete i ukočeno pogleda nomade. Iznenadena, ona ne napade odmah, tako da je i Nam mogao da stigne. Onda tigrica skoči i zamauka u znak poziva, zatim nastavi da se približuje ljudima, ne žureći se, sigurna da joj neće moći pobeći. Međutim, oni su bili podigli svoje džide. Prvo je Nam imao da baci svoju, pa onda Gav i obojica su imali da gađaju šape. Jablanov sin iskoristi zgodnu priliku. Oružje zašišta, ali pogodi suviše visoko blizu ramena. Da li zbog toga što je rastojanje bilo suviše veliko ili što je oštrica pala koso, tigrica ne oseti nikakav bol: ona zamumla i potrča brže. Onda Gav baci svoju strelu, ali promaši životinju, jer ona skrenu u stranu. Sad je bio red na Naoha. Snažniji od svojih drugova, mogao je da načini dublju ranu. On baci strelu kad je tigrica već bila na dvadesetak lakata i pogodi je u lobanju. Ta rana ne zaustavi zver i ona polete.

Tigrica navali na trojicu ljudi kao kakva stena: Gav pade, pogođen udarcem kandže u sisu. Ali teška Naohova budža udari u isto vreme. Tigrica zaurla, slomljene šape, dok je Jablanov sin napade svojim kopljem. Ona se izmače neverovatno brzo, obori Nama i podiže se na zadnje šape da dohvati Naoha. Strašna čeljust je već bila na njemu sa vatrenim i kužnim dahom. Kandže su ga već cepale... Budža opet udari. Urličući od bola, zver dobi vrtoglavicu, koja omogućí nomadu da se otrgne i odbije i drugu šapu. Tigrica se okrete oko sebe, tražeći oslonac za ravnotežu, mlatarajućí po vazduhu, dok je budža neprestano udarala po udovima. Životinja pade i Naoh je mogao da je dovrši, ali ga rane njegovih drugova

zabrinuše. Gav je bio ustao, crvenih grudi od krvi koja je šikljala iz sise: tri dugačke rane bile su mu išarale kožu. Što se tiče Nama, on je ležao ošamućen, sa ranama koje su izgledale lake; duboki bol prožimao je njegove grudi i krsta; nije mogao da ustane. Na Naohova pitanja, odgovarao je kao u polusnu.

Vođa ga upita:

– Može li Gav da stigne do reke?

– Gav će ići do reke, promrmlja jedva čujno mladi Ulhamr. Naoh leže i prisloni uho na zemlju, zatim omirisa dugo vazduh. Ništa nije odavalo dolazak džinovskog lava i kako je posle ratne groznice žeđ postajala neizdržljiva, vođa uze Nama u naručje i odnese ga do obale. Tu on pomože Gavu da se napije, napi se dobro i sam i napoji Nama sipajući mu vodu šakom između usana. Zatim se vrati ka bazaltnim stenama, noseći Nama i pridržavajući Gava, koji se teturao.

Ulhamri nisu znali da vidaju rane: pokrivali su ih nekim lišćem koje je više životinjski nego ljudski instinkt birao kao aromatične. Naoh iziđe da potraži vrbovog lišća i metvice koje, pošto je istucuo, stavi Gavu na grudi. Krv je tekla slabije i ništa nije odavalo da su rane smrtonosne. Nam je polako dolazio sebi, mada su mu udovi, naročito noge, ostajali nepokretni. Naoh ne zaboravi korisne reči:

– Nam i Gav su se dobro borili... Sinovi Ulhamra slaviće njihovu hrabrost...

Obrazi mladića oživeše, od radosti što još jednom vide pobedu svoga vođe.

– Naoh je ubio tigricu, promrmlja sin Sajge promuklim glasom, kao što je ubio surog medveda!

– Ne postoji tako snažan ratnik kao Naoh! ječao je Nam.

Onda Leopardov sin ponovi reči koje su davale nadu sa toliko snage da ranjenici osetiše slast budućnosti:

– Mi ćemo doneti Vatru!

I dodade:

– Džinovski lav je još daleko... Naoh će otići da potraži plen. Naoh je išao tamo-amo po dolini, naročito pored reke.

Ponekad bi zastao pored tigrice. Ona je još bila živa. Pod krvavim mesom, oči su sijale nepovređene: ona je vrebala velikog nomada

dok ju je obilazio. Rane na boku i leđima bile su lake, ali su šape mogle da ozdrave tek posle dugog vremena.

Naoh zastade pred pobeđenom; kako je smatrao da ima utiske slične ljudskima, on viknu:

– Naoh je slomio šape tigrici.. . načinio ju je slabijom od vučice.

Kad joj se ratnik približavao, ona se podizala uz urlik bola i straha. On podiže svoju budžu:

– Naoh može da ubije tigricu, a tigrica ne može da podigne nijednu svoju kandžu protiv Naoha!

Začu se neki neodređeni šum. Naoh se baci u visoku travu. Pojaviše se koze bežeći ispred još nevidljivih pasa, čiji se lavež čuo. One skočiše u vodu, pošto osetiše miris tigricice i čoveka, ali Naohova strela zašišta; jedna koza, pogođena u slabinu, posrte. U nekoliko skokova on je stiže. Pošto je dotuče udarcem budže, on je uprti na rame i ponese je trčeći ka skloništu jer oseti blisku opasnost... Dok je on puzao po steni, džinovski lav je izlazio iz šume.

VI – BEKSTVO U NOĆI

Šest dana bilo je prošlo od borbe nomada sa tigricom. Gavove rane su zarašćivale, ali ratnik još nije mogao da povрати snagu zbog gubitka krvi. Namu je, pak, iako nije više osećao bolove, jedna noga ostala teško pokretljiva. Naoha je grizlo nestrpljenje i nemir. Svake noći je džinovski lav duže odsustvovao, jer su životinje svakim danom sve više osećale njegovo prisustvo: njegov zadah je ispunjavao polusenke u šumi i činio je rečnu obalu strašnom. Kako je bio proždrljiv, a uz to je stalno hranio tigricu, njegov je zadatak bio težak: često je oboje morila glad; njihov je život bio bedniji i nemirniji od kurjačkog.

Tigrica je ozdravljala; puzila je po savani tako sporo i nevešto da Naoh nije morao da beži od nje kad joj se rugao zbog njenog poraza. Nije hteo da je ubije, jer briga za ishranu zamerala je njenog druga i produžavala je njegova odsustva. Tako se stvorila neka navika između čoveka i ranjene životinje. U početku, slika borbe, koja se oživljavala u njenom sećanju, ispunjavala je njene grudi besom i strahom. Slušala je s mržnjom artikulisani glas čoveka, taj nejednak i

promenljiv glas, koji se toliko razlikovao od glasova koji mumljaju, urliču ili riču, podizala je svoju zdepastu glavu, pokazujući užasno oružje koje je imala u svojim čeljustima.

A on je, vitlajući budžom ili podižući sekiru, ponavljao:

– Šta sada vrede tigričine kandže? Naoh joj može polomiti zube budžom, otvoriti utrobu kopljem. Tigrica nema protiv Naoha ni toliko snage koliko jelen ili sajga!

Ona se navikavala na njegov govor, na vitlanje oružja, i već je upirala zelenu svetlost svojih očiju, sada već otvorenih, na tu čudnu uspravnu priliku. I mada se sećala strašnih udaraca budže, više se nije plašila novih udaraca, pošto je priroda stvorova sklona da veruje u stalnost onoga što se ponavlja. Pošto je Naoh svaki put podizao budžu a nije je njome udarao, ona se nadala da je neće ni udariti nikada. Kako je, s druge strane, uvidela da je čovek opasan, nije ga više smatrala kao svoj plen, nego se prosto navikavala na njegovo prisustvo, a besciljna prisnost je za sve životinje neka vrsta naklonosti. Naohu je najzad činilo zadovoljstvo da mačku ostavi u životu. Njegova je pobjeda time bila trajnija i sigurnija. A time je i on sam prema njoj osećao neku nejasnu privrženost.

Dođe vreme kada prilikom odsustva džinovskog lava, Naoh nije išao sam na reku: Gav se teturao za njim. Kada bi se napili, nosili su vode Namu u jednoj izdubljenoj kori. Petog dana tigrica je bila dopuzila do obale, služeći se više svojim trupom nego šapama i pila je s teškom mukom, jer je obala bila strma. Naoh i Gav počеше da se smeju.

Leopardov sin je govorio:

– Hijena je sada jača od tigrice... Kurjaci će je ubiti.

Zatim, napunivši izdubljenu koru vodom, on je sa uživanjem i iz prkosa stavi pred tigricu. Ona onjuši polako i popi. To razveseli nomade toliko da Naoh ponovi. Zatim uzviknu podrugljivo:

– Tigrica više ne ume da pije sa reke.

I njegova moć činila mu je zadovoljstvo.

Osmog dana Nam i Gav se osetiše dovoljno snažni za dugo putovanje i Naoh pripremi bekstvo za iduću noć. Ta noć se spusti vlažna i sumorna: žućkasto-crvenkasti sumrak se dugo vukao po ivici neba; trava i drveće su se povijali pod slanom; lišće je padalo šumeći kao slabačka krila i zujanje insekata. Tužni krici su se čuli iz

dubine šuma i drhtavih šipražja, jer su zveri bile žalosne; a one koje nisu bile gladne zavlačile su se u svoja skloništa.

Čitavo posle podne džinovski lav se osećao rđavo; budi se drhteći: slika sigurnog utočišga kao ona pećina u kojoj je živeo pre kataklizme, pojavljivala se u njegovom sećanju. Bio je izabrao jedno udubljenje u savani i unekoliko ga udesio za sebe i tigricu, ali se u njemu nije osećao udobno. Naoh je mislio o tome da će te noći, kad bude pošao u lov, u isto vreme tražiti i neko skrovište. Njegovo odsustvo će biti dugo. Ulhamri će imati vremena da pređu reku; magla će pomoći njihovo povlačenje: ona je natapala zemlju, brisala miris tragova, koje džinovski lav nije njušio sa dovoljno prefinjenosti.

Čim pade sumrak, mačka poče da luta. Najpre ispita okolinu, pa kad se uveri da se nikakav plen ne nalazi u blizini, nestade je u šumi kao i ostalih večeri. Naoh je čekao neodlučno, jer kroz suviše vlažan miris biljaka nije se lako osećao miris zveri; šum lišća i kaplji vode sprečavao je druge šumove da dođu do izražaja. Najzad, Naoh dade znak, idući napred, dok su Nam i Gav išli za njim levo i desno. Taj raspored je dozvoljavao da se bolje oseti ako se neprijatelj približuje i nomadi su na taj način bili obazriviji. Trebalo je najpre preći reku. Naoh je za vreme svojih izlazaka bio otkrio jedno mesto koje je bilo plitko sve do sredine reke, a onda je trebalo plivati do jedne stene, gde je opet nastajao plićak. Pre nego što su preduzeli prelazak, ratnici zbrisaše svoj trag: neko vreme su kružili oko reke presecajući trag i idući opet po njemu, zaustavljajući se i tapkajući da bi ga pojačali. Isto tako, trebalo je paziti da se ne pođe pravo na plićak: oni odoše do njega plivajući.

Na drugoj obali opet ukrstiše svoje tragove, opisujući dugačke okuke i krivine bez reda, zatim iziđoše iz tih vijuga na gomile trave koju počupaše na savani. Oni su stavljali te gomile dve po dve i povlačili ih postupno: to je bio manevar kojim je čovek prevazilazio i najoštroumnijeg jelena i najprepredenijeg kurjaka. Kada su tako prešli tri ili četiri stotine lakata, smatrali su da su dovoljno učinili da obeshrabre poteru i produžiše put u pravoj liniji.

Neko vreme išli su ćuteći, zatim Nam i Gav doviknuše jedan drugome, a Naoh načulji uho. U daljini je bilo odjeknulo neko urlikanje: to se ponovilo tri puta, praćeno dugačkim nerazgovetnim maukanjem.

Nam reče:

– Eto džinovskog lava!

– Hajdemo brže! promrmlja Naoh.

Oni učiniše stotinu koraka, i za to vreme ništa ne naruši tišinu noći; zatim glas odjeknu bliže:

– Džinovski lav je na obali.

Oni još više ubrzaše hod: sada su urlici dolazili jedan za drugim, isprekidani, oštri, puni besa i nestrpljivosti. Nomadi shvatiše da životinja trči po njihovim isprepletanim tragovima: srce im je udaralo u grudima kao što kljun detlića udara u koru drveća; oni se osetiše goli i slabi pred teškom masom pomrčine. S druge strane, ta pomrčina ih je umirivala, jer ih je zaklanjala čak i od pogleda noćnih životinja. Džinovski lav je mogao da ide za njima samo po tragu, a ako pređe reku, opet će imati da se bori sa ljudskim lukavstvom i neće znati kuda su prošli...

Užasan urlik prolomi se kroz prostor; Nam i Gav se pribiše uz Naoha.

– Veliki lav je prešao reku! promrmlja Gav.

– Napred! odgovori vođa zapovednički, dok sam zastade i leže da bolje čuje treperenje tla.

Jedan za drugim, odjeknuše i drugi krici.

Naoh ustade i povika:

– Veliki lav je još na drugoj obali!

Preteći glas se sve manje čuo; zver se bila okanula gonjenja i povlačila se prema severu. Bilo je neverovatno da neka druga mačka velikog uzrasta stupi na ovo zemljište; što, se tiče surog medveda, koji je već bio redak na zemljištu na kome se Naoh borio s njim, sigurno se nijedan primerak nije mogao naći tako daleko na jugu; a utroje, oni se nisu bojali ni leoparda, ni velikog pantera.

Išli su vrlo dugo. Iako se magla bila razišla, mrak je i dalje bio gust. Debeo zid oblaka pokrivao je zvezde. Mogla su se videti samo svetlucanja koja su izbijala iz biljaka ili padala po vodi; neka životinja je disala u tišini ili se čuo šum njenih šapa. Čulo se urlikanje po mokroj travi; zveri su idući u lov urlale, škljocale zubima i lajale.

Ulhamri su zastajali, da bi osluškivali šumove i osetili mirise, koji kao da kroz vazduh produžuju lutanje životinja. Najzad Nam i Gav se umoriše. Nam je osećao neku slabost u svojim kostima. Gavove su

rane bile toplije: trebalo je tražiti neko sklonište. Oni ipak prođuše još četiri hiljade lakata: vazduh postade vlažniji. Dah prostranstva je rastao. Pogodili su da se neka velika vodena masa nalazi u blizini. Uskoro se u to uveriše.

Sve je izgledalo mirno. Jedva je po koji bojažljivi šum odavao bekstvo neke životinje ili se neka prilika pojavljivala i iščezavala u brzom skoku. Naoh najzad izabra kao sklonište jedan ogroman crni jablan. Drvo nije moglo da posluži kao odbrana od zveri, ali kako pronaći u mraku sigurno ili nezauzeto skrovište? Mahovina je bila mokra, a vazduh svež. To se malo ticalo Ulhamra; njegovo je telo bilo isto tako otporno prema nepogodama kao i tela medveda ili divljeg vepra: Nam i Gav se opružiše na zemlju i odmah utonuše u dubok san. Naoh je bdio. On nije bio umoran, jer se dugo odmarao pod bazaltnim stenama i, dobro pripremljen za hod, poslove i borbe, on reši da stalno stražari, kako bi Nam i Gav ojačali.

DRUGI DEO

VII – PEPEO

Dugo se Naoh nalazio u toj tami bez zvezda, koja je otežala bekstvo. Zatim se neka svetlost pomoli na istoku. Blago razlivena kroz guste oblake, ona se spusti kao biserna zavesa. Naoh vide da jedno jezero preprečava put ka jugu: njegovo oko nije moglo da mu dogleda kraj. Jezero je polako treperilo. Nomad se zapita da li će morati da ga obiđe prema istoku, gde je nazirao lanac brežuljaka, ili prema bledom i ravnom zapadu, ispresecanom drvećem.

Svetlost je i dalje bila slaba; fini povetarac je duvao sa zemlje na talase; sasvim visoko podiže se jak vetar, koji je cepao i gonio oblake. Mesec, u svojoj poslednjoj četvrti, ocrta se, najzad, između poderanih oblaka. Uskoro velika plava cisterna dobi zasvođen oblik. Za oštru Naohovu zenicu, ta vodena površina je išla do kraja horizonta: ka izlasku vođa je razaznavao brda i pošumljene linije, na koje je padala senka mesečine i koje su označavale put kojim treba ići; na jugu i ka zapadu, jezero se pružalo u beskraj.

Vladala je tišina koja kao da se širila od vode sve do srebrnastog srpa; povetarac postade tako slab da je jedva izazvao s vremena na vreme koji uzdah iz biljaka.

Umoran zbog nepomičnosti, nestrpljiv da stvori jasnu sliku predela, Naoh iziđe iz senke jablana i poče da luta duž obale.

Prema rasporedu zemljišta i biljaka, jezero se jako širilo ili sužavalo; istočne ivice jezera su se jasnije ocrtavale; mnogobrojni tragovi odavali su prolazak krda životinja i zveri.

Odjednom, uzdrhtavši jako, nomad zastade; oči i nozdrve mu se raširiše, srce mu zalupa od uzbuđenja i neobičnog ushićenja; uspomene se pojaviše tako snažno da je mislio da vidi logor Ulhamra, ognjište koje se puši i Gamlinu pokretljivu figuru. U zelenoj travi nalazilo se jedno udubljenje sa žeravicom i upola sagorelim grančicama: vetar još nije bio razneo beličasti prah pepela.

Naoh zamisli spokojno noćivanje, miris pečenog mesa, nežnu toplotu i riđu igru plamena; ali u isto vreme video je i neprijatelja.

Pun zebnje i opreznosti, on kleče da bolje osmotri trag strašnih lotalica. Uskoro je znao da ima bar tri puta toliko ratnika koliko je prstiju na obema rukama, a da nema ni žena, ni staraca, ni dece. To je bila jedna od onih ekspedicija u lov i istraživanje, koje su horde ponekad slale u velike divljine. Kost i ostaci mesa podudarali su se sa tragovima koje je pružala trava.

Naohu je bilo važno da zna odakle su lovci došli i kuda su otišli. Bojao se da ne pripadaju rasi Ljudoždera, koji su, još od Gunovog detinjstva, stanovali na jugu, sa obe strane Velike reke. U toj rasi uzrast ljudi je prelazio visinu Ulhamra i svih ostalih rasa koje su videli vođi i starci. Oni su se jedini hranili mesom svojih bližnjih, mada ga nisu voleli više od mesa divljih veprova, jelena, divokoza, konja ili divljih magaraca. Izgleda da nisu bili mnogobrojni: znalo se samo za tri horde, jer je Uag, sin Risa, najveća lotalica rođena među Ulhamrima, svuda sretao horde koje nisu jele ljudsko meso.

Dok su ta sećanja strujala kroz njegov mozak, Naoh je neprestano išao za tragovima u zemlji i travi. Zadatak je bio lak, jer lovci, sigurni zbog svoje mnogobrojnosti, nisu smatrali za potrebno da prikrivaju svoj trag. Oni su prošli duž jezera prema istoku i trudili su se svakako da dođu do obala Velike reke.

Nomad smisli dva plana: ili da stigne ekspediciju pre nego što ona stigne do svojih lovišta i da joj otme Vatru lukavstvom, ili da je prestigne i da dođe do horde, dok tamo još ne budu njeni najbolji ratnici i da vrebata zgodnu priliku.

Da ne bi pošli pogrešnim putem, trebalo je najpre ići za tragom. I divlja mašta nije prestajala da gleda kako lotalice odnose sa sobom preko voda, brežuljaka i stepa, najveću ljudsku snagu. Naohovo sanjarenje je bilo jasno kao stvarnost; san je bio pun radnje, snage i sračunatih pokreta. Naš stražar je dugo tako sanjario, dok je povetarac slabio, opadao i gubio se s lista na list, sa travčice na travčicu.

VIII – ZASEDA PRED VATROM

Ulhamri su već tri dana sledili trag Ljudoždera. Najpre su išli duž jezera sve do podnožja brda, pa su se zatim spustili preko zemljišta

na kome su se šume smenjivale sa livadama. Njihov zadatak je bio lak, jer su lualice išle nemarno i nepažljivo; palile su velike vatre, da bi pekle plen ili se štitile od svežine maglovitih noći.

Naoh je, pak, stalno izmišljao lukavstva, da bi izigrao one koji bi ih mogli pratiti. Birao je tvrdo zemljište, gipku travu koja se brzo podizala, iskorišćavao potoke, preplivavao okuke jezera i ponekad mrsio svoje tragove. I pored te opreznosti, brzo je odmicao. Na kraju trećeg dana bio je tako blizu Ljudoždera da mu se učini da će ih stići pešačeći jednu noć.

– Neka Nam i Gav spreme oružje i svoju hrabrost... reče on. Večeras će ponovo videti Vatru!

Mladi ratnici, bilo što su mislili na radost što će videti igru plamena ili plašeći se snage neprijatelja, disali su ubrzano ili su gubili dah.

– Odmorimo se najpre! nastavi Leopardov sin. Približićemo se Ljudožderima za vreme njihovog spavanja i pokušaćemo da prevarimo stražare.

Nam i Gav osetiše blisku opasnost, veću od svih drugih: priča o Ljudožderima bila je strašna. Svojom snagom, smelošću i divljaštvom oni su prevazilazili sve poznate horde. Ponekad su

Ulhamri nailazili na manje njihove grupe i uništavali ih, ali su češće Ulhamri ginuli pod njihovim oštrim sekirama i hrastovim budžama.

Po pričanju starog Guna, oni su vodili poreklo od surog medveda; ruke su im bile duže od ruku ostalih ljudi; tela su im bila kosmatija no u Agoa i njegove braće i zbog toga što su se naslađivali leševima svojih neprijatelja bili su strah i trepet za sve plašljive horde.

Kad Leopardov sin završi, Nam i Gav drhteći pognuše glave; zatim legoše i odmoriše se do ponoći.

Ustadoše pre nego što mesec obasja ivicu neba mlečnom bojom. Pošto je Naoh unapred bio ispitao trag, išli su najpre po mraku. Kad se mesec podigao, oni videše da su skrenuli s puta, ali ga opet pronađoše. Išli su prvo kroz čestar, zatim pored močvare i naposljetku pređoše jednu reku.

Najzad, sa vrha jednog ćuvika, sakriveni u gustoj travi i drhteći od strašnog uzbuđenja, oni ugledaše Vatru.

Nam i Gav su cvokotali; Naoh je stajao nepomično; kolena su mu se bila presekla, dah mu je bio promukao. Posle tolikih noći provedenih na studeni, kiši, u tami, posle tolikih borbi, – gladi, žeđi,

medveda, tigrice i džinovskog lava, – najzad se pojavio blistavi ljudski znak.

Na jednoj ravnici ispresecanoj trišljama i sikomorama, nedaleko od jedne bare, videlo se polukružno ognjište, čiji je plamen malaksavao oko ugljevlja. Plamen je bacao neku svetlost sličnu sumraku, koja je napajala, prelivala i oživljavala oblike stvari.

Riđi skakavci, svici boje rubina, alema ili topaza, izdisali su na vetru; crvena krila pucketala su raspadajući se; poneki plamičak uzdizao se uvojito i iščezavao na mesečini; bilo je plamenova krivudavih kao guje, drhtavih kao talasi, neodređenih kao oblaci.

Ljudi su spavali, pokriveni kožama jelena, kurjaka, bivola, čije su dlake bile okrenute do tela. Sekire, budže i svežnjevi pruća ležali su razbacani po savani; dva ratnika su stražarila. Jedan, sedeći na gomili suvaraka, ogrnut jarećim krznom, oslanjao se na koplje. Bakrenasti zrak padao je na njegovo lice, prekriveno do očiju dlakom sličnom lisičjoj. Njegova kosmata koža podsećala je na bivolju kožu, usta su mu se produžavala u ogromne usne pod pljosnatim nosom sa izvijenim nozdrvama; ruke su mu visile, duge kao u šumskog čoveka, dok su mu noge bile kratke, stupaste i krive.

Drugi stražar je oprezno hodao oko vatre. Ponekad je zastajao, čuljio uho; nozdrve su mu ispitivale vlažan vazduh koji je sve više padao na ravnicu ukoliko se uzdizala pregrejana para. Uzrasta ravnog Naohovom, on je imao ogromnu lobanju, kurjačke šiljaste i pokretljive uši; kosa i brada su mu rasle u čupercima, između kojih su bili koturovi šafranaste kože; videlo se kako mu svetlucaju oči u polumraku ili kako zakrvave pri svetlosti plamena; grudi su mu bile snažno razvijene, trbuh ugnut, kuk trouglast, butna kost oštra kao sekira, a stopale bi bile male da nije bilo dugačkih prstiju. Celo telo, glomazno i zbijeno kao u bivola, odavalo je ogromnu snagu, ali manje sposobnosti za trčanje od tela Ulhamra.

Stražar je bio prekinuo svoju šetnju. On pruži glavu ka brdu. Bez sumnje ga je uznemiravalo neko nejasno isparenje, u kome nije mogao da prepozna ni miris životinja, ni ljudi iz svoje horde, dok je drugi stražar, obdaren manje osetljivim nozdrvama, dremuckao.

– Suviše smo blizu Ljudoždera! primeti tiho Gav. Vetar im donosi naš trag.

Naoh zatrese glavom, jer se više bojao neprijateljskog čula mirisa negoli vida ili sluha.

– Treba zaobići vetar! dodade i Nam.

– Vetar duva u pravcu puta Ljudoždera, odgovori Naoh. Ako ga obiđemo, oni će ići za nama.

Nije mu bilo potrebno da objasni svoju misao: Nam i Gav su znali, isto toliko dobro kao i zveri, potrebu da se plen prati, a ne da mu se prethodi, sem ako se napravi zaseda.

Međutim, videše kako stražar reče nešto svom drugu, koji mu odgovori odrečno. Izgledalo je da će i on sestiti, ali se predomisli i pođe prema brežuljku.

– Treba da se povučemo, reče Naoh.

On pogledom potraži neko sklonište koje bi moglo da umanji isparenja. Jedan gust žbun nalazio se blizu vrha: Ulhamri se šćućuriše iza njega i kako je povetarac bio slab, razbijao se o njega i odnosio miris suviše slab da bi mogao da bude osetan za ljudski nos. Stražar ubrzo zastade; pošto je još nekoliko puta snažno udahnuo, vratio se u logor.

Ulhamri ostadoše dugo nepomični. Leopardov sin je smišljao lukavstva, očiju uprtih u zamračenu svetlost ognjišta. Ali nije mogao ništa da izmisli, jer iako najmanja prepreka može da prevari oštar pogled, iako se može ići dosta tiho po stepi da bi se prevarila antilopa ili divlji magarac, miris se širi pri prolazu, zaostaje na tragu i jedino razdaljina i protivni vetar mogu da ga prikriju...

Na zavijanje jednog šakala, veliki nomad podiže glavu. Najpre je osluškivao ćuteći, zatim se tiho nasmeja:

– Nalazimo se u zemlji šakala, reče on. Nam i Gav će pokušati da ubiju jednoga.

Drugovi okretoše k njemu začuđena lica. On nastavi:

– Naoh će paziti u ovom žubunu... Šakal je isto toliko lukav kao i kurjak: čovek mu se nikada ne bi mogao približiti. Ali, on je uvek gladan. Nam i Gav će staviti jedno parče mesa i čekaće u blizini. Šakal će doći; približiće se i udaljiće se. Zatim će se opet približiti i opet udaljiti. Onda će obići oko vas i oko mesa. Ako ne mrdate, ako vam glave i ruke budu kao stene, posle dugog vremena, on će se baciti na meso. Doći će i brzo će pobeći, ali vaša džida treba da bude brža od njega.

Nam i Gav odoše u poteru za šakalima. Nije ih bilo teško pratiti, pošto ih glasovi odaju: zato što znaju da ih nijedna životinja ne traži kao svoj plen. Ulhamri ih pronađoše blizu jedne gomile stena obraslih trišljama. Bilo ih je četiri i svi su bili navalili na kosti, koje su već bili potpuno oglodali. Oni ne pobegoše ispred ljudi, nego upraviše na njih svoje žive zenice, zatim zakevtaše, gotovi da pobjegnu čim im se došljaci suviše približe.

Nam i Gav učiniše kako im reče Naoh. Oni staviše na zemlju jedan komad divokoze i, malo se udaljivši, ostadoše nepomični kao stene. Šakali su lutali sitnim koracima po travi. Njihov strah je slabio pred mirisom mesa. Mada su često sretali uspravnu životinju, niko još nije bio iskusio njena lukavstva; ipak, smatrajući je jačom od sebe, oni su je pratili samo izdaleka i pošto su bili oštroumni, pa su znali da opasnost ne prestaje ni na svetlosti ni u mraku, bili su vrlo nepoverljivi. Dugo su, dakle, obilazili oko Ulhamra, načinili više krugova, sakrivali se među stenama i opet izlazili i nekoliko puta obišli nepomična tela. Mesec se zacrvene na istoku pre nego što prestade njihova sumnja i strpljenje.

Ipak su počeli da se približavaju sve smelije; već su prilazili na dvadesetak lakata od mesa; zastajkivali su mrmļajući.

Najzad proždrljivost uze maha; odlučiše se, bacivši se svi zajedno, da nijedan od njih ne bi pojeo više od drugoga. To je bilo tako brzo kao što je rekao Naoh. Ali harpuni su bili još brži; oni pogodiše dva šakala, dok ostali odnesoše plen; zatim sekire dotukoše ono života što je još ostalo u ranjenih životinja.

Kad Nam i Gav donesoše plen, Naoh progovori:

– Sada ćemo moći da prevarimo Ljudoždere, jer je zadah šakala mnogo jači od našeg mirisa.

Vatra se tamo bila probudila, nahranjena granama i grančicama. U ravnici su se dizali njeni proždirujući i dimļjivi plamenovi; sada su se jasnije razlikovali opruženi spavači, oružje i namirnice; dva nova stražara bila su smenila one prve i obojica su sedeli pognute glave, ne sluteći nikakvu opasnost.

Pošto ih je pažļjivo posmatrao, Naoh reče:

– Ove je lakše iznenaditi... Nam i Gav su ulovili šakale, sad će Leopardov sin da lovi.

On siđe sa uzvišice, noseći sa sobom kožu jednog šakala, i iščeze u žbunu sa zapadne strane. Najpre se udalji od Ljudoždera, da ga ne bi primetili. On prođe kroz šiblje, provuče se kroz travu, prođe pored jedne bare oivičene trskama i vrbacima, obiđe oko lipa i najzad se nađe na četiri stotine lakata od Vatre, u jednom žbunu.

Stražari se nisu ni pomakli, samo je jedan od njih osetio zadah šakala, ali ga to nije ništa uznemirilo. Naoh osmotri dobro sve sitnice u logoru. On najpre oceni broj i snagu ratnika. Skoro su svi bili jako mišićavi: velikih trupova, dugačkih ruku i kratkih nogu. Ulhamr pomisli na to da ga nijedan ne može prestići u trčanju. Zatim ispita oblik zemljišta. Jedan prazan prostor, na kome je zemlja bila čista, razdvajao ga je s desne strane od jednog malog brežuljka. Potom je bilo nekoliko šibljika, zatim pojas visoke trave koji je skretao ulevo. Ta trava se produžavala u neku vrstu rta do na pet ili šest lakata od Vatre.

Naoh nije dugo oklevao. Kako su mu stražari bili gotovo okrenuti leđima, on poče da puže ka uzvišici. Nije mogao da žuri. Na svaki pokret stražara zastajao je i legao na zemlju kao kakav gmizavac. Osećao je na sebi dvostruku svetlost vatre i meseca. Najzad se nađe u zaklonu i, provlačeći se iza šibljika, pređe travnat pojas i dođe blizu Vatre.

Zaspali ratnici skoro su ga opkoljavali: većina ih je bila na domašaju džide. Ako stražari poviču, on bi pri najmanjem pogrešnom pokretu bio uhvaćen. Međutim, sreća ga je služila u jednom: vetar je duvao u njegovom pravcu, odnoseći i ugušujući u dimu njegov miris i miris šakala. Uz to, stražari su skoro bili zadremali; jedva bi pokatkad podigli glave...

Naoh se pojavi u punoj svetlosti, skoči kao tigar, pruži ruku i dohvati jedan ugarak. Već se vraćao ka travi, kad odjeknu urlik; jedan stražar potrča, a drugi baci džidu. Skoro u isti mah skoči desetak prilika.

Pre nego što je i jedan Ljudožder potrčao, Naoh je već bio prešao prostor iz koga su mu mogli preseći odstupnicu. Pustivši ratni poklič, on je bežao u pravoj liniji ka brežuljku na kome su ga čekali Nam i Gav.

Kzami su jurili za njim, raštrkani, rokćući kao divlji veprovi. I pored svojih krivih nogu, oni su bili brzi, ali ne toliko da bi mogli stići Ulhamra koji je, vitlajući bakljom, skakao pred njima kao megaceros.

On stiže na brežuljak na pet stotina lakata ispred njih i tu zateče Nama i Gava.

– Bežite napred! povika on.

Njihove vitke prilike poleteše skoro isto tako brzo kao njihov vođa. Naoh se radovao što je te brze ljude pretpostavio zrelijim i snažnijim ratnicima. Jer, trčeći ispred Kzama, mladići su pri svakom desetom skoku išli od njih brže za deset lakata. Leopardov sin je trčao za njima bez napora, zastajući samo pokatkad da pogleda ugarak. Njegovo uzbuđenje je bilo dvostruko: bacalo ga je u brigu gonjenje, a i strah da ne izgubi svetlucavi plen zbog koga je izdržao toliko patnji. Plamen se bio ugasio. Bila je ostala samo crvena svetlost, koja je teško napredovala po vlažnom drvetu. Međutim, ta je svetlost bila dovoljno živa da se Naoh mogao nadati da će je, kad se bude zaustavio, oživeti i nahraniti.

Kad je mesec bio na trećini puta, Ulhamri se nadoše pred mrežom bara. Ta okolnost nije bila nepovoljna; oni poznadoše već pređeni put, put koji su im otkrili Kzami, uzan, vijugav, ali siguran, sa podlogom od porfira. Oni pođoše njime bez oklevanja i zaustaviše se.

Teško da su tu mogla da idu dva čoveka uporedo u borbi: Kzami su imali ili da mnogo žrtvuju ili da obiđu, a Ulhamrima bi bilo lako da ih prestignu. Naoh je, ocenjujući svoje izgleda sa dvostrukim instinktom čoveka i životinje, video da će imati vremena da raspali Vatru. Crveni žar se još više bio suzio, tamneo je i malaksavao.

Nomadi potražiše trave i suvog drveta. Bilo je u izobilju uvelih šibljika, požutelih trava i vrbovih grana bez soka, ali sve je to bilo vlažno. Oni obrisaše nekoliko šiljastih grančica, malo lišća i tankih stabljika.

Oslabela vatra jedva je oživljavala na duvanje vođe. Više puta se vrhovi travčica obasjaše lakom svetlošću koja je neko vreme rasla, zaustavljala se trepereći na vrhu grančice, pa je opet slabila i umirala, pobeđena vodenim isparenjem. Onda se Naoh seti šakalovih dlaka. On iščupa nekoliko pramenova i pokuša da ih zapali. Nekoliko dlačica se zacrveni; radost i zebnja su obuzimali Ulhamre; svaki put, i pored beskrajne pažnje, sićušno treperenje se zaustavljalo i gasilo... Više nije bilo nade! Pepeo je bacao nemoćan sjaj; poslednje crvenkasto parče se smanjivalo, u početku veličine

osice, pa muve, zatim sićušnih insekata koji lebde na površini bara. Najzad se sve ugasi i ogromna tuga sledi duše Ulhamra.

Ta slaba svetlost je bila veličanstvena svetska stvarnost; imala je da poraste, da se osnaži i traje; imala je da hrani ognjišta pri logorovanju, da plaši džinovskog lava, tigra i surog medveda, da se bori sa mrakom i da mesu daje divan ukus. Oni bi je doneli sjajnu u hordu i horda bi povratila svoju snagu... A eto, tek zadobijena, ona je bila mrtva i Ulhamri su imali da osete, posle zamki zemlje, voda i životinja, još i zamke ljudi.

IX – NA OBALAMA VELIKE REKE

Naoh je bežao iepred Kzama. Već osam dana je trajalo gonjenje, koje je bilo žestoko, puno lukavstva. Ljudožderi, bilo iz brige za budućnost – Ulhamri su mogli biti izvidnica neke horde – bilo iz rušilačkog nagona ili iz mržnje prema strancima, pokazivali su besnu energiju. Istrajnost begunaca nije zaostajala za brzinom; oni bi mogli svakog dana da umaknu po pet do šest hiljada lakata. Ali Naohu je bilo stalo da dođe do Vatre. Svake noći, pošto bi Namu i Gavu osigurao potrebnu daljinu, lutao je oko neprijateljskog logora. Spavao je malo, ali duboko.

Kako su događaji tog gonjenja iziskivali mnoga zaobilaženja, Leopardov sin je bio prinuđen da prilično skrene ka istoku, tako da je osmog dana ugledao Veliku reku. To je bilo na vrhu jednog kupastog porfirnog brežuljka, na kome su poplave, kiše i biljke bile nagrizle ivice, izdubile rupe, odronile stene, ali koje će se stotinama hiljada godina odupirati podmuklom strpljenju i grubim udarcima meteora.

Reka je tekla u svoj svojoj snazi. Kroz hiljadu krševitih, travnih i šumovitih predela ona je pila izvore, proždirala potoke i reke. Glečeri su se gomilali za nju u tužnim prevojima planine, izvori su izbijali iz pećina, bujice su nosile granite, peščare ili krečnjak, oblaci su praznili svoje ogromne i lake sundere, podzemne vode su žurile u svojim koritima od ilovače. Sveža, zapenušana i brza, kada bi je savladale obale, ona se širila u jezera na ravnom zemljištu ili pravila močvare; granala se oko ostrva; bučala je u vodopadima; ječala u brzacima. Puna života, ona je stvarala nepresušni život. Od toplih do

hladnih predela, od nanosa, hranjenih mirijadama snaga, do oskudnog zemljišta, svuda su rasli teški narodi drveća: horde smokava, maslina, borova i sve vrste zimzelena; plemena sikomora, platana, kestenova, javorova, hrastova, bukvi; krda oraha, jela, jasenova, breza; redovi belih, crnih, sivih, srebrnastih jablanova, trepetljika, belih, purpurnih, sivozelenih i žalosnih vrba.

U njenoj dubini kretalo se nemo mnoštvo mekušaca prikačenih za svoje stanove od kreča i sedefa, ljuskara sa člankovitim oklopima, riba-trkačica, koje se pomoću gibanja kreću kroz tešku vodu brzo kao trske ili glomaznih, hrapavih i debelih. Prema godišnjem dobu, burama, potresima ili ratu, na nju su padala trouglasta jata ždralova, debela jata gusaka, grupe zelenih plovki, grogotovaca, crnih plovki, zviždovki i čaplji; čitavi svetovi lasta, ševa, kovačića, droplji, roda, labudova, zinzova, ugara, trakavaca, kovača i neiscrpno mnoštvo vrabaca. Kraguji, gavranovi i vrane radovali su se obilnim lešinama; orlovi su budno motrili pod oblacima; sokoli ili čegrtaljke leteli su iznad visokih vrhova; jastrebovi su se pojavljivali krišom, iznenada i podlo, a sovuljaga i ćuk probijali su pomrčinu svojim tihim krilima.

Međutim, mogao se videti poneki hipopotam kako se provlači kao javorovo stablo; kune i vodeni pacovi, sa lobanjom kao u zeca, klizili su podmuklo između trski. Okolo su trčala plašljiva krda jelena, divokoza i magacerosa i lake grupe sajgi, divljih magaraca i konja, guste vojske mamuta, bizona i rokso.

Jedan rinoceros gnjurao je svoj debeli oklop u vodu; jedan divlji vepar lomio je stare vrbe; pećinski medved, miran i strašan, kotrljao je svoju tamnu telesinu; ris, panter, leopard, suri medved, tigar, riđi i crni lav vrebali su izgladneli ili, pak, proždirali vruć plen. Zadah je odavao lisicu, šakala i hijenu; krda kurjaka i pasa iskorišćavali su protiv slabih, ranjenih i iznurenih životinja svoje lukavstvo ili strpljenje. Svuda se razmnožavao sitan narod zečeva, divljih zečeva, poljskih miševa, lasica... krastavih, zelenih žaba, guštera, zmija barskih i otrovnica... crva, larvi, gusenica... skakavaca, mrava, buba... žižaka, konjica... bumbara, osa, pčela, stršljenova i muva... leptirova, noćnih leptirova, zrikavaca, svitaca, gundelja, bubašvaba...

Reka je u neredu nosila trula stabla, pesak, finu ilovaču, kosture, lišće, grane i korenje.

Naoh je voleo strašne talase.

On ih je gledao kako se kotrljaju, u jesenjoj groznici, kao neprekidna seoba. Udarali su u ostrva i vraćali se na obalu, u besnim penušavim padovima, dugačkim i ravnim masama, skoro kao jezera, sa kovitlacima od škrljaca ili malahita, sedefastim oštricama, maglovitim vrtlozima, penušavim talasićima, u dugom žagoru mladosti, snage i ushićenja.

Kao i vatra, Ulhamru je i voda ličila na bezbrojno biće; kao i vatra i voda opada, raste, izbija iz nevidljivog, juri kroz prostor, proždire životinje i ljude; pada s neba i ispunjava zemlju; neumorna je, podriva stene, nosi kamenje, pesak, ilovaču, nijedna biljka niti životinja ne može da živi bez nje; ona šušti, buči, mumla; peva, smeje se, jeca; prolazi tamo kuda ni najsitniji insekt ne bi mogao proći; čuje se ispod zemlje; sasvim je mala i na izvoru; raste u potoku; kao reka jača je od mamuta, a kao velika reka prostrana je kao šuma. Voda spava u močvari, odmara se u jezeru i ide krupnim koracima u reci; ona navaljuje u bujici; u brzacima pravi skokove kao tigar ili divlja ovca.

Takva osećanja su se budila u Naohu pred neiscrpnim valovima. Međutim, trebalo je naći zaklon. Bilo je ostrva koja su mogla da posluže kao utočište od divljih zveri, ali koja nisu mogla da posluže kao zaštita od ljudi, jer bi ometala pokrete i učinila bi skoro nemogućnim osvajanje Vatre, a izložila bi ih svakojakim zasedama. Naoh izabra obalu. On se smesti na jednoj škrljastoj steni, koja se malo uzdizala iznad okoline. Padine su joj bile strme, a gornji deo je predstavljao visoravan, na kojoj se moglo opružiti šest ljudi.

Pripreme za logorovanje bile su dovršene u sumrak. Između Ulhamra i gonilaca bilo je toliko rastojanja da se nisu imali plašiti ničega do ponoći.

Vreme je bilo sveže. Nekoliko oblaka lebdelo je na rumenom zapadu. Jedući svoj obed, koji se sastojao od živog mesa, oraha i pečurki, ratnici su posmatrali crnkastu zemlju. Svetlost je još dozvoljavala da se razlikuju ostrva, ako ne druga obala reke.

Prodoše divlji magarci; jedno krdo konja siđe do obale; bile su to glomazne životinje čija je glava izgledala vrlo velika zbog zamršene grive. Njihovi pokreti su imali mnogo draži; široke i ludačke oči sijale su plavom svetlošću; bili su vrlo nemirni, trzali su se i zastajkiivali;

nagnuti nad vodom, oni su drhtali, njušili vazduh nepoverljivo. Oni se brzo napojiše i pobegoše.

Noć raširi svoje sivkasto krilo; već je pokrivala istok, dok se na zapadu još uvek zadržavalo fino rumenilo. Neka rika zagrme kroz ceo prostor.

– Lav! promrmlja Gav.

– Obala je puna plena! odgovori Naoh. Lav je pametan; on će pre napasti antilopu ili jelena nego čoveka!

Rika se zaista udalji; šakali počеше da zavijaju i mogle su se videti njihove lake siluete kako beže. Ulhamri su spavali naizmenično do zore. Zatim nastaviše da silaze niz obalu Velike reke. Mamuti ih zaustaviše. Njihovo je krdo pokrivalo prostor od hiljadu lakata; oni su pasli, kidali nežne biljke, čupali korenje, i njihov život se ljudima učini srećan, siguran i divan.

Ponekad, radujući se svojoj snazi, oni su se gonili po mekoj zemlji ili su se blago udarali svojim kosmatim surlama. Pod njihovim ogromnim šapama džinovski lav bi se pretvorio u prah, njihovi zubi su mogli da čupaju hrastove, a granitne glave su ih mogle lomiti. Posmatrajući njihove gipke surle, Naoh ne mogade da se uzdrži, a da zadržano ne kaže:

– Mamut je gospodar svega živog na zemlji!

On ih se nije bojao; znao je da oni ne napadaju nijednu životinju, ako ih ne uznemiruje. On još reče:

– Aum, Gavranov sin, bio je načinio savez sa mamutima.

– Zašto ne bismo i mi učinili kao Aum? upita Gav.

– Aum je razumevao mamute, odgovori Naoh, a mi ih ne razumemo.

Ali ipak ga je ovo pitanje bacilo u misli; on je sanjario o tome, obilazeći izdaleka to ogromno krdo. Njegova misao izbi glasno, i on nastavi:

– Mamuti ne govore kao ljudi. Oni se razumeju između sebe. Oni poznaju ciku predvodnika. Gun kaže da oni na zapovest zauzimaju mesto koje im se odredi i većaju pre nego što pođu u neku novu zemlju... Kad bismo pogodili njihove znake, mi bismo mogli da napravimo savez s njima.

On vide jednog ogromnog mamuta, koji ih je gledao kako prolaze. Usamljen, okrenut niz reku, među mladim topolama, on je pasao

tanke mladice. Naoh dosad nije bio video nijednog tako velikog. Bio je visok oko dvanaest lakata. Griva, gusta kao u lava, rasla je na njegovom temenu; kosmata surla izgledala je kao zasebno biće, nalik na drvo ili zmiju.

Izgledalo je da ga ljudi zanimaju, jer se nije moglo pretpostaviti da ga uznemiruju. Naoh povika:

– Mamuti su snažni! Veliki mamut je jači od svih drugih: on može da smrvi tigra i lava kao crve, može da obori deset oroksa jednim udarcem svojih grudi... Naoh, Nam i Gav su prijatelji velikog mamuta!

Mamut načulji svoje opnaste uši; on oslušnu artikulisane glasove uspravne životinje, zatrese polako surlom i zatrubi.

– Mamut je razumeo! povika Naoh radosno. On zna da Ulhamri priznaju njegovu moć.

On povika dalje:

– Ako sinovi Leoparda, Sajge i Jablana nađu Vatru, ispeći će kestenje i žireve i pokloniće ih velikom mamutu!

Dok je to govorio, on primeti jednu baru u kojoj su rasli istočnjački lokvanji. Naoh je znao da mamut voli njihove žile.

On dade znak svojim drugovima i oni počеше da čupaju dugačke crvenkaste biljke. Pošto načupaše veliku gomilu, oni ih brižljivo opraše i odneše ogromnoj životinji. Kad je stigao na pet stotina lakata, Naoh reče:

– Evo! Mi smo počupali ove biljke, da bi ti mogao da jedeš. Tako ćeš znati da su Ulhamri prijatelji mamuta.

Zatim se povuče.

Radoznao, džin se približi korenju. On ga je dobro poznavao i bilo mu je ukusno. Dok je jeo bez žurbe, uz dugačke prekide, posmatrao je ljude. Ponekad je podizao surlu da onjuši, zatim ju je klatio pomirljivo.

Onda se Naoh približi neosetnim pokretima i nađe se pred ogromnim šapama, pod surlom koja je čupala drveće, pod zubima dugačkim kao bizon i izgledao je kao miš pred panterom. Jednim jedinim pokretom životinja je mogla da ga smrvi, ali, trepereći sav od stvaralačke vere, on uzdrhta od nade i nadahnuća... Surla ga opipa po celom telu i onjuši; bez daha Naoh dodirnu kosmatu surlu. Zatim

načupa trave i mladica i ponudi ih u znak saveza: on je bio svestan da čini nešto duboko i izvanredno i srce mu je raslo od oduševljenja.

X – SAVEZ IZMEĐU ČOVEKA I MAMUTA

Nam i Gav su videli kako je mamut prišao njihovom vođi. Još jače oni osetiše ljudsku sićušnost; zatim, kad se ogromna surla spusti na Naoha, oni promrmljaše:

– Eto! Naoh će biti smrvljen, Nam i Gav će biti sami pred Kzamima, nemilosrdnim životinjama i vodama.

Zatim videše kako Naohova ruka pipa životinju; njihove divlje duše ispuniše se radošću i ponosom:

– Naoh pravi savez sa mamutom! reče Nam. Naoh je najmoćniji čovek.

Međutim, Leopardov sin povika:

– Neka se Nam i Gav približe kao što se Naoh približio... Oni će iščupati trave i mladica i ponudiće ih mamutu.

Oni ga poslušашe, puni topline i vere, i približiše se polako, po primeru svoga vođe, čupajući u prolazu čas nežnu travu, čas mlado korenje.

Kad dođoše blizu, oni iružiše mamutu travu. Kako ju je i Naoh pružao u isto vreme, mamut je pojede. Tako se sklopio savez između Ulhamra i mamuta.

Nov mesec je bio porastao; približavala se noć kada će se on podići veliki kao sunce. Jedne večeri, Kzami i Ulhamri su logorovali na dvadeset hiljada lakata jedni od drugih. To je bilo još uvek pored reke. Kzami su se nalazili na jednom parčetu suve zemlje; grejali su se pored crvenkaste vatre i jeli teško komade mesa, jer je lov bio obilan, dok su Ulhamri delili ćutke, u hladnoj i vlažnoj tami, nekoliko korenova i meso jednog grivaša.

Na desetak hiljada lakata od obale mamuti su spavali među sikomorama. Po danu, oni su podnosili prisustvo nomada, ali su noću pokazivali neko malo neraspoloženje, bilo što su poznavali ljudske zamke, ili što im je pri spavanju smetalo prisustvo neke druge rase sem njihove. Ulhamri su se zato udaljavali svake večeri izvan granice u kojoj je njihov miris mogao da smeta.

Ovoga puta Naoh upita svoje drugove:

– Jesu li Nam i Gav spremni na umor? Jesu li njihovi udovi gipki i njihove grudi pune daha?

Jablanov sin odgovori:

– Nam je spavao malo preko dana. Zašto ne bi bio spreman za borbu?

Gav reče:

– Sin Sajge može da pretrči svom svojom brzinom rastojanje koje ga deli od Kzama.

– Dobro! Naoh i njegovi mladići će ići ka Kzamima. Boriće se cele noći da osvoje Vatru.

Nam i Gav skočiše i pođoše za vođom. Na mrak se nije moglo računati, da bi se neprijatelj iznenadio jer se jedva okrnjen mesec dizao sa druge strane Velike reke. On se pojavljivao čas sav krvav u visini ostrva, čas presečen granama nekog visokog jablana, koje bi ga delile u male mesece; onda je ponirao u crne valove, u kojima je njegova treperava svetlost ponekad podsećala na sjajni letnji oblačić; zatim je puzio kao ogromna bakrenasta zmija ili se protezao kao labud; čitav mlaz krljušti i liskuna izbijao je iz njegove kugle i prosipao se koso s jedne obale na drugu.

Ulhamri u početku požuriše, birajući zemljište na kome su biljke bile kratke. Ukoliko su se više približavali logoru Kzama, oni su usporavali korake. Išli su uporedo, na priličnom rastojanju jedan od drugoga, kako bi mogli da paze na što veći prostor, da ne bi bili opkoljeni. Odjednom, iza jednog ševara, pojavi se plamen, još uvek u daljini: mesečina ga je činila bledim.

Kzami su spavali: tri stražara su podsticala vatru i pazila na okolinu. Naše tri lutalice, šćućureni među biljkama, vrebali su logor sa besnom lakomošću. Ah! kad bi mogli da ukradu samo jednu varnicu! Bili su spremili suve grančice i sočno isečeno granje: Vatra više neće umreti u njihovim rukama dok je ne zatvore u kavez od kore, ozidan pločama. Ali kako da se približe plamenu? Kako da izigraju pažnju Kzama, razdraženih još od one noći kada se Leopardov sin pojavio pred ognjištem?

Noah reče:

– Evo. Dok Naoh bude išao uz Veliku reku, Nam i Gav će lutati po ravnici oko logora Ljudoždera. Čas će se prikrivati, a čas pokazivati.

Kad neprijatelji pojure za njihovim tragom, oni će pobeći, ali ne svom brzinom, jer Kzami treba da veruju da će ih stići i treba dugo da trče za njima. Nam i Gav će biti tako hrabri da ne trče suviše brzo... Oni će odvesti Kzame do Crvenog kamena. Ako Naoh ne bude tamo, oni će proći između mamuta i Velike reke. Naoh će pronaći njihov trag.

Mlade nomade prođe jeza; bilo im je vrlo teško da se rastanu od Naoha u blizini strašnih Kzama. Ali kako su bili poslušni, oni se provukoše između biljaka, dok Leopardov sin pođe ka obali. Prođe dosta vremena. Zatim se Nam pojavi ispod jednog drveta i iščeze; zatim se za trenutak pojavi Gavova silueta u travi... Stražari povikaše; Kzami skočiše u neredu, urlajući užasno, i okupiše se oko poglavice. To je bio ratnik osrednjeg rasta, zdepast kao pećinski medved. On dva puta podiže svoju budžu, izgovori nešto promuklim glasom i dade znak.

Kzami obrazovaše šest raštrkanih polukružnih grupa. Naoh, pun sumnje i nemira, pogleda za njima; zatim je mislio samo na to da osvoji Vatru.

Čuvala su je četiri najsnažnija čoveka. Jedan je naročito izgledao strašan. Bio je isto tako zdepast kao i poglavica, a viši rastom. I sama veličina njegove budže odavala je njegovu snagu. Stajao je na svetlosti. Naoh je mogao jasno da vidi ogromne vilice, oči osenčene gustim trepavicama, kratke, kao trouglaste, masivne noge. Manje krupni, ostala trojica su imala isto tako razvijene trupove, dugačke ruke i tvrde mišiće.

Naohov položaj je bio povoljan: blag, ali stalan povetarac duvao je u njegovom pravcu i odnosio njegov miris daleko od stražara; šakali su lutali po savani, šireći oštar zadah; uz to Naoh je bio sačuvao jednu šakalovu kožu. Te okolnosti mu dozvoliše da se približi na šezdeset lakata od Vatre. Stajao je dugo. Mesec iziđe iznad jablanova kad on ustade i pusti ratni poklič.

Iznenaden njegovom naglom pojavom, Kzami su ga samo časak vrebali. Ali njihova zaprepašćenost nije dugo trajala: urliknuvši svi uglas, oni podigoše kamenu sekiru, budžu i džidu.

Naoh povika:

– Leopardov sin je došao preko savane, šuma, planina i reka jer je njegovo pleme bez Vatre... Ako mu Kzami dozvole da uzme nekoliko ugaraka sa njihovog ognjišta, on će se povući bez borbe.

Oni nisu razumevali te reči nekog nepoznatog jezika, koliko ni urlanja kurjaka. Videći da je sam, mislili su samo na to da ga ubiju. Naoh uzmače, nadajući se da će ih raštrkati i odvući dalje od Vatre; ali oni poleteše zajedno.

Najveći od njih, čim je bio dovoljno blizu, baci jednu džidu sa vrhom od belutka. On ju je bacio snažno i vešto. Oružje očeša Naohovo rame i pade u vlažnu zemlju. Ulhamr, koji je više voleo da štedi svoje oružje, podiže strelu i baci je. Strela zazvižda, napravi luk i proreza grkljan jednom Kzamu, koji se zatetura i pade. Njegovi drugovi, zalajavši kao psi, odgovoriše odjednom.

Naoh je imao samo toliko vremena da se baci na zemlju, da bi izbegao oštre strele. Ljudožderi pomisliše da je pogođen i potrčaše da ga dotuku, ali on je već bio skočio i stupio u borbu.

Jedan Kzam, udaren u trbuh, prestade da ga goni, dok su druga dvojica neprestano bacala strele: krv šiknu iz Naohove slabine, ali osećajući da rana nije duboka, on počeo da obleće oko svojih protivnika, ne bojeći se više da će ga opkoliti. On se udaljavao i vraćao, tako da se nađe između Vatre i neprijatelja.

– Naoh je brži od Kzama! povika on. On će uzeti Vatru, a Kzami će izgubiti dva ratnika.

On skoči još jednom i dođe blizu plamena. Pruži ruke, da uzme neki ugarak, ali uzdrhta, videvši da su skoro svi bili ugašeni. On obiđe oko ognjišta, nadajući se da će naći neku zgodnu granu, ali sve je bilo uzalud.

A Kzami su već dolazili!

On htjede da beži, ali se spotače o jedno drvo i posrte, tako da njegovi protivnici uspeše da mu prepreče put, sabivši ga uz Vatru. Mada je ognjište zauzimalo dosta veliki prostor na uzvišici, on je mogao da ga preskoči. Strašno očajanje ispunjavalo je njegove grudi; pomisao da će se vratiti pobeđen, u noć, postade mu nepodnošljiva. Podignuvši sekiru i budžu, on primi borbu.

XI – ZA VATRU

Kzami su se i dalje približavali, iako su usporavali korake. Snažniji baci poslednju strelu iz neposredne blizine. Naoh je odbi sekrom;

fino oružje se izgubi u plamenu. U isto vreme zavitlaše tri budže.

Naohova budža pogodi obojicu u isto vreme i taj udarac prekide navalu neprijatelja. Slabiji Kzam se zatetura. Naoh to primeti, navali na njega i snažnim udarcem slomi mu lobanju. Ali i on bi pogođen: jedan čvor budže mu napravi veliku ranu na levom ramenu. Jedva je uspeo da izbegne udarac po glavi. Dahćući, on je ustuknuo, da bi zauzeo stav, a zatim je, podignuvši oružje, čekao.

Mada je Naohu ostao još samo jedan protivnik, trenutak je bio strašan jer se levom rukom jedva mogao služiti, dok je Kzam stajao, duplo naoružan, u svoj svojoj snazi. To je bio ratnik visokog rasta, dubokog trupa, sa kukovima koji su više ličili na kukove oroksa nego na ljudske, sa rukama koje su za trećinu bile duže od Naohovih. Njegove krive noge, suviše kratke za trčanje, osiguravale su mu sigurnu ravnotežu.

Pre sudbonosnog napada, on podmuklo odmeri velikog Ulhamra. Ocenivši da će njegova nadmoćnost biti sigurnija ako udara obema rukama, on zadrža samo budžu. Zatim poče da napada.

Oružja, skoro jednaka po težini, načinjena od tvrde hrastovine, sukobiše se. Kzamov udarac je bio snažniji od Naohovog, pošto se Ulhamr nije mogao služiti levom rukom.

Ali Leopardov sin odbi udarac jednim poprečnim pokretom. Kad Kzam zamahnu po drugi put, on udari u prazninu; Naoh je bio skočio u stranu. A sad on napade: njegova budža pade kao stena i slomila bi glavu protivnika da se dugačke žilave ruke nisu podigle na vreme; ponovo se čvorovi budža sukobiše i Kzam ustuknu. On odgovori besnim udarcem koji skoro otrže budžu Naohu; i pre nego što je ovaj uspeo da ponovo zauzme stav, ruke Ljudoždera se podigoše i spustiše. Ulhamr mogade samo da ublaži, ali ne i da zadrži udarac: pogođen posred lobanje, on pokleknu i vide kako se oko njega okreće zemlja, drveće i Vatra. U tom samrtničkom trenutku, instinkt ga ne izdade, poslednja snaga se podiže sa dna njegovog bića i iskosa, pre nego što se neprijatelj mogao povratiti, on baci svoju budžu. Kostu prsnuše; Kzam se nemoćno sruši, a njegov se krik izgubi u smrti.

Naohova radost postade bučna kao bujica; on pogleda, uz promukao smeh, ognjište na kome su igrali plamenovi. Pod dalekim zvezdama, pri buci reke, lakom zujanju početarca, isprekidanog

zavijanjem šakala i urlikom nekog lava izgubljenog na drugoj obali, on je s mukom mogao da shvati svoju pobjedu.

On povika zadihano:

– Naoh je gospodar Vatre!

Činilo mu se da je ona najviši gospodar sveta. On je polako obilazio oko crvene životinje, pružao je ruke k njoj, izlagao grudi tom davno izgubljenom milovanju. Zatim je opet govorio ushićeno i u zanosu:

– Naoh je gospodar Vatre!

Najzad se groznica njegove sreće utiša. On se počeo plašiti povratka Kzama; trebalo je da odnese svoj plen. Raspoređujući pločice koje je nosio sa sobom od svog polaska iz velike močvare, on se spremio da ih sklopi sa travčicama, korama i šibljikama. Dok je baratao oko logora, on oseti još jednu radost: u jednom udubljenju ugleda kavez u kome su ljudožderi održavali Vatru.

To je bila neka vrsta gnezda od kore, ozidanog pločicama, raspoređenim dosta grubo, strpljivo i sigurno; jedan plamičak je još goreo u njemu. Mada je Naoh umeo da pravi kaveze za vatru bolje od ijednog čoveka u svojoj hordi, bilo bi mu teško da napravi jedan tako savršen. Za to je bilo potrebno slobodno vreme, pažljiv izbor pločica i dugo doterivanje. Kavez Kzama bio je napravljen od trostrukog sloja škrljaca i lišća, ograđen spolja korom zelene hrastovine, bio je uvezan gipkim šibljikama, a jedna pukotina dozvoljavala je lako izvlačenje vatre.

Ti kavezi su zahtevali neprestanu pažnju; trebalo je štiti plamen od kiše i vetra; paziti da se ne smanji ili poveća iza granice određene hiljadugodišnjim iskustvom i često obnavljati koru.

Naoh je znao sve običaje prenete s kolena na koleno: on polako ožive Vatru, ovlaži spoljni deo sa malo vode koju nađe u jednoj bari, pogleda pukotinu i stanje škrljaca. Pre nego što će pobeći on pokupi razbacane sekire i džide, pa baci poslednji pogled na logor i ravnice.

Dvojica neprijatelja gledala su ukočeno u zvezde; druga dvojica su, i pored bolova, ležala nepomično, praveći se mrtvi.

Opreznost i ljudski zakon zahtevao je da budu dotučeni.

Naoh priđe onome koji je bio ranjen u bedro i već podiže džidu, ali neka čudna odvratnost mu prođe kroz srce; sva mržnja gubila se u radosti, i on ne mogade da se reši da ugasi nove živote.

Uostalom, bio je preči posao da se ugasi ognjište: on rasturi glavne pomoću jedne budže pobeđenih, iseče ih u sasvim sitne komadiće, da ne bi mogli da žive do dolaska ratnika, zatim, uvezavši ranjenike u šibljike i granje, povika:

– Kzami nisu hteli da daju jedan ugarak Leopardovom sinu i sad Kzami nemaju više Vatre. Oni će lutati po noći i zimi dok ne dođu do svoje horde!... Tako su Ulhamri postali jači od Kzama!

Kad Naoh stiže do podnožja stene, gde je trebalo da zatekne svoje drugove, Nama i Gava nije bilo nigde. On se ne iznenadi: mladi ratnici su morali da prave dugačka skretanja pred svojim gonjocima...

Pošto je pokrio svoje rane vrbovim lišćem, on sede pred slabi plamen u kome je sijala njegova sudbina.

Vreme je proticalo sa vodama Velike reke i zracima meseca koji se penjao. Kad mesec dođe u zenit, Naoh podiže glavu. Kroz hiljade raznovrsnih šumova, on je razlikovao neki naročiti ritam, koji je odavao čoveka. To je bio brz korak, ali manje složen nego korak četvoronožnih životinja. Skoro nečujan u početku, on postade jasniji, zatim povetarac iznenada donese neki miris. Ulhamr reče:

– Jablanov sin je prevario neprijatelje. Jer nikakav trag gonjenja nije se mogao primetiti u ravnici.

Ukoro se između dveju sikomora ukaza jedna vitka prilika; Naoh vide da se nije prevario: to je dolazio Nam pri srebrnastoj mesečini. On se ubrzo pojavi na podnožju brežuljka.

Vođa upita:

– Jesu li Kzami izgubili trag Namu?

– Nam ih je odvukao daleko na sever, zatim ih je prestigao i dugo je išao po reci. Zatim je stao: više nije ni video, ni čuo, ni osetio ljudoždere.

– Dobro je! odgovori Naoh milujući ga po glavi. Nam je bio brz i lukav. Ali šta se dogodilo sa Gavom?

– Sajginog sina gonila je druga grupa Kzama. Nam nije naišao na njegov trag.

– Čekaćemo Gava! A sada, neka Nam pogleda.

Naoh povede svog druga. Iza brežuljka, u jednom udubljenju, Nam vide kako svetluca treperavi i topli plamičak.

– Eto! reče prosto vođa. Naoh je osvojio Vatru.

Mladić uzviknu, njegove se oči raširiše od ushićenja. On pade načice pred Leopardovim sinom i promrmlja:

– Naoh je lukav kao čitava horda ljudi!... On će biti veliki poglavica Ulhamra i nijedan neprijatelj neće mu doleteti.

Oni sedoše pored slabe vatre i izgledalo im je kao da ih noćno žarište štiti svojom žestinom, pored rodni pećina, pod hladnim zvezdama i pred svetlucanjem velike močvare. Pomisao na dugački povratak nije im izgledao težak: kad budu napustili zemljište pored Velike reke, Kzami ih više neće goniti: oni će prolaziti kroz predele po kojima jedino životinje lutaju.

Dugo su sanjari; budućnost je bila njihova, ceo prostor pun obećanja. Ali kad mesec počne da raste na zapadnom nebu, nemir se uvuče u njihove grudi.

– Gde je Gav?... upita vođa. Zar nije umeo da izigra Kzame? Da li ga je zadržala neka močvara ili je upao u klopku?

Ravnica je bila nema; životinje su ćutale; čak se i povetarac bio stišao nad rekom i izgubio se u šibljkama; čuo se samo potmuli šum vode. Da li treba čekati do zore ili ga potražiti? Naohu se nikako nije ostavljala Vatra na čuvanje Namu. S druge strane, dražila ga je slika mladog ratnika gonjenog od strane Ljudoždera. Zbog Vatre, on je mogao da ga ostavi njegovoj sudbini, i čak je trebalo tako da uradi, ali je prema svojim drugovima osećao neku divlju ljubav; oni su činili deo njega samoga: opasnost u kojoj su se oni nalazili zbrinjavala ga je isto toliko, možda čak i više, nego njegova sopstvena, jer je znao da su oni više nego on izloženi klopkama i opasnostima od elemenata i živih stvorova.

– Naoh će potražiti Gavov trag! reče on najzad. On će ostaviti Jablanovog sina da pazi na Vatru. Nam se neće odmarati; vlažeći koru, kad bude suviše topla, i nikada se neće udaljiti više nego koliko je potrebno da ode do reke i da se vrati.

– Nam će paziti na Vatru kao na svoj sopstveni život! odgovori odlučno mladi nomad.

On dodade ponosno:

– Nam ume da hrani Vatru! Njegova majka ga je tome naučila dok je još bio mali kao kurjače.

– Dobro. Ako se Naoh ne vrati kad sunce bude visoko kao jablanovi, Nam će se skloniti kod mamuta... a ako se Naoh ne vrati

pre kraja dana, Nam će bežati sam ka lovištima Ulhamra.

On ode; sav je drhtao od tuge i bezbroj puta se okretao ka Namovoj silueti koja se sve više gubila, ka malom kavezu sa Vatrom, i uobražavao da još uvek vidi slabu svetlost, kad se ona već bila pomešala sa mesečinom.

XII – TRAŽENJE GAVA

Da bi našao Gavov trag, Naoh je morao prvo da se vraća prema logoru Ljudoždera. Išao je sporo. Rame mu je gorelo pod vrbovim lišćem; glava mu je bučala: osećao je bol na mestu gde ga je udarila budža i obuzimala ga je velika tuga pri pomisli da je, i posle osvojenja Vatre, njegov zadatak ostao i dalje isto tako težak i nesiguran. Tako stiže do mesta sa koga je, sa svojim drugovima, ugledao logor Kzama. Onda je crveno ognjište bacalo u zasenak svetlost meseca koji se peo; sada je logor bio mračan, ugljevlje koje je Naoh bio razbacao pogasilo se i noćno srebro ležalo je po nepomičnim ljudima i stvarima; čulo se samo s vremena na vreme jaukanje jednog ranjenika.

Naoh, pošto je sve ispitao, naprežući sva svoja čula, uveri se da se gonjoci još nisu bili vratili. On se uputi logoru: jauci ranjenika umukoše; izgledalo je kao da se tu nalaze samo leševi. Uostalom, on se tu ne zadržao, nego se uputi u pravcu u kome je najpre pobegao Gav i naiđe na njegov trag. U početku je bilo lako ići za tragom, pošto je bio praćen tragom mnogih Kzama i pošto je Gav išao skoro u pravoj liniji, ali je zatim skretao, obilazio brežuljke, vraćao se, prelazio preko žbunova.

Iznenada ga je prekidala jedna bara: Naoh pronađe trag tek na okuci reke, i sada je već bio vlažan, kao da su Gav i ostali gazili po vodi.

Pred jednom šumom sikomora Kzami su se morali podeliti u više grupa. Naoh uspe da pronađe povoljan pravac i tako je išao još tri ili četiri hiljade lakata. Ali onda je morao da stane.

Veliki oblaci prekrivali su mesec, a zora se još nije pojavljivala. Leopardov sin sede pod jednu sikomoru koja je bila stara deset ljudskih pokolenja. Zveri su bile završile svoj lov, dnevne životinje se

još nisu kretale, sakrivene u zemlji, šibljacima, rupama drveća ili granama.

Naoh se odmori; nekoliko kapi večnog vremena proteče kroz prolazan šumski život. Zatim hladna belina poče da se širi s vrha na vrh drveta. Jesenja zora, teška i mrtva, dodirivala je nežno lišće i slaba gnezda, goneći pred sobom slab povetarac koji je ličio na uzdah sikomora. Naoh, stojeći pri toj svetlosti, još uvek bled kao pepeo na ognjištu, pojede parče suvog mesa, saže se ka zemlji i pođe za tragom. On ga je vodio hiljadama lakata. Po izlasku iz šume, trag je išao preko jedne peščane ravnice, gde je trava bila retka i žbunje zakržljalo, pa skrete ka zemljištu na kome su crvene trske trulile na obali baruština; zatim se peo uz jedan brežuljak i vijugao između uzvišica; najzad se zaustavi na obali jedne reke, koju je Gav svakako prešao. Naoh je prepliva i posle dugog traženja pronade dva traga Kzama koji su se račvali: Gav je morao biti opkoljen!

Onda vođa pomisli da bi bilo pametno ostaviti begunca njegovoj sudbini, da ne bi doveo u opasnost, zbog jednog života, svoj život, Namov život i život Vatre. Ali gonjenje ga je bacalo u očajanje, neka groznica udarala je u njegove slepoočnice i, pored svega, tvrdoglavo se nadao; a isto tako, privlačila ga je započeta stvar.

Pred dve grupe Kzama, čije je lukavstvo Naoh otkrio, trebalo se plašiti one koja je gonila Nama i koja je posle mnogih skretanja i obilaženja imala vremena da zauzme povoljan položaj, ako se čak nije podelila na obuhvatne grupe. Uzdajući se u svoju veliku brzinu i lukavstvo, Leopardov sin pođe bez oklevanja Gavovim tragom, jedva se zaustavljaajući radi ispitivanja okoline.

Tle postade tvrdo: plavičasti granit virio je iz oskudne crnice; zatim se ukaza jedno strmo brdo, preko koga Naoh reši da pređe, pošto su tragovi sada bili dosta sveži, te se mogao nadati da će s njegovog vrha moći da ugleda Gavovu siluetu ili jedan deo gonilaca. Nomad se provlačio kroz šibljak i stiže na vrh. Ote mu se slab uzvik: Gav se pojavi na jednom pojasu crvene zemlje, cinobarske zemlje, koja je izgledala natopljena krvlju bezbrojnih krda.

Za njim su, na hiljadu lakata, ljudi krupnog trupa i kratkih nogu išli u neredu; sa severa izbi druga grupa. Ali i pored tako dugotrajnog gonjenja sin Sajge nije izgledao iscrpen; Kzami su izgledali bar isto

toliko umorni kao i on. Za vreme dugačke jesenje noći Gav je trčao samo kad je trebalo da izbegne zasede ili da uznemiri neprijatelje. Nesrećom, zalutao je zbog manevara Kzama; sada je išao nasumce, ne znajući da li se nalazi na zapadu ili jugu od one stene kod koje je imao sastanak sa vođom.

Naoh je mogao da prati razvoj gonjenja. Gav je bežao ka jednoj borovoj šumi na severoistoku. Prva grupa je išla za njim, obrazujući isprekidanu liniju, koja je presećala odstupnicu na prostoru od hiljadu lakata. Druga grupa, koja se pojavila na severu, počinjala je da skreće, da bi stigla do šume u isto vreme kad i begunac: ali kad bi on ušao u nju sa severoistoka, oni bi ušli sa istoka. Taj položaj nije bio očajnički, čak ni suviše nepovoljan, samo ako begunac skrene ka severoistoku, čim zađe u šumu. Pošto je brz, biće mu lako da dovoljno izmakne i ako mu se Naoh pridruži, moći će da pođu ka Velikoj reci.

Jednim pogledom vođa vide zgodan put: to je bio jedan prostor pokriven žbunjem. Tu će se sakriti i otići će ka šumi.

Već se spremao da siđe, kad uzdrhta pred novim, mnogo opasnijim zapletom: pojavi se treća grupa gonilaca na severoistoku. Gav više nije mogao da izbegne obruč Kzama, sem bežeći što brže ka zapadu. Izgledalo je da nije svestan opasnosti, jer je išao u pravoj liniji.

Naoh je još jednom oklevao između potrebe da sačuva Vatru, Nama i sebe samoga i želje da spase Gava; on još jednom popusti pred tajanstvenom snagom koja goni ljude i životinje da dovrše započeto delo. Pošto je dobro osmotrio ceo predeo, čija se svaka pojedinost ureza u njegovu zenicu, Leopardov sin siđe s brda.

Naoh prođe kroz predeo pokriven žbunjem, idući zapadnom ivicom. Zatim skrenu kroz visoku plavkastu i riđastu travu i kako je njegova brzina daleko prevazilazila brzinu Kzama i Gava, koji su štedeli dah, on stiže na domak šume pre nego što begunac uđe u nju.

Sada je trebalo pokazati svoje prisustvo. On poče da podražava riku jelena, ponovivši to tri puta: to je bio znak Ulhamra. Ali razmak je bio suviše veliki; Gav bi, možda, u običnim prilikama, čuo, ali pošto je bio umoran i kako je njegova pažnja bila skrenuta na gonitelje, on ne ču znak.

Onda Naoh reši da se pokaže: on iskoči iz visoke trave, skoči pred neprijatelje i pusti svoj ratni poklič. Dug urlik, koji ponovi grupa Kzama koja je dolazila sa zapada i istoka šume, odjeknu kroz ceo prostor. Gav stade, sav drhteći od radosti i iznenađenja, zatim, poletevši svom brzinom, dotrča do Leopardovog sina. A on, siguran da će Gav poći sa njim, već je bežao pogodnim putem. Ali treća grupa Kzama, već obaveštena, takođe promeni pravac i polete da prepreči put, dok su najbliži goniodi velikom brzinom jurili pravcem skoro paralelnim onome kojim su išli begunci. Taj manevar uspe: put ka zapadu bio je presečen od strane Kzama i jednog lanca skoro nepristupačnih stena, a na jugoistok je bilo nemoguće skrenuti, pošto su ratnici obrazovali polukrug.

Kako je Naoh vodio Gava pravo ka steni, Kzami suziše obruč i kriknuše pobedonosno; nekoliko njih dođoše na pedesetak laktova od Ulhamra i baciše strele. Ali Naoh pređe preko nekog žbunja i povede svog druga kroz jedan klanac koji je bio video s brda.

Kzami su urlikali; nekoliko njih se popeše do klanca; drugi obidoše prepreku.

Međutim, Naoh i Gav su jurili svom svojom brzinom i prilično bi umakli da zemljište nije bilo jako strmo, neravno i kamenito. Kad Ulhamri izidoše na drugu stranu krša, tri Kzama naiđoše sa severa i preprečiše im put. Naoh je mogao da skrene vrativši se na jug, ali je čuo kako se povećava buka gonilaca: znao je da će mu bekstvo i s te strane biti presečeno.

Svako oklevanje postajalo je smrtonosno.

On polete pravo na trojicu gonilaca sa budžom u jednoj i sekirom u drugoj ruci, dok Gav dohvati harpun. Bojeći se da propuste Ulhamre, trojica Kzama su se bila razdvojila. Naoh polete na onoga s leve strane. To je bio vrlo mlad, brz i pokretan ratnik, koji podiže sekiru da odbije udarac. Jedan udarac budže istrže mu oružje, drugi udarac ga obori.

Druga dvojica Ljudoždera su se bila bacila na Gava, računajući na to da će ga brzo oboriti, da bi udruženim snagama napali Naoha. Mladi Ulhamr je bio bacio jednu strelu i lako ranio jednog napadača. Pre nego što je stigao da udari kopljem, on bi pogođen u grudi. Spase ga nagao skok unazad, zatim u stranu. Dok ga je jedan Kzam napadao snažno s lica, drugi je pokušavao da ga udari pozadi: Gav

je već imao da podlegne, kad Naoh stiže. Ogromna budža pade uz jeziv zvuk drveta koje se ruši: jedan Kzam se zaljulja i sruši se; drugi pobeže ka grupi ratnika koji su bili izbili sa severa i približavali se velikom brzinom.

Već je bilo dockan. Ulhamri su bili pobegli iz obruča i bežali su ka zapadu u jednom pravcu gde im nijedan neprijatelj nije prečio put; pri svakom skoku oni su povećavali rastojanje između sebe i gonilaca.

Trčali su dugo, čas po zvučnoj zemlji, čas po blatu ili šištavoj travi, čas kroz šiprag ili tresetište, čas, opet, penjući se uz brežuljke ili jureći niz njih kao bez duše. Mnogo dugo pre nego što se sunce popelo na sredinu neba, oni su bili izmakli šest hiljada lakata ispred gonilaca. Više puta su se nadali da će neprijatelj prestati da ih goni, ali kad god bi se popeli na neki vrh, uvek bi ugledali ogorčenu hajku Ljudoždera.

Međutim, Gav malaksa. Iz njegove rane stalno je tekla krv. Ponekad je to bio skoro neprimetan končić: i pored strahovite trke, rana je izgledala zatvorena; zatim, posle nekoliko naglih napora ili nekog pogrešnog koraka u nekoj uvali, crvena tečnost bi ponovo počela da curi. Na putu su naišli na mlade jablanove i Naoh je bio napravio zavoj od lišća, ali je rana krvarila i ispod zavoja; postepeno Gavova brzina se izjednači, a zatim postade manja od brzine Kzama. Kad god bi se begunci okrenuli, primetili bi da je prethodnica Kzama napredovala. I Leopardov sin sa strašnim besom pomisli da će ih Kzami, ako Gav ne prikupi snagu, stići pre nego što stignu do mamuta. Ali Gav nije mogao da prikupi snagu; jedno brdo na koje naiđoše on pređe s velikom mukom, a na vrhu noge su mu drhtale, u licu je bio bleđ kao krpa i bio je sav iscrpen. On posrnu. I Naoh, okrenuvši se ka grupi divljaka koji su već bili počeli da se penju uzbrdo, vide koliko se smanjilo odstojanje.

– Ako Gav ne može više da trči, reče on tupim glasom, Ljudožderi će nas stići pre nego što dođemo do Velike Reke.

– Gavove oči ne vide, uši mu zuje kao popci! promuca mladi ratnik. Neka Leopardov sin nastavi sam da juri, a Gav će umreti za Vatru i za vođu.

– Gav još neće umreti!

Okrenuvši se Kzamima, Naoh pusti besan ratni poklič, zatim baci Gava sebi na leđa, i nastavi da beži. U početku su mu njegova velika

hrabrost i snažna muskulatura dozvoljavali da održi rastojanje. Po strmom zemljištu, on je odskakao, nošen teretom. Pokretljive kao jasenove grane, njegove noge su izdržavale to neprestano truckanje. Na podnožju brda, dah mu se ubrza, noge mu otežaše. Da nije bilo njegove rane, koja je potmulo gorela, i udarca budže po glavi, zbog koga mu je još zujalo u ušima, on bi mogao, čak i sa Gavom na ramenima, da prestigne krivonoge Ljudoždere, umorene dugim trčanjem. Ali on je bio prevazišao svoju snagu; nijedna životinja sa stepe ili iz šume ne bi mogla da izvede tako dugačku i zamornu trku... Sada se rastojanje između njega i Kzama neprestano smanjivalo. On je čuo kako njihove noge udaraju o zemlju i odskaču; znao je za koliko mu se približuju pri svakom koraku; oni već stigoše na pet stotina lakata, zatim na četiri stotine, pa na dvesta. Tada Naoh spusti Gava na zemlju i izbezumljena pogleda kolebao se poslednji put šta da radi.

– Gave, sine Sajgin, reče on najzad, Naoh ne može više da te nosi pred Ljudožderima!

Gav je bio ustao. On reče:

– Naoh treba da ostavi Gava i da spase Vatronu.

Sav utrnuo, jer i pored truckanja spavao je na vođinom ramenu, on se razdrma i raširi ruke. Kzami su već bili došli na šezdeset lakata i podigli džide za borbu. Naoh reši da beži tek u poslednjem trenutku i odupre im se. Prve strele zašištaše, ali bačene iz velike daljine, one i ne stigoše do Ulhamra, sem jedne, koja očeša nogu Gavu i napravi mu tako malu ranicu kao da ga je trn ogrebao. Kao odgovor, Naoh pogodi najbližeg Ljudoždera, zatim probode trbuh jednog ratnika koji je prilazio u velikim skokovima. Taj dvostruki uspeh zbuni napadače iz prethodnice. Oni digoše strašnu buku, ali stadoše da sačekaju pojačanje.

To čekanje je bilo povoljno za Ulhamre. Ubod, izgleda, probudi Gava. Još slabom rukom, on dohvati harpun i zavitla ga čekajući da se neprijatelj malo približi. Naoh, videći taj mladićev pokret, upita ga:

– Gav je, dakle, povratio snagu? Neka beži!... Naoh će zadržati gonioce...

Mladi ratnik je oklevao, ali mu vođa reče kratko:

– Idi!

Gav poče da beži, hodom koji je, najpre ukočen od bola, kolebljiv, postajao sve sigurniji. Naoh je uzmicao, spor i strašan, držeći u svakoj ruci po jednu strelu, a Kzami su oklevali. Najzad njihov vođa naredi da napadnu. Strele zašištaše, ljudi skočiše. Naoh zadrža još dva ratnika u njihovom trčanju, pa poče da beži.

Gonjenje poče ponovo po raznolikom zemljištu. Gava su ponekad služile noge, a ponekad je usporavao hod, omekšalih mišića i teškog daha. Naoh ga je vukao za ruku. Kzami su ipak napredovali. Oni su nastupali. ujednačenim korakom, čak ne žureći se, jer su se uzdali u svoju izdržljivost. Naoh više nije mogao da vuče svoga druga. Veliki umor i groznica pogoršali su mu ranu; glava mu je bučala, a povrh svega, bio se sapleo o jedan kamen.

Sav mračan, vođa nije ništa govorio. Slušao je samo trku neprijatelja. Opet im napadači priđoše na dve stotine, zatim na sto lakata, kada su se begunci peli uz jedno brdo. Onda Leopardov sin prikupi svoju poslednju snagu i održa to rastojanje do vrha. Tu baci dugačak pogled na zapad i, zadihan od umora i nade, povika:

– Velika reka... mamuti!

Prostrana vodena površina širila se pred njima, svetlucajući između jablanova, vrba, jasenova i jova; i krdo je bilo tu, na četiri hiljade lakata, paslo travu i mladice. Naoh polete, povukavši u zanosu i Gava i tako uspeše da izmaknu za još sto lakata. To je bio poslednji pokušaj! Oni opet izgubiše ovo slabo rastojanje lakat po lakat. Kzami pustiše svoj ratni poklič...

Kad je dve hiljade lakata razdvajalo Naoha i Gava od vrha brda, Kzami su već bili skoro na domaku. Išli su svojim ujednačenim i kratkim korakom, utoliko sigurniji da će stići Ulhamre što će ih zbiti uz krdo mamuta. Znali su da mamuti, i pored svoje ravnodušne miroljubivosti, ne trpe tuđe prisustvo; dakle, oni će pregaziti begunce.

Oni su se ipak trudili da se što više približe; već se čuo njihov dah, a trebalo je pretrčati bar još hiljadu lakata!... Onda Naoh pusti dugačak jauk i jedan čovek se pojavi iz šume platana; zatim jedna od ogromnih životinja podiže svoju surlu i strašno zatrubi. Ona polete, a za njom još tri životinje, pravo na Leopardovog sina. Kzami, preplašeni i zadovoljni, stadoše: imali su samo da sačekaju Ulhamre da ustuknu, pa da ih opkole i ubiju.

Međutim, Naoh je i dalje trčao još stotinak lakata, zatim, okrenuvši ka Kzamima svoje lice iscrpeno od umora i oči koje su sijale pobedonosno, on povika:

– Ulhamri su načinili savez sa mamutima. Naoh se smeje Ljudožderima.

Dok je to govorio, mamuti stigoše; na najveće zaprepašćenje Kzama, najveći mamut stavi svoju surlu na rame Ulhamru, a Naoh produži:

– Naoh je uzeo Vatru. Ubio je četiri ratnika u logoru, i još četvoricu za vreme gonjenja...

Kzami odgovoriše besnim urlanjem, ali kako su mamuti i dalje išli k njima, oni ustuknuše brzo, jer kao ni Ulhamri, ni oni nisu mogli ni da zamisle da bi se čovek mogao boriti s tim ogromnim hordama.

XIII – ŽIVOT KOD MAMUTA

Nam je dobro čuvao Vatru. Ona je gorela jasno i svetlo u svome kavezu, kad Naoh stiže. I mada je njegova iscrpnost bila krajnja, mada je rana nagrizala njegovo meso kao neki kurjak, i glava mu bučala od groznice, Leopardov sin je imao trenutak velike sreće. Njegove široke grudi bile su ispunjene svom ljudskom nadom, još lepšom zbog toga što i pored svesti o smrti, nije mislio na nju. Mladost je treperila u njemu i pošto je mogao samo za kratko vreme da gleda unapred, za njega je to bila večnost. On pomisli na močvare u proleće, kada trske pružaju svoje nežne strele, kada jablanovi, jove i vrbe zaodevaju svoje zelene i bele ogrtače, kada se dozivaju grogotovci, čaplje, golubi grivaši, senice, kada kiša tako veselo pada kao da sam život pada na zemlju. I pred vodama, po travi i među drvećem, lice budućnosti je predstavljalo Gamlino lice; vitko telo, nežne ruke i okrugao trbuh Faumove ćerke predstavljali su mu svu ljudsku radost.

Pošto je tako neko vreme sanjario pored Vatre, Naoh načupa korenje i nežnih biljaka, da bi time odao počast vodi mamuta, jer je znao da savez mora biti obnavljan svakog dana, ako se želi da bude trajan. Tek onda, pošto je Nam ostao na straži, on nađe jedno mesto u sredini krda i leže.

– Ako mamuti napuste pašu, reče Nam, ja ću probuditi Leopardovog sina.

– Pašnjak je obilan, odgovori Naoh; mamuti će tu pasti sve do večeri.

On utonu u san dubok kao smrt.

Kad se probudi, sunce je tonulo ka savani. Oblaci škrljaste boje gomilali su se i polako prekrivali njegov žuti kotur, sličan velikom vodenom cvetu. Naoh oseti kao da su mu noge prebijene u zglobovima; groznica je bučala u njegovoj glavi, a jeza mu je išla kroz kičmu; ali zujanje je slabilo u ušima, a bol u ramenu je iščezavao.

On ustade, pogleda prvo u Vatru, pa upita stražara:

– Jesu li se Kzami vratili?

– Još se nisu udaljili... čekaju na obali reke, pred ostrvom sa visokim jablanima.

– Dobro! odgovori Leopardov sin, Oni neće imati Vatre za vreme vlažnih noći, izgubiće hrabrost i vratiće se u svoju hordu. Neka sada Nam spava.

Dok je Nam ležao na lišću i lišaju, Naoh pogleda Gava, koji se trzao u snu. Mladić je bio slab i sav je goreo; disao je teškom mukom, ali krv više nije tekla iz njegovih grudi. Vođa, verujući da on još neće ući među korenje u dubokoj zemlji, naže se nad Vatru sa velikom željom da je vidi kako raste na ognjištu naloženom suvim granama.

Ali on odloži tu želju za iduće dane, jer je trebalo najpre izdejstvovati odobrenje od mamuta predvodnika da mogu prenoćiti u njegovom logoru. Naoh ga potraži očima i primeti ga usamljenog kao i uvek, da bi bolje pazio na svoje krdo i lakše osmatrao okolinu. On je pasao grančice koje su se jedva uzdizale nad zemljom. Leopardov sin načupa korenja i lako svarljive paprati, a nađe i barskog boba, pa pođe ka velikom mamutu. Kad se on približi, životinja prestade da pase nežne biljčice, zaklati svoju kosmatu surlu i čak učini nekoliko koraka prema Naohu. Videći da su mu ruke pune hrane, ona pokaza svoje zadovoljstvo i poče da oseća ljubav prema čoveku. Nomad pruži hranu koju je držao u rukama i reče:

– Poglavice mamuta, Kzami još nisu napustili reku: Ulhamri su jači od Kzama, ali ih je samo trojica, a njih je više nego tri puta dve ruke. Ubiće nas, ako se udaljimo od mamuta.

Mamut, sit od paše preko celog dana, jeo je polako korenje i bob. Kad dovrši, on pogleda sunce na zalasku, pa leže na zemlju, a trubu surle uvi oko struka čoveka. Naoh iz toga zaključi da je savez potpun, da će moći da sačeka svoje i Gavovo ozdravljenje u logoru mamuta, zaštićeni od Kzama, lava, tigra i surog medveda. Možda će mu čak biti dozvoljeno i da naloži proždiruću Vatru i da se naslađuje korenjem, kestenjem i pečenim mesom.

Sunce se zakrvavi na zapadu, pa zapali divne oblake. Bilo je to veće crveno kao trstinov cvet, žuto kao polje ljutića, ljubičasto kao mrazovci na obali reke ujesen, a njegovi plamenovi su ponirali u dubinu reke: bilo je to jedno divno veće na smrtnoj Zemlji. To veće nije stvaralo neizmerno duboke predele, kao letnji sumrak, nego su se jasno mogla razlikovati jezera, ostrva i pećine prekrivene svetlošću magnolija, sabljčica i divljih ruža. Sav taj sjaj uzbuđivao je divlju Naohovu dušu. On se pitao ko je zapalio te bezbrojne predele, kakvi ljudi i kakve životinje žive iza nebeskih planina.

Već je bilo prošlo tri dana kako su Naoh, Gav i Nam živeli među mamutima. Osvetoljubivi Kzami i dalje su lutali oko obale Velike reke, nadajući se da će uhvatiti i požderati ljude koji su izigrali njihovo lukavstvo, prkosili njihovoj snazi i oteli im Vatru.

Naoh ih se više nije bojao, pošto je njegov savez sa mamutima bio savršen. Svakog jutra njegova snaga je bila sigurnija. Glava mu više nije bučala; rana na ramenu nije bila duboka i zaraščivala je brzo, a groznice više nije imao. I Gav je ozdravljao. Često su se Ulhamri penjali na neko brdo i prkosili protivnicima.

Naoh im je dovikivao:

– Zašto lutate oko mamuta i Ulhamra? Vi ste pred mamutima kao šakali pred surim medvedom. Budža i sekira nijednog Kzama ne može da odoli pred Naohovom budžom i sekicom.

Ako se ne vratite na svoja lovišta, mi ćemo vam postaviti i zamke i pobićemo vas.

Nam i Gav su klicali u ratničkom raspoloženju i mahali su džidama; ali Kzami su i dalje lutali kroz šipražje i šiblje, po savani ili pod javorovima, smokvama, jasenovima i jablanovima. Iznenada se pojavljivalo neko kosmato telo, glava sa dugačkom kosom ili su neke najasne prilike promicale kroz polumrak. Mada ih se nisu bojali, Ulhamri su mrzeli to neprijatno prisustvo. Ono im je smetalo da se

udalje i ispitaju predeo, a pretilo im je za budućnost, jer su uskoro morali da napuste mamute i vrate se na sever. Leopardov sin je smišljao način kako da izigra neprijatelje.

On je i dalje činio počasti mamutu predvodniku. Triput dnevno skupljao je za njega nežnu hranu i dugo je provodio u njegovom društvu trudeći se da razume njegov jezik i nauči ga svome. Mamut je rado slušao ljudski govor, klimao je glavom i izgledao zamišljen; ponekad bi neka čudnovata svetlost zablistala u njegovom mrkom oku ili bi naborao kapke kao da se smeje. Onda je Naoh mislio:

„Veliki mamut razume Naoha, ali Naoh njega još ne razume.“

Međutim, oni su izmenjivali neke pokrete, čiji su smisao razumevali, a koji su se odnosili na hranu. Kad je nomad vikao:

„Evo!“ mamut se odmah približavao, čak i ako je Naoh bio sakriven, jer je znao da ima korenja, svežih grančica ili voća.

Postepeno, oni naučiše da zovu jedan drugoga, čak i bez razloga. Mamut je blago trubio, a Naoh je izgovarao jedan ili dva sloga. Bili su zadovoljni kad su bili jedan pored drugoga.

Čovek je sedao na zemlju; a mamut je išao oko njega, a ponekad ga je, u šali, polako podizao svojom surlom.

Da bi postigao svoj cilj, Naoh je bio naredio svojim ratnicima da odaju počasti drugim mamutima koji su bili predvodnici posle džina. Kako su se već bili sprijateljili sa nomadima, oni su pokazivali ljubav koja se od njih tražila. Zatim je Naoh naučio i mladiće kako da naviknu džinove na svoj glas, tako da su petog dana mamuti trčali na poziv Nama i Gava.

Ulhamri doživeše i jednu veliku sreću. Jedne večeri, pre nego što je pao mrak, Naoh je bio prikupio suvog granja i trave i usudio se da ga stavi na Vatru. Vazduh je bio svež, dosta suv, povetarac vrlo blag. I Vatra poraste, najpre crna od dima, zatim čista, praskava, rumena kao zora.

Mamuti dotrčaše sa svih strana. Njihove velike glave išle su napred sa očima u kojim se sijao nemir. Nervozno su trubili, jer su poznavali Vatru! Jedanput su naišli na nju u savani i u šumi kad je pao grom; vatra ih je gonila uz strahovšu pucnjavu; njen dah im je pekao kožu, a pod njenim zubima pucala je njihova neranjiva koža; stari su se sećali svojih drugova koje je progutala ta strašna stvar i koji se više

nisu vratili. Zato su sa strahom i pretnjom posmatrali taj plamen oko koga su stajale sitne uspravne životinje.

Naoh, osetivši njihovo negodovanje, priđe velikom mamutu i reče mu:

– Vatra Ulhamra ne može da beži, ne može da raste među biljkama, ne može da jurne na mamute. Naoh ju je zatvorio na jednom mestu gde ne može da nađe nikakve hrane.

Džin, doveden na deset koraka od plamena, posmatrao ga je, i, radoznaliji od svojih drugova, pun nekog nejasnog poverenja, videći svoje slabe drugove tako mirne, oslobodi se. Kako je njegovo uzbuđenje ili mir već godinama uticao na uzbuđenje ili mir njegovog krda, postepeno svi prestadoše da se boje nepomične vatre Ulhamra, kao što su se bojali užasne vatre koja juri po stepi.

Tako je Naoh mogao da hrani plamen i da slabi mrak. Te večeri, on je jeo pečeno meso, korenje i pečurke i naslađivao se.

Šestog dana prisustvo Kzama postade još neizdržljivije. Naoh je bio povratio svu svoju snagu, nekretanje mu je padalo teško, a prostor ga je zvao na sever. Videvši nekoliko kosmatih tela među platanima, on planu od srdžbe i povika:

– Kzami se neće nahraniti mesom Naoha, Gava i Nama! Zatim pozva svoje drugove i reče im:

– Vi ćete pozvati mamute s kojima ste sklopili savez, a ja ću povesti velikog predvodnika. Tako ćemo moći da se borimo protiv Ljudoždera.

Sakrivši Vatru na sigurno mesto, Ulhamri krenuše na put. Udaljavajući se od logora, oni su davali hrane mamutima, a Naoh im je, s vremena na vreme, govorio blagim glasom.

Međutim, na izvesnom rastojanju, džinovi počеше da oklevaju. Osećanje odgovornosti prema svom krdu raslo je pri svakom koraku. Zastajali su i okretali glave ka zapadu. Zatim prestadoše da idu dalje i kad Naoh pozva predvodnika, on odgovori pozivom. Leopardov sin se vrati, pomilova svoga saveznika po surli i reče:

– Kzami su skriveni među šibljem. Ako nam mamuti pomognu da ih pobedimo, oni neće smeti više da obilaze oko logora!

Predvodnik mamuta ostao je neosetljiv i neprestano je gledao iza sebe udaljeno krdo, čija je sudbina zavisila od njega.

Naoh, znajući da su Kzami sakriveni na nekoliko domašaja strele, nije mogao da se reši da odustane od napada. On se provuče, zajedno sa Namom i Gavom, kroz biljke. Strele zazviždaše; nekoliko Kzama iskočiše iz šipražja, da bi bolje nišani na neprijatelja, a Naoh pusti dugačak, jeziv poziv.

Izgleda da je mamut predvodnik to razumeo. Kroz ceo prostor odjeknu njegovo gromoglasno trubljenje koje prikuplja stado i on navali na Ljudoždere, praćen drugom dvojicom mamuta. Naoh, vitlajući budžom, Nam i Gav držeći sekiru u levoj, a strelu u desnoj ruci, poleteše vičući pobedonosno. Preplašeni Kzami se rasprštaše po šipražju; ali je bes bio obuzeo mamute: jurišali su na begunce kao na rinocerose, dok je sa obale Velike reke trčalo krdo u divljoj gomili. Sve je prštalo pri prolazu tih strahovitih životinja; sakrivene životinje: kurjaci, šakali, divokoze, jeleni, elafi, konji, sajge, divlji veprovi, svi su skakali po celom vidokrugu bežali kao pred poplavom.

Veliki mamut stiže prvog begunca. Kzam se baci na zemlju, urlajući od straha, ali mišićava surla ga obavi i baci uvis, na deset lakata od zemlje, i kad telo pade, ogromna šapa ga smrvi kao bubicu. Potom drugi Ljudožder izdahnu pod zubima drugog mužjaka; zatim se mogao videti još jedan mladi ratnik kako se koprca urlajući i jaučući u smrtonosnom mamutovom zagrljaju.

Krdo se približavalo. Njegov val naiđe na šipražje; gomila mišića preplavi ravnice; zemlja zadrhta kao grudi; svi Kzami koji su se nalazili na prolazu, od Velike reke pa sve do brežuljaka i jasenove šume, bili su pretvoreni u krvavo blato. Tek onda se utiša bes mamuta. Predvodnik se zaustavi pred jednim brežuljkom i dade znak za mir: svi stadoše sa još sjajnim očima i drhtavim sapima.

Kzami koji su pobjegli od smrti, bežali su vratolomno ka jugu. Više se nije trebalo plašiti njihovih zaseda: oni odustadoše zauvek da gone Ulhamre i da ih proždiru i odnesoše u svoju hordu iznenađujuću novost o savezu severnog čoveka i mamuta, da se predanje o tome prenosi stalno kroz mnogobrojna pokolenja.

Punih deset dana mamuti su silazili ka nižem zemljištu, idući obalom reke. Život im je bio lep. Savršeno prilagođeni za pašu, oni su bili nabujali od snage; obilna se hrana nalazila na svakoj okuci reke, u barskom mulju, na humusu ravnice, među starodrevnim šumama.

Nijedna životinja nije im smetala na putu. Bili su gospodari prostora, svojih seoba i odmora; preci su im osigurali pobjedu, usavršili instinkt, ublažili društvene običaje, uredili hod, taktiku, logorovanje i starešinstvo, upućeno na odbranu slabih i poslušnost prema moćnima. Njihov moždani sklop je bio izvrstan, čula prefinjena: imali su jasan pogled, a ne neodređenu zenicu konja ili bizona, fino čulo mirisa, sigurno čulo pipanja i oštro čulo sluha.

Ogromni ali pokretljivi, teški ali brzi, oni su prelazili preko voda i zemlje, rušili prepreke, njušili, kidali, iskorenjavali, gnječili svojom surlom punom nežnih žilica, koja se uvijala kao zmija, stezala kao medved, radila kao čovečja ruka. Njihovi zubi su kopali zemlju. Jednim pokretom svoje šape mamuti su mogli smrviti lava.

Ništa nije ograničavalo pobjedu njihove rase. Vreme im je pripadalo kao i prostor. Ko bi mogao da pomuti njihov odmor; ko bi mogao da spreči da se ovekoveče pokolenjima isto tako mnogobrojnim kao što su ona čiji su oni bili potomci?

Tako je mislio Naoh, dok je išao za narodom džinova. Slušao je, pun sreće, kako zemlja puca pri njihovom hodu, posmatrao je gordo njihove dugačke mirne redove, raspoređene pred rekam ili pod jesenjim granama; sve životinje su se uklanjale pri njihovom prolazu, a ptice su, da bi ih videle, sletale s neba ili se uzdizale iz ševara. To su bili tako slatki dani sigurnosti i izobilja da im Naoh ne bi nikada zaželeo kraja da nije bilo Gamle. Jer sada, kada je pozvao mamute, video je da su manje grubi, manje nesigruni i pravičniji od ljudi. Njihov vođa nije, kao Faum, opasan čak i za svoje prijatelje: on je vodio krdo bez pretnje i podlosti. Nijedan mamut nije bio divljačke naravi kao Ago i njegova braća.

Još u zoru, kada se reka belasala pri izlasku sunca, mamuti su se dizali sa vlažne zemlje. Vatra je pucketala, hranjena borovinom, sikomorinim, jablanovim ili lipovim drvetom, i u dubini šume, kao i na maglovitoj obali, životinje su znale da se život u svetu probudio.

Život se širio među oblacima; on je u njih utiskivao simbol svega što je izvlačio iz ništavila mraka, u kome bi, bez njega, porfiri, kvarc, gaajs, liskun, minerali, drago kamenje i mramor, spavali bezbojni i sleđeni, davao im sve oblike i boje koje je stvarao mešajući bučno more, pretvarajući ga u paru i udružujući se s vodom da istka biljke i načini meso životinja.

Čim bi život ispunjavao teško jesenje nebo, mamuti bi trubili, dižući svoje surle i uživajući u toj jutarnjoj svežini, pri kojoj se zaboravlja na veče. Trčali su jedan za drugim po krivudavim obalama zatona i do vrhova bržuljaka; skupljali su se u gomile, uzbuđeni prostim i dubokim zadovoljstvom što osećaju da su isto građeni, da imaju iste instinkte i iste pokrete. Zatim su, bez žurbe i muke, čupali korenje, kidali sveže grančice, pasli travu, lomili kestenje i žireve, naslađivali se pijavicama, vrganjima, smrčuljcima, mlečnjajama i gomoljikama. Voleli su da silaze svi zajedno na pojilo. Onda je njihov narod izgledao mnogobrojniji, njihova grupa impozantnija.

Naoh se peo na neku uzvišicu, ili stenu, da ih gleda kako se spuštaju ka reci.

Njihova leđa su se talasala kao valovi za vreme plime, njihove šape bušile su ilovaču, uši su im ličile na džinovske slepe miševе, uvek spremne da polete; mahali su surlama nalik na korenje zanoveta, pokriveno blatnjavom mahovinom, a stotine glatkih zuba štrčali su, sjajni i krivi.

Veče se spuštalo. Ponovo su oblaci sažimali svetlost stvari, krvoločna noć padala je u vidu ljubičaste magle i Vatra je počinjala da raste. Ulhamri su je obilno hranili. Ona je halapljivo proždimala borovinu i suhu travu, dahtala je nagrizaajući vrbu, dah joj je postajao hrapav, prelazeći preko vlažnih grančica i lišća. Ukoliko je više rasla, utoliko joj je telo postajalo jasnije, glas bučniji; ona je sušila vlažnu zemlju i terala mrak na hiljadu lakata daleko. Dok je mesu, kestenju i korenju davala finu sočnost, veliki mamut je dolazio da je gleda. On se na nju navikavao, nalazio je zadovoljstva u njenom milovanju i sjaju, upirao je u nju svoje zamišljene oči i posmatrao pokrete Naoha, Nama ili Gava, koji su bacali grančice, grane ili travu u njene crvene čeljusti. Možda je dolazio do saznanja da bi rasa mamuta bila još snažnija kad bi mogla njom da se služi.

Jedne večeri, on dođe bliže nego obično, pružajući surlu i njušeći dah koji je izbijao iz te životinje promenljivih oblika. On stade tako nepomično da je ličio na škriļjastu stenu; zatim dohvati jednu veliku granu, zadrža je za trenutak u visini, pa je baci usred plamena. Grana izazva čitavo jato varnica, počе da pucka, da šišti, zadimi se, pa se zapali. Tada, klimajući zadovoljno glavom, mamut spusti surlu na rame Naoha, koji nije bio učinio nijedan pokret. Obuzet

zaprepašćenjem i divljenjem, on poverova da i mamuti umeju da održavaju Vatru kao i ljudi i pitao se zašto su provodili noći po studeni i vlazi.

Od te večeri veliki mamut se još više približi nomadima. Pomagao im je da prikupljaju drva, hranio je Vatru pametno i oprezno, sanjario je u svetlosti bakrenastoj, rumenoj ili crvenoj, prema tome kolika je bila jačina plamena. Novi pojmovi su se ređali u njegovoj ogromnoj lobanji i stvarali duhovnu vezu između njega i Ulhamra. Razumevao je neke reči i mnogo pokreta, a uspeo je da i njega razumeju; u to vreme, razgovori koje su ljudi vodili nisu prelazili neposredna i vrlo skora dela; predviđanje mamuta i njihovo poznavanje stvari bilo je dostiglo vrhunac. Tako je njihov predvodnik unapred određivao kretanje svoga naroda kada su ulazili u sumnjive ili zagonetne predele; puštao je napred izvidnike; njegovo iskustvo, vođeno istrajnim pamćenjem i obnavljano razmišljanjem, bilo je raznoliko i bogato. Sa manje jasnosti nego Naoh, i on je imao svoje sigurne predstave o vodama, biljkama i životinjama; predviđao je smenjivanje tmurnih i plodnih godišnjih doba; nejasno je razlikovao tok sunca i nije ga mešao sa mesecom. Da je mogao da govori ljudskim jezikom, ne bi bio nimalo grublji od Agoa i njegove braće, čak bi mogao da izrazi neke stvari koje ni stari Gun nije mogao da shvati.

Jer ako su ljudi već hiljadama vekova povećavali i usavršavali svoje razumevanje svim onim što su opipale i preobrazile njihove ruke, mamuti su, pomoću svoje vešte surle, shvatali mnoge pojmove koji su ostajali nepoznati ljudima. Ali sveden na nekoliko glasova i znakova, jezik džinova nije mogao da izrazi sve što su oni znali; najinteligentniji su ostajali zatvoreni u moždanoj usamljenosti; nijedna složenija misao nije mogla da se veže s drugom ili da se izlije tokom usmenog predanja, koje kod ljudi raznosi, prikuplja i neiscrpno bogati iskustvo, pronalaskе, slike... Uostalom, rastojanje još nije bilo nepremostivo. Ako se tradicija mamuta ograničavala na hiljaduvekovno podražavanje dela i pokreta, na prenošenje lukavstva i taktike, na prosto učenje upotrebe predmeta i dužnosti prema zajednici i jedinki, oni su imali preimućstvo u društvenom instinktu starijem od ljudskog i dužem veku koji je dozvoljavao lično iskustvo. Jer čovek nije bio sagrađen tako da živi toliko godina kao mamut i

mного je više bio izložen slučajnoj pogibelji, nije mogao da računa na sasvim sigurnu zaštitu; pretila mu je mržnja njegovih bližnjih, ne samo spolja nego i u sopstvećoj hordi. Isto tako, bilo je mnogo manje ljudi nego mamuta koji su dobili trajnu i mnogostruku pouku od života. I Naoh je naslućivao kod svog džinovskog prijatelja, čiji je dugačak vek ostavljao netaknutu snagu, pokretljivost i sećanje, čiji su: oko, uho i čulo mirisa zadržali svoju mladost – inteligenciju koju je smatrao većom od inteligencije starog Guna, čija su sećanja bila bogata, ali su zglobovi postajali ukočeni, pokreti spori i neodlučni, čulo sluha tvrdo i vid pomućen...

Međutim, mamuti su i dalje silazili niz Veliku reku i njihov se put već udaljavao od onog koji je imao Ulhamre da vrati u hordu. Jer reka, koja je u početku išla na sever, skretala je na istok i uskoro se vraćala na jug. Naoh se uznemiri. Ako krdo ne pristane da napusti rečnu obalu, oni će morati da ga napuste. A bila je vrlo prijatna navika živeti među tim ogromnim i dobroćudnim drugovima. Posle toliko sigurnosti, samoća je izgledala još strašnija. Tamo, u kišovito proleće, u šumi punoj zveri, na ogromnoj plesnivoj ravnici, nastaje danju i noću zaseda i vrebanje, svirepost prirodnih elemenata i podmuklost mačjeg roda.

Naoh stade jednog jutra pred mamuta predvodnika i reče mu:

– Leopardov sin je načinio savez sa hordom mamuta. Njegovo srce je zadovoljno njima. On će ići za njima puno godina. Ali on mora da vidi Gamlu na obali velike močvare. Njegov put vodi na sever i zapad. Zašto mamuti ne bi napustili rečnu obalu?

On se bio naslonio o jedan mamutov zub; životinja, sluteći njegov nemir i ozbiljnost njegovih namera, slušala ga je nepomično.

Zatim ona pruži polako svoju tešku glavu i pođe da vodi svoje krdo, koje je i dalje išlo pored reke. Naoh razumede da je to odgovor džina i pomisli:

„Mamutima je potrebna voda... I Ulhamri bi više voleli da idu pored reke...”

Neizbežnost je stajala pred njim. On uzdahnu duboko i pozva svoje drugove. Zatim, videći da krdo iščezava, pope se na jedan brežuljak. Posmatrao je izdaleka predvodnika koji ga je bio primio i spasao od Kzama. Bio je tužan, grudi mu ispuni bol i strepnja i bacivši pogled na severozapad, na stenu i jesenje šipražje, on oseti svoju ljudsku

slabost. Njegovo srce ispuni se ljubavlju prema mamutima i njihovoj snazi.

TREĆI DEO

XIV – CRVENI KEPECI

Padale su velike kiše. Naoh, Nam i Gav upadali su u glib, lutali pod trulim granama, penjali se na brda i odmarali pod razgranatim drvećem, po udubljenjima u stenama i pukotinama u zemlji. Bilo je doba pečuraka. Sva trojica, znajući da su pečurke podmukle i da mogu da ubiju čoveka sigurno kao zmijin otrov, jeli su samo one čiji su im oblik i boju pokazali starci. Raspoznavali su ih po mirisu. Kad nije bilo mesa, oni bi, prema podneblju i geografskoj širini, tražili čokote, mlečnjaje, smrčuljke, pijevce i pečurke. Nalazili su ih u senci vlažnih šuma, među hrastovima sa kojih je curila voda, među brestovima prekrivenim mahovinom, među buđavim sikomorama, po lepljivim biljkama, učmalim uvalama, nagnutim škrljastim stenama i porfirima.

Sada, kad su osvojili Vatru, mogli su ih kuvati, naticati na ražnjeve ili ih peći na kamenju ili ilovači. Oni su pekli i žireve i korenje, ponekad i kestenje, jeli bukove žireve i jezgra voćnih koštica, izvlačili slatke sokove iz javora.

Vatra je bila njihova radost i njihova patnja. Za vreme uragana ili provala oblaka, štitili su je lukavo i uporno.

Ponekad, kada je kiša padala u debelim mlazevima i uporno, zaklon je postajao neophodan; ako ga nije bilo ni u stenama ni u drveću, ni u zemlji, morali su ga sami kopati ili graditi. Tako su gubili mnogo dana. Gubili su vreme i obilazeći prepreke. Zato što su hteli da idu koliko god je moguće više u pravoj liniji, oni su, izgleda, produžili svoj put. Oni to nisu znali i išli su ka zemlji Ulhamra, vođeni instinktom i oslanjajući se na sunce, koje im je služilo kao slab, ali stalan putokaz.

Stigoše do ivice jednog peskovitog predela, ispresecanog granitnim i bazaltnim stenama. To zemljište, ogolelo, bedno i puno pretnje, izgledalo je da pregrađuje ceo severozapad. Ponegde je bilo malo suve trave; nekoliko borova živelo je s teškom mukom na pesku; lišajevi su nagrizali kamen i visili u belim pramenovima; neki plašljivi

zec i neka zakrčljala antilopa skakutali su po padinama brda ili kosama ćuvika. Kiša je bila ređa; mršavi oblaci leteli su zajedno sa ždralovima, divljim guskama i šljukama.

Naoh se kolebao da li da zađe u taj bedni predeo. Dan se bližio kraju, neka mrka svetlost lebdela je nad tim prostorom, vetar je duvao muklo i tužno.

Sva trojica, okrenuta ka pesku i stenama, osetiše kako im kroz kosti prolazi jeza pustinje. Ali kako su imali mesa u izobilju i kako je Vatra jasno sijala u kavezima, oni pođoše za svojom sudbinom.

Prođoše pet dana, a oni ne ugledaše kraj ravnice i peska. Bili su gladni; fine i hitre životinje izbegavale su njihove klopke; bili su žedni, jer je kiše bilo još manje, a pesak je pio vodu; više put su se morali plašiti za smrt Vatre. Šestog dana trava je postajala češća i sočnija; namesto borova pojaviše se sikomore, platani i jablanovi. Bare učestaše, zatim zemlja postade crna, nebo se spusti, puno debelih oblaka, iz kojih je neprestano lila kiša. Ulhamri prenoćiše ispod jedne jasike, pošto su naložili vatru od lišća i sunderastih drva, koja su cvilila pod kišom i puštala zagušljivo isparenje.

Prvo je stražario Naoh, zatim dođe red na Nama. Mladi Ulhamr je išao pored ognjišta oživjavajući ga nekom šiljastom granom i sušeći grančice pre nego što ju je njima nahranio. Neka teška svetlost probijala je kroz isparenje i dim, zatim se prostirala po glini, provlačila kroz šiblje i s mukom rumenila lišće. Oko nje puzila je tama. Ona je ispunjavala sve; u tom izlivanju vode ličila je na neku asfaltnu i strašnu tečnost. Nam se saže da osuši ruke, zatim načulji uši. Opasnost se nalazila u dnu crnog ponora: mogla je da ih rastrgne svojom kandžom ili vilicom, da ih smrvi pod kopitama krda, da izazove hladnu smrt pomoću guje, da slomi kosti sekirom ili da probode grudi harpunom.

Ratnik se naglo strese: njegova čula i instinkt napregoše se; on oseti da neki živi stvor luta oko Vatre, pa polako gurnu vođu.

Naoh odmah skoči; on takođe poče da gleda u noć. Znao je da se Nam nije prevario; prolazila su neka bića, čiji su miris menjale vlažne biljke i dim; pa ipak, Leopardov sin utvrdi prisustvo ljudi. On snažno udari tri puta kopljem usred Vatre: plamenovi se digoše, sumporne i skerletne boje; neke prilike u daljini šćućuriše se.

Naoh probudi trećeg druga:

– Došli su ljudi! promrmlja on.

Jedan pored drugoga, oni su dugo posmatrali, ne bi li ugledali neku senku, ali se ništa ne pojavi. Nikakav neobičan šum nije narušavao dobivanje kiše; vetar nije donosio nikakav miris, koji bi nagoveštavao prisustvo nekog stranog bića. Pa gde se nalazila ta opasnost? Da li su to nekolicina ljudi ili neka horda narušavali samoću? Kojim putem treba poći da bi se oni izbegli ili da bi se s njima borili?

– Čuvajte Vatru! reče najzad vođa.

Njegovi drugovi videše kako se njegovo telo smanjuje, kako postaje slično pari, zatim ga proguta tama. Pošto je malo skrenuo, on se uputi prema žbunovima iza kojih su se bili šćućurili ljudi. Vatra mu je ukazivala put. Iako je sam bio nevidljiv, mogao je da razlikuje rumenilo praskozorja. Često se zaustavljao, držeći spremnu budžu i sekiru; pokatkad je prislanjao glavu na zemlju i starao se da ide skrećući, a ne u pravoj liniji. Blagodareći vlažnoj zemlji i njegovoj opreznosti, ni najfinije kurjačko uho ne bi moglo da čuje njegov korak. On stade pre nego što je stigao do žbunja. Vreme je prolazilo, a on je čuo samo padanje kapi, šum biljaka i bekstvo neke životinje.

Onda pođe iskosa, pređe žbunje i vrati se na staro mesto, ali nije mogao da otkrije nikakav trag.

On se zbog toga ne začudi, pošto mu je to nagovestio njegov instinkt, i udalji se u pravcu jednog brežuljka koji je bio primetio u sumraku. On pipajući dođe do njega i pope se: tamo, u jednom prevoju, neka svetlost se penjala kroz isparenje; Naoh poznade ljudsku Vatru. Rastojanje je bilo tako veliko, a vazduh tako gust, da je jedva mogao da raspozna i nekoliko izobličenih prilika. Ali on se nije prevario u prirodi tih bića: jeza koju je osetio na obali jezera, opet ga obuze. Ovoga puta opasnost je veća, jer su stranci otkrili prisustvo Ulhamra pre nego što su oni njih otkrili.

Naoh pođe prema svojim drugovima, najpre sasvim polako, a onda brže kad dođe na dogled Vatre.

– Ljudi su tamo! promrmlja on.

Zatim pruži ruku ka istoku, siguran u svoju moć orijentacije,

– Treba oživeti Vatru u kavezima, dodade on malo posle.

Naoh to poveri Namu i Gavu, dok je sam bacaio grane oko vatre, da bi načinio neku vrstu ograde, tako da bi oni koji bi se približili mogli

da razlikuju svetlost vatre, ali ne i ljude. Kad su kavezi bili gotovi i namirnice podeljene, Naoh dade znak za polazak.

Kiša je postajala sve sitnija; nije bilo ni najmanjeg povetarca. Ako neprijatelji ne prepreče put ili ne otkriju odmah bekstvo, oni će opkoliti Vatru koja je gorela u samoći, misleći da je ljudi čuvaju, i napašće tek pošto postave mnoge zamke. Tako će Naoh moći dosta da im umakne.

Pred zoru, kiša prestade da pada. Neka tužna svetlost pope se iz ponora, zora se provuče bedno kroz oblake. Od pre izvesnog vremena Ulhamri su se penjali uz jednu blagu kosu; kad su bili na vrhu, u početku su videli samo savanu, šipražje i šumu, mrku i žućkastu, a mestimično plave i riđe boje.

- Ljudi su izgubili naš trag, promrmlja Nam. Ali Naoh odgovori:
- Ljudi nas gone!

I zaista, dve prilike pojaviše se u stavama jedne reke, brzo praćene od tridesetine drugih. I pored razdaljine, Naoh primeti da su neobično malog rasta; još nije mogla jasno da se razlikuje vrsta njihovog oružja. Oni nisu videli Ulhamre, koji su bili sakriveni među drvećem, pa su zastajali s vremena na vreme, da bi ispitali tragove. Njihov broj se poveća. Leopardov sin oceni da ih ima oko pedeset. Uostalom, nije izgledalo da su tako brzi kao begunci.

Ako ne bi hteli da se vrate, Ulhamri bi morali da prođu preko predela skoro golih ili zasejanih sitnom travom. Najbolje bi bilo da idu bez skretanja i da računaju na umor neprijatelja.

Kako se kosa spuštala, nomadi predoše dobar deo puta bez zamora. I kad su se osvrnuli i videli gonioce, koji su mlatarali rukama na grebenu, bili su već dosta odmakli.

Postepeno se predeo pokrивao rastinjem. Naiđoše na krečnu i naboranu ravnici, zatim na pustare prekrivene koravim biljkama, punim zamki, prikrivenih bara, koje se iz daljine nisu mogle videti i koje je trebalo obilaziti.

Kad bi nomadi izbegli jednu, nailazili bi na druge, tako da su slabo odmicali. Dođoše ipak do kraja. Tada se pojavi neka crvena zemlja, na kojoj su rasli retki borovi, vrlo visoki i tanki; oko nje su bila tresetišta. Najzad ugledaše savanu i Naoh se obradova kad se s leve strane pojavi jedna grupa ljudi čiji bi mu rast bio poznat.

Da li su bili oni isti ljudi od jutros, koji su, poznajući zemljište, išli kraći putem nego begunci? Ili je to možda, bila neka druga grupa iste rase? Bili su dosta blizu tako da se mogao jasno razlikovati njihov niski rast: čelo najvećeg jedva bi doprlo do Naohovih grudi. Imali su nezgrapnu glavu, trouglasto lice, kožu crvenkasto-žučkaste boje i mada slabački, svojim pokretima i sjajem očiju, odavali su rasu punu života. Kada ugledaše Ulhamre, oni pustiše krike koji su ličili na graktanje gavranova i digoše koplje i džide.

Leopardov sin ih je posmatrao preneraženo. Da nisu imali dlaka po obrazima, koje su rasle u pramičcima, i da neki od njih nisu izgledali stari, da nisu imali oružja, i pored širokih grudi, on bi ih smatrao za decu.

On u prvi mah nije mogao poverovati da će se ti ljudi usuditi da se upuste u borbu. Oni su oklevali. A kada Ulhamri zamahnuše svojim budžama i harpunima, kada Naohov glas, koji je nadvišavao njihov kao što rika lava nadvišuje glas vrana, odjeknu kroz ravnice, oni se izgubiše.

Međutim, izgledali su ratoborne ćudi. Svi odjednom ponovo pustiše krike pune pretnje. Zatim se rasporediše u polukrug.

Naohu bi jasno da hoće da ih opkole. Bojeći se više njihovog lukavstva nego snage, on dade znak za povlačenje. Veliki nomadi, u prvom zaletu, izmakoše bez po muke gonicima koji su bili sporiji nego Ljudožderi. Nigde se nije mogla videti nikakva prepreka i begunci su mogli, i pored teških kaveza, da pobegnu.

Ali Naoh je prezao od zamki ljudi i zemlje. On naredi svojim ratnicima da nastave bežanje, zatim, spustivši Vatru, poče da posmatra neprijatelja. U svojoj žestini, oni su se bili raspršali.

Trojica ili četvorica najbržih bili su daleko izmakli ispred grupe. Leopardov sin nije gubio vreme. On pokupi nekoliko kamenova, uze svoje oružje i potrča svom snagom ka Crvenim Kepecima. Njegov nalet ih zaprepasti; oni se uplašiše neke klopke i jedan od njih, koji je ličio na vođu, pusti oštar krik. Oni stadoše. Naoh je već bio stigao na domak onoga koga je hteo da napadne i viknu:

– Naoh, sin Leopardov, ne želi zla ljudima. On na njih neće napasti, ako oni prestanu sa gonjenjem!

Svi su slušali nepomičnih lica. Videći da Ulhamri više ne odmiču, oni ponovo počеше da ih opkoljavaju. Tada Naoh viknu, vitlajući

jednim kamenom:

– Sin Leopardov napašće Crvene Kepece! Tri ili četiri koplja poleteše na tu pretnju.

Njihov domašaj bio je mnogo manji od daljine do koje je nomad mogao da dobaci koplje. Naoh baci kamen, rani onoga koga je nišanio i obori ga. Odmah zatim baci i drugi kamen, ali promaši, pa treći, koji odjeknu na grudima jednog ratnika.

Zatim načini jedan podrugljiv pokret, pokazujući četvrti kamen, a onda, strašnog izgleda, zavitla jednom džidom.

Crveni Kepeci su bolje razumevali znake nego Ulhamri i Ljudožderi, jer su se manje služili artikulisanim govorom. Znali su da će džida biti opasnija nego kamenje. Najbliži se povukoše u gomilu i Leopardov sin vrati se laganim korakom. Oni su ga pratili na izvesnom rastojanju; uvek kada bi ko od njih pošao ispred svojih drugova, Naoh je vikao i vitlao oružjem. Oni najzad zaključiše da je opasnije da se rasturaju nego da idu zajedno, a Naoh, pošto je postigao cilj, produži da trči.

Ulhamri su bežali skoro celog dana. Kad su se zaustavili, već odavno Crvenim Kepecima nije bilo ni traga. Oblaci su se bili razišli, sunce se pomaljalo kroz jednu plavu pukotinu, sasvim na dnu ravnice. Zemlja, u početku suva i tvrda, postala je opet rđava: skrivala je glibove koji su obuhvatali noge i vukli ih u ponor. Veliki gmizavci vukli su se po grebenima. Vodene zmije, tela zelenoplavih i riđih, svetlucale su po rekama. Žabe su skakale i kreketale, ptice su se tajanstveno gubile, na dugačkim šapama, ili su presecale vazduh letom drhtavim kao jasikovo lišće.

Ratnici se na brzu ruku nahraniše. Plašeći se zamki ovog predela, oni se napregoše da pronađu neki izlaz. Ponekad su mislili da su u tome uspeli. Zemlja je i postajala čvršća, bukve, sikomore i paprat dolazili su na mesto vrba, topola i barskih trava. Uskoro se ponovo pojavi nezdrava voda, zamke su se podmuklo otvarale. Njihov hod i naponi mogli su da ostanu uzaludni. Noć se približavala. Sunce dobi boju sveže krvi; zatim nestade na zapadu utonulom u treset i zaglibi se u barama.

Ulhamri su znali da treba računati samo sa hrabrošću i odvažnošću. Išli su sve dok je bilo svetlosti na zvezdanom nebu, potom se zaustaviše. Pred sobom su imali prostranu ravnicu a iza

sebe haotičan predeo u kome su primećivali naizmenično nejasne svetlosti i pomrčinu. Oni otkinuše granja, dokotrljaše nekoliko velikih kamenova i pošto su sve to uvezali pomoću vrbovog pruća i puzavica, nađoše se u zaklonu od svakog iznenađenja. Ali se uzdržaše da zapale Vatru: samo su davali malo hrane vatricama koje su bile upola sakrili ispod zemlje. Očekivali su mračne stvari koje čas prete, a čas spasavaju ljudski život.

XV – GRANITNI GREBEN

Prošla je noć. Pri škiljavoju svetlosti zvezda ni Nam ni Gav nisu videli nikakvu ljudsku priliku. Samo su čuli i osećali šum vlažnog vetra, barske životinje i ptice grabljivice mekih krila. Kada zavlada jutro kao kakva srebrna para, ukaza se sumorni izgled ravnice, iza koje se pružala beskrajna voda, ispresecana blatnjavim ostrvima.

Ako bi se udaljili od obale, svakako bi ponovo naišli na Crvene Kepece. Trebalo je ići granicom ravnice i bare, u traganju za izlazom, i kako ništa nije označavalo koji bi put bio najpogodniji, oni izabraše onaj pravac koji je izgledao da ima najmanje zamki. U početku se taj put pokazao dobar. Zemlja, prilično čvrsta, retko ispresecana manjim lokvama, bila je obrasla sitnim biljkama, izuzimajući samu obalu. Oko podne, žbunje i šiblje učesta. Trebalo je neprestano ispitivati skućeni vidik. Ipak Naoh nije verovao da su Crveni Kepeci blizu. Ako nisu napustili proganjanje, sigurno su išli za tragom Ulhamra i treba da su znatno zaostali.

Rezerva mesa bila je iscrpena. Nomadi se približiše obali, gde je plena bilo u izobilju. Oni promašiše jednu droplju koja pobeže na jedno ostrvo. Zatim Gav uhvati jednu malu ribu deveriku na ušću jednog potoka. Naoh probode harpunom jednog mlakara, a Nam ulovi nekoliko jegulja. Naložiše vatru od suve trave i granja, radosni što udišu miris pečenog mesa. Život je bio dobar, snaga je ispunjavala njihovu mladost. Verovali su da su umorili Crvene Kepece i baš su dovršili glodanje kostiju mlakara kada životinje istrčaše iz žbunja. Naoh je znao da su bežale ispred nekog moćnog neprijatelja. On ustade i ugleda neku sumnjivu priliku između biljaka.

– Crveni Kepeci ponovo dolaze! reče on.

Opasnost je bila veća no ranije, jer su Crveni Kepeci mogli da prate Ulhamre prikriveni i da im zasedama preseku put.

Pružao se jedan pojas zemljišta, skoro pust i zgodan za bekstvo, između močvara i čestara. Ulhamri se požuriše da spremne kaveze, oružje i ono što im je ostalo od mesa. Ništa nije ometalo njihov polazak. Ako bi ih neprijatelj pratio kroz šipražje, morao bi da izgubi u vremenu, pošto se u gomili teško kretao i pošto mu je smetalo rastinje. Neplodna ravnica u početku se proširi, zatim poče da se sužava između drveća, žbunja i visoke trave. Međutim, zemlja je i dalje bila čvrsta.

Naoh je bio siguran da su izmakli Crvenim Kepecima. Sve dok se ne pojavi kakva prepreka, oni će čuvati taj razmak.

Prepreke naiđoše. Močvara je obilovala pipaljkama koje se pojaviše na ravnici, dubokim virovima, barama, kanalima, zagušenim lepljivim biljkama. Begunci videše da im se prepreke na putu sve više množe. Morali su da obilaze, skreću, pa čak i da se vraćaju. Najzad se nađoše pritešnjeni uz jednu granitnu stenu, koju je sa desna ograničavala ogromna voda, a sleva zemljište poplavljeno jesenjim kišama. Granitni kostur se spusti i iščeznu. Ulhamri se nađoše opkoljeni sa tri strane.

Trebalo je ili da se vrate ili da se predaju sudbini.

To je bio strašan trenutak. Ako se Crveni Kepeci nalaze na ulasku grebena, svaki povratak je nemogućan. Naoh, pognute glave pred neprijateljskom sredinom, zažali gorko što je napustio mamute. Njegova energija popusti. On se oseti obeshrabren i potišten. Zatim se u njemu opet pojavi odlučnost sa svom hitrinom i žestinom. Žaljenje prođe namah, kao otkucaj srca. Za njega je postojao samo taj jedan jedini trenutak, koji je zahtevao napregnutost celog bića i neprekidnu opreznost čula.

Nomadi su brzo ispitali izlaze. U daljini se uzdizala nekakva riđa masa, koja je mogla biti neko ostrvo, ali koja je isto tako mogla biti produženje grebena. Gav i Naoh potražiše plićak, ali naiđoše samo na duboku vodu ili podmuklo blato i mulj.

Dakle, poslednji izgled bio im je povratak. Oni se na to odmah odlučiše i žurno pristupiše ostvarenju te zamisli. Pretrčaše dve hiljade lakata i nađoše se ponovo izvan močvare, pred gustim

rastinjem, jedva ispresecanim ostrvcima i kratkom travom. Nam, koji je išao napred, stade naglo i reče:

– Crveni Kepeci su tamo.

Naoh nije u to ni najmanje sumnjao. Da bi se bolje uverio, on nakupi kamenja i baci ga brzo u čestar koji mu je Nam pokazao. Lako, ali sigurno bekstvo otkri neprijatelja.

Povlačenje je bilo nemoguće. Trebalo se pripremiti za bitku. Međutim, mesto na kome su se nalazili Ulhamri, nije im pružalo nikakvu nadmoćnost i dozvoljavalo je Crvenim Kepecima da ih opkole. Bilo je bolje da se smeste na jednom delu grebena. Prema svetlosti Vatre, bili bi sigurni od svakog iznenađenja.

Naoh, Nam i Gav pustiše ratne poklike. I dok su mahali oružjem, Naoh je vikao:

– Crveni Kepeci greše što gone Ulhamre, koji su jaki kao medvedi i hitri kao sajge. Ako ih Crveni Kepeci napadnu, izginuće ih u velikom broju! Sam Naoh će ubiti desetoricu... Nam i Gav će ih takođe ubijati. Da li Crveni Kepeci žele da pogine petnaest njihovih ratnika, da bi uništili trojicu Ulhamra?

Sa svih strana začuše se glasovi iz žbunja i visoke trave.

Leopardov sin je razumeo da Crveni Kepeci hoće borbu i smrt. On se tome nije začudio. Zar Ulhamri nisu odvajkada ubijali strane ljude koje su zaticali blizu horde? Stari Gun je rekao:

„Više vredi da se oprostí život vuku ili leopardu nego čoveku. Jer čovek koga nisi ubio danas, doći će docnije s drugim ljudima da ubije tebe.“ Naoh se ne bi vratio da pobije Crvene Kepece, kad bi mu ostavili slobodan prolaz, ali je dobro znao da ga se oni moraju plašiti.

Uostalom, on je takođe znao da se ljudi iz dve horde prirodno mrze više nego što rinoceros mrzi mamuta. Njegove široke grudi ispunjavale su se gnevom. On je izazivao neprijatelje i uputio se grdeći prema žbunju. Male džide zazviždaše, ali nijedna ne dopre do njega. On se nasmeja divlje:

– Ruke Crvenih Kepeca su slabe!... To su dečje ruke!... Svakim svojim udarcem Naoh će oboriti jednog svojom budžom ili sekirom...

Jedna glava se pojavi među divljim lozama. Ona se slabo razlikovala od boje crvenkastog jesenjeg lišća. Ali Naoh je video kako sijaju oči. Još jednom htjede da pokaže svoju snagu, ne

upotrebljavajući koplje. Od kamena koji baci lišće se zatrese i ču se oštar krik.

– Eto! To je Naohova snaga... Oštrim kopljem on bi ubio Crvenog Kepeca.

Tek tada on se povuče, usred vike neprijatelja, i ode čak do kraja grebena. Tu je bilo mesta za više ljudi, a Crveni Kepeci bi morali da napadaju u uskoj liniji. Sa rečne strane, zbog podmuklih biljaka, nijedan splav ne bi mogao da prodre, a nijedan čovek ne bi smeo da se usudi da zapliva.

Isto tako nije se moglo dospeti na strmo ostrvce, koje se uzdizalo na šezdesetak lakata od granitnog zida.

Pošto su nagomilali suvih šibljika za večernju vatru, Ulhamri su imali još samo da čekaju. Od svih iščekivanja to je bilo najstrašnije. Kada su vrebali surog medveda, nadali su se da će sa nekoliko dobro odmerenih udaraca ubiti životinju. Kada su bili zatvoreni u bazaltnim stenama, znali su da se džinovski lav mora udaljiti da traži plen, a nikada nisu bili opkoljeni Ljudožderima...

Sada, horda koja ih je opkolila lukava je i mnogobrojna i nemoguće je da se ona uništi. Prolazeći dani za danima, i ona će stalno bditi pored močvare, a ako se usudi da napadne, kako će joj se odupreti tri čoveka?

Tako se Naoh našao pritešnjen od strane ljudi koji su mu slični; međutim, ti njemu slični bili su najslabiji među ljudima: nijedan od njih ne bi mogao da udavi kurjaka; nikada njihove lake džide ne bi mogle da prodru u srce lava kao strele Ulhamra; njihova koplja bi ostala nemoćna pred oroksom, ali ona mogu da prodru u ljudska srca...

Leopardov sin počeo da mrzi moć svoje rase. On oseti da je ona neumoljivija, otrovnija i više rušilačka nego moć roda mačaka, zmija i kurjaka. I, sećajući se dobrote mamuta, on iz dubine grudi pusti težak uzdah. Oseti prema njima obožavanje, koje se usadi u dno njegove duše, isto tako veliko kao i prema Vatri, samo nežnije i lepše.

Međutim, sunce i voda mešali su svoje sjajne živote. Voda je bila beskrajna, nije joj se mogao sagledati kraj, a sunce je bilo samo žarište veliko kao list lokvanja. Ali svetlost sunca je veća od svetlosti Vode: ona se širila po močvari, iscunjavala celo nebo koje svojim

prostranstvom prevazilazi Zemlju. U svojoj groznici, Naoh se, ne prestajući da misli na Crvene Kepece, borbu, zasede i svoje oslobođenje, divio tako silnoj svetlosti, koja je dolazila iz tako male vatre. Strašan teret pritiskao mu je ramena; srce mu je skakalo kao panter, čuo je kako mu ono lupa uz kosti...

Ponekad nomad je ustajao i dizao svoju budžu; borba ga obuze celog, ruke mu postadoše nestrpljive što ne tuku one koji vređaju njegovu snagu. Ali su se vraćali opreznost i lukavstvo, bez kojih nijedan čovek ne bi mogao da izdrži ni godinu dana: njegova bi smrt bila isuviše lepa za njegove neprijatelje, ako bi išao sam da je potraži; treba da umori Crvene Kepece, da ih zaplaši, da ih ubije mnogo. Uostalom, on neće da umre, on hoće ponovo da vidi Gamlu. I mada ne zna kako da obmane hordu, njegov snažan život se nada, ne oseća da može da iščezne; on se prostire, isto tako daleko kao voda i svetlost.

U početku se Crveni Kepeci nisu pojavljivali, bojeći se zasede ili očekujući neku nesmotrenost Ulhamra. Tek predveče se pokazaše. Videli su se kako izlaze iz svojih zaklona i približuju se do ulaza u granitni greben, sa nekom čudnom mešavinom provlačenja i skokova. Zatim stadoše i počеше da posmatraju baru. Poneki bi pustio krik, ali vođe su gledale ćuteći i pažljivo. U sumrak, njihova tela počеше da gmižu; reklo bi se, pri pepeljastoj svetlosti, da su neki čudni šakali koji su se podigli na svoje zadnje šape. Noć pade. Vatra Ulhamra baci na vodu krvavu svetlost. Iza žbunova, vatre opsađivača bacale su bakrenastu svetlost u mrak. Videle su se siluete stražara kako se pojavljuju i iščezavaju. I pored izvođenja tobožnih napada, neprijatelj se držao na odstojanju.

Naredni dan bio je neizdržljivo dugačak. Sada su Crveni Kepeci obilazili neprestano, čas u manjim grupama, čas u gomili. Njihove široke vilice odavale su nepokolebljivu tvrdoglavost. Osećalo se da će bez prestanka raditi o glavi strancima; u njima je taj instinkt razvijen već stotinama pokolenja i bez njega bi podlegli snažnijim ali manje složenim ljudskim rasama.

Druge noći oni ne pokušaše nikakav napad: ostajali su u dubokom ćutanju i nisu se pojavljivali. Čak ni njihove vatre, bilo što ih nisu naložili, bilo da su ih preneli dalje, nisu se mogle videti. Pred zoru se začu nagla vika i izgledalo je da se žbunovi približuju zajedno sa

ljudima. Kad se dan pomoli, Naoh vide da su gomile grana zakrčile pristup u granitni prolaz. Crveni Kepeci pustiše ratne poklike. Nomad je znao da će oni primicati taj zaklon. Tako će moći da bacaju svoje džide zaklonjeni, ili će skočiti naglo u velikom broju u odlučnom napadu.

Položaj Ulhamra se sam po sebi pogoršavao. Pošto su potrošili namirnice, morali su da love ribe iz močvare. Mesto nije bilo zgodno. Mogli su s teškom mukom da upecaju neku jegulju ili deveriku; ali i pored toga što su hvatali i žabe, njihova krupna tela i mladost patili su od oskudice. Nam i Gav, koji su se tek bili zamomčili i imali još da rastu, bili su iscrpeni. Treće noći, kada je sedeo pored vatre, Naoha obuze veliki nemir. On je bio utvrdio zaklon, ali je znao da će za kratko vreme, ako plen i dalje bude tako redak, njegovi drugovi postati slabiji od Crvenih Kepeca, a ko zna da li i on neće rđavo bacati džidu? Da li će se njegova budža spuštati i sada tako smrtonosno?

Instinkt mu je savetovao da iskoristi mrak za bekstvo. Ali je trebalo iznenaditi Crvene Kepece i provaliti branu, a to je sigurno bilo nemoguće...

On baci jedan pogled ka zapadu. Mesečev srp je sijao i njegovi krajevi su bili tupi; spuštao se pored jedne velike plave zvezde koja je treperila u vlažnom vazduhu. Žabe su se dozivale staračkim i tužnim glasovršama, jedan slepi miš je lepršao među noćnim leptirima; neka buljina prolete na svojim bledim krilima; s vremena na vreme videlo se kako sija kora nekog gmizavca. To je bilo veće slično onima koja je horda provodila pored voda, pod sjajnim nebom. Stare slike ispunjavale su Naohovu glavu, uz neko zujanje. Jedna slika se naročito isticala među ostalima i raznežavala ga kao dete. Horda je logorovala pored svojih vatri; stari Gun je nizao svoje uspomene koje su poučavale ljude; miris pečenog mesa lebdeo je sa povetarcem i videla se, iza spleta trski, dugačka svetlost bare na mesečini.

Tri devojke ustadoše. Išle su oko Vatre i trošile snagu svoga života, koju jedan dan umora nije mogao da iscrpe. One prodoše pored Naoha sa nekim čudnovatim smehom i ludošću svoje mladosti. Vetar se naglo podiže, neka kosa udari mladog Ulhamra po licu, Gamlina kosa, i on se, instinktivno, trže. Tako daleko od horde, među ljudskim zasedama i grubosti sveta, ta je slika bila najdublja stvar u njegovom

životu. Ona je vukla Naoha ka obali i izvlačila mu iz grudi promukao dah... Slika iščeže. On zatrese glavom i poče opet da misli o svome spasenju. Obuze ga groznica, on ustade, obiđe Vatru i uputi se ka Crvenim Kepecima.

On zaškrguta zubima: zaklon od grana još više se bio primakao; možda će već iduće noći neprijatelj moći da počne napad.

Odjednom, oštar krik prolomi tišinu i neka prilika iziđe iz vode, najpre neodređena, a zatim Naoh vide da je to čovek. On se vukao: krv mu je tekla iz jedne butine. Bio je čudnovatog rasta, skoro bez ramena, vrlo uske glave. Izgledalo je upočetku da ga Crveni Kepeci nisu primetili, zatim se podiže graja, a džide i strele zazviždaše. Onda nešto zadrhta u Naohu i podstače ga. On zaboravi da je taj čovek mogao da bude neprijatelj; samo oseti kako ga obuzima bes protiv Crvenih Kepeca i potrča ka ranjeniku kao što bi potrčao ka Namu ili Gavu. Jedna džida ga udari u rame, ali ga ne zadrža. On pusti ratni poklič, polete ka ranjeniku, podiže ga jednim pokretom i povuče se natrag. Jedna kamenica ga udari po glavi, druga džida ga okrznu po plečki, ali već je bio van domašaja... Te večeri Crveni Kepeci nisu smeli da zapodenu veliku bitku.

XVI – NOĆ NA MOČVARI

Pošto obiđe Vatru, Leopardov sin stavi čoveka na suvo granje i poče da ga posmatra iznenađeno i nepoverljivo. To je bio neki stvor sasvim različit od Ulhamra, Kzama i Crvenih Kepeca. Na nesrazmerno dugačkoj i uskoj glavi rasle su sitne i vrlo retke dlake; oči, duže nego šire, mračne, nejasne i tužne, izgledale su bez života; obrazi su bili upali na slabim vilicama, od kojih je gornja bila povučena kao u pacova; ali ono što je najviše čudilo vođu bilo je valjkasto telo, na kome se nisu mogla razlikovati ramena, tako da je izgledalo da su ruke izrasle kao šape u krokodila. Koža je bila suva i gruba, kao pokrivena krljuštima, sa velikim naborima. Leopardovog sina to podseti na zmiju i guštera.

Otkako ga je Naoh bio stavio na suhu travu, čovek se nije micao. Ponekad su mu se kapci polako podizali i njegovo mračno oko je gledalo nomade. Disao je uz veliki šum, nekako promuklo, skoro

tužno. Namu i Gavu je ulivao jaku odvratnost i oni bi ga rado bacili u vodu. Naoha je zanimao zato što ga je spasao od neprijatelja i, mnogo radoznaliji od svojih drugova, pitao se odakle je taj stvor došao, kako se našao u močvari, kako je bio ranjen i da li je čovek ili neka mešavina čoveka i puzavca. On pokuša da mu govori pokretima i da ga ubedi da ga neće ubiti. Zatim mu pokaza zaklon Crvenih Kepeca, dajući mu znak da će od njih doći smrt.

Čovek okrete svoje lice ka vođi i pusti neki potmuo i sasvim grleni uzvik. Naoh posmisli da ga je razumeo.

Mesec je dodirivao kraj nebeskog svoda, a velika plava zvezda bila je iščezla. Čovek, upola podignut, stavljao je travu na svoju ranu; pokatkad se videla slaba svetlost u njegovom mračnom oku.

Kad mesec zađe, zvezde izdužiše svoje svetlucanje po talasima i ču se kako Crveni Kepeci rade. Radili su cele noći.

Jedni su nosili grane, a drugi su pomicali bedem. Više puta se Naoh dizao da se bije, ali se sećao broja neprijatelja, njihove okretnosti i lukavstva; razumeo je da bi svaki pokret Ulhamra bio otkriven, pa je rešio da čeka, računajući na slučaj u borbi.

Prođe još jedna noć. Ujutru, Crveni Kepeci baciše nekoliko džida, koje padoše blizu utvrđenja. Oni povikaše radosno i pobedonosno.

To je bio poslednji dan. Uveče će Kepeci još više približiti svoj bedem; napad će biti pre zalaska meseca... Ulhamri su gledali u zelenkastu vodu besno i očajnički, a glad ih je morila.

Pri jutarnjoj svetlosti ranjenik je izgledao još čudnovatiji. Oči su mu ličile na smaragd, njegovo valjkasto telo uvijalo se lako kao crv, njegova suva i mlitava ruka nekako se čudno povijala unazad...

Odjednom, on dohvati harpun i baci ga na jedan list vodenog cveta; voda zaklobuča, pojavi se neko telo bakrenaste boje i čovek, povukavši živo oružje, dovuče jednog divnog šarana. Nam i Gav uzviknuše od radosti: riba je bila dovoljna za obed nekoliko ljudi. Više nisu žalili što je vođa spasao to biće koje ih je bacalo u nemir.

Još manje zažališe kad on upeca i nekoliko drugih riba, jer je imao neverovatno razvijen instinkt za pecanje. Snaga se povrati u njihovim grudima: videći još jednom da je delo njihovog vođe blagotvorno, Nam i Gav se oduševiše. Kad su osetili kako im toplina struji kroz telo, nisu verovali da će umreti. Naoh će umeti da napravi neku zamku Crvenim Kepecima, pobiće ih mnogo i uplašiće ih.

Leopardov sin nije delio tu nadu. Nije video nikakav izlaz da pobjegne divljaštvu Crvenih Kepeca. Ukoliko je više razmišljao, sve je više uviđao nekorisnost zamki. Obnavljajući ih stalno u svojim mislima, osećao je da se one nekako kvare. Na kraju počeo da računa samo na snagu svoje mišice i sreću, u koju ljudi i životinje, koji nisu došli u velike opasnosti, polažu veru.

Sunce je već skoro bilo na zalasku, kad se zapad ispuni nekim treperavim oblakom, koji se stalno razmicao, i u kome Ulhamri poznadoše čudnu seobu ptica. Sa šumom vetra i talasa, jata promuklih gavranova išla su ispred ždralova lepršavih nogu, divljih patki ispruženih šarenih glava, gusaka teških mešina, i čvoraka koji su leteli kao bačeno crno kamenje. U potpunom i čudnom neredu su dalje leteli drozdovi, svrake, senice, čvorci, droplje, čaplje, vrapci, zviždovke i šljuke.

Bez sumnje ih je tamo, iza vidika, neka strašna katastrofa uplašila i oterala ka novim zemljama.

U sumrak, za njima dođoše dlakave životinje. Jeleni, lepršavih griva, megacerosi ričući, sajge finih šapa, jurili su kao bez duše; čitave horde kurjaka i pasa prolazile su kao oluja; jedan veliki žuti lav sa lavicom pravio je skokove od petnaest lakata ispred jednog krda šakala. Mnogi stadoše kod močvare i napojiše se.

Onda se raspali večiti rat, koji je bio zaustavljen panikom: jedan leopard skoči na sapi jednog konja i počeo da mu kida grlo; kurjaci navališe na jednu hordu sajgi; jedan orao ponese jednog ždrala u oblake; lav je, uz dugačak urlik, vrebao plen koji je bežao. Pojavi se i jedna životinja niskih šapa, skoro isto tako glomazna kao mamut, čija je koža predstavljala duboku i naboranu koru kao u starih hrastova. Možda je lav nije poznavao, jer pusti još jedan urlik, preteći svojom ogromnom glavom, granitnim zubima i nakostrešenom grivom. Rinoceros, razdražen tim gromovitim urlikom, podiže rogatu njušku i besno navali na mačku. To čak i nije bila borba. Visoko riđe telo se zatetura i otkotrlja, dok je rožasta masa nastavljala svoju slepu trku; ona je pobedila, a skoro nije ni primetila svoju pobjedu. Potmulo krik od bola i besa ote se lavu. Zaprepašćenje što je osetio da mu je snaga tako bedna kao u šakala, mučila je njegov mračni mozak.

Naoh se grozničavao nadao da će navala životinja oterati Crvene Kepece, ali njegovo očekivanje je bilo uzaludno. Seoba je samo

dodirnula prostor na kome su logorovali opsađivači i kada noć osvoji pepeljastu svetlost sumraka, zapališe se vatre u dolini i začu se divljački smeh. Zatim se opet sve utiša. Tek ako je poneka nemirna ugara udarala krilima, čvorci šušтали u vrbacima, ili ako je plivanje nekog guštera pokretalo vodene cvetove. Pa ipak, neka čudna stvorenja pojaviše se na vodenoj površini i uputiše se ka ostrvcetu pored granitnog grebena. Njihov prolaz se naslućivao po talasima i izronjavanju okruglih glava pokrivenih algama... Bilo ih je pet ili šest; Naoh i čovek bez ramena posmatrali su ih nepoverljivo. Najzad, oni iziđoše na ostrvo, stadoše na jednu stenu, zatim viknuše podrugljivo i divlje. Naoh primeti sa zaprepašćenjem da su to ljudi; da je u to sumnjao, glasovi koji su odgovarali duž obale, razbili bi njegovu neizvesnost... Osećao je s besom da su Crveni Kepeci, iskoristivši seobu životinja, pobedili njegovu opreznost... Ali kako su uspeli da naprave prolaz!

On je o tome razmišljao, sav divalj, kada vide čoveka bez ramena kako stalno rukom pokazuje pravac od obale ka ostrvu.

Zatim je pokazivao granitni greben. Leopardov sin pogodi da svakako mora da ima još jedan greben, koji je dopirao skoro do površine močvare. Sada je neprijatelj bio tu, s boka, pun zamki... i trebalo je opružiti se iza izbočina da bi se zaklonili od kamenja i džida!

Tišina opet zavlada po močvari; Naoh je i dalje budno pazio pod treperavim sazvežđem.

Žbunje Crvenih Kepeca polako se približavalo: pre ponoći ono će skoro dodirnuti Vatru nomada i napad će početi, ali će biti težak, jer će Crveni Kepeci morati da preskoče plamenove, koji zauzimaju celu širinu grebena i produžuju se još nekoliko lakata dalje.

Kako je Naoh, napregnuvši sve svoje instinkte, mislio o tome, jedan kamen bačen sa ostrvca pade na Vatru. Vatra zapišta, podiže se malo pare, zatim promače još jedan kamen i pade. Sleđena srca, Naoh razumede neprijateljsku taktiku: pomoću kamenova uvijenih u vlažnu travu oni će pokušati da ugase ili bar oslabe Vatru toliko da bi mogli da olakšaju prolaz opsađivačima. Šta da radi? Da bi domašili one koji su na ostrvcu trebalo je ne samo da se Ulhamri pokažu, nego čak i da se izlože njihovim udarcima.

Dok su Leopardov sin i njegovi drugovi besno mlatarali, kamenje je stalno letelo i neprestano je izbijala para između plamenova, a žbunje Crvenih Kepeca sve više se približavalo. Nomadi i čovek bez ramena drhtali su od groznice progonjenih životinja.

Uskoro ceo jedan deo Vatre počeo da se gasi.

– Jesu li Nam i Gav spremni? upita vođa.

I ne čekajući njihov odgovor, on pusti svoj ratni poklič. To je bio krik besa i očajanja, u kome mladići ne nađoše grubo poverenje svoga vođe. Rezignirani, oni su čekali poslednji znak. Ali izgleda da i Naoh počeo da se koleba. Njegove oči zatreptaše, zatim se pištavi smeh ote iz njegovih grudi i nada ozari njegovo lice; on zarika:

– Već je četiri dana kako se šuma Crvenih Kepeca suši na suncu.

On se baci na zemlju, otpuza do Vatre, dohvati jednu glavnju i baci je svom snagom u žbunje. Već su i čovek bez ramena, Nam i Gav došli za njim i sva četvorica su očajnički bacali grane.

Iznenaden tim neobičnim manevrom, neprijatelj je nasumce bio bacio nekoliko džida. Kad je razumeo, suvo lišće i grančice goreli su već uveliko; ogromna vatra prštala je oko žbunova i počela je da ih osvaja; zatim Naoh po drugi put pusti svoj ratni poklič, krik krvoprolića i nade, koji osvoji srca njegovih drugova.

– Ulhamri su pobedili Ljudoždere! Kako neće pobiti male crvene šakale?

Vatra je i dalje gutala žbunove i dugačka crvenkasta svetlost prostirala se po močvari, privlačila ribe, guštore i insekte; ptice uzleteše iz ševara i zalupaše jako krilima, a vuci su mešali svoje urlike sa smehom hijena.

Odjednom, čovek bez ramena se uspravi mučući. Njegove oči sijale su u noći i njegova ruka pokazivala je ka istoku.

Naoh se okrete i na jednom udaljenom brežuljku primeti neku vatru sličnu mesečevom izlasku.

XVII – BORBA MEĐU VRBAMA

Ujutru su se Crveni Kepeci često pokazivali. Od mržnje su škljocali razvijenim vilicama; njihove trouglaste oči su sijale. Iz daljine su pokazivali svoje džide i koplja i pravili su pokrete kao da ubadaju

neprijatelje, da ih obaraju, lome lobanje i otvaraju utrobu. I sakupivši novo žbunje, koje su s vremena na vreme polivali vodom, oni su ga već gurali ka granitnom grebenu.

Sunce je bilo skoro na sredini nebeskog svoda, kada čovek bez ramena pusti oštar krik. On ustade i poče da mlatara rukama. Sličan krik prolomi se kroz prostor i kao da odjeknu na močvari. Tada na obali, na velikoj daljini, nomadi opaziše čoveka potpuno sličnog onome koga su oni spasli. On je stajao na uzvišici jednog polja prekrivenog trskama i vitlao je nekim nepoznatim oružjem. I Crveni Kepeci su ga bili opazili: odjednom se jedna grupa izdvoji u poteru za njim... Čovek je već bio nestao među trskama. Naoh, obuzet čudnovatim, nejasnim i snažnim utiscima, nastavljao je da ispituje ceo prostor. Neko vreme, Crveni Kepeci su trčali po ravnici; zatim zavlada nepomičnost i tišina. Posle duže vremena, pojaviše se dva gonioaca, zatim još jedna grupa Crvenih Kepeca se udalji. Naoh predoseti zamašne događaje. I ranjenik je predosećao, ali jasnije. I pored rane, on je stajao uspravno; njegove nejasne oči sijale su živom svetlošću i s vremena na vreme on je puštao krik barske životinje.

Tajanstveni, događaji se umnožiše. Još četiri puta Crveni Kepeci prođoše pored močvare i iščezoše. Najzad, između vrba i topola iskoči tridesetak ljudi i žena dugačkih glava, okruglih neobičnih uskih trupova, dok su se sa tri strane mogli primetiti Crveni Kepeci. Bitka je bila počela.

Opkoljeni, ljudi bez ramena bacili su džide, ne neposredno, nego pomoću neke sprave koju Ulhamr još nikad nije bio video, i o kojoj nije imao pojma. To je bio debeo štapić od drveta ili roga, završen jednom kukom; i taj odbojnik davao je džidama daleko veći domašaj nego kada se one bacaju rukom.

U prvom trenutku, Crveni Kepeci su bili slabiji: nekoliko ih je već ležalo na zemlji; ali pomoć je neprestano stizala.

Trouglasta lica su se pojavljivala sa svih strana, čak i iz zaklona prema Naohu i njegovim drugovima. Ludački bes ih je obuzimao. Jurili su pravo u okršaj uz dugačke urlike; sva opreznost koju su pokazivali prema Ulhamrima bila je iščezla, možda zbog toga što su im ljudi bez ramena bili poznati i što se nisu bojali borbe prsa u prsa, a možda ih je razdražila i neka stara mržnja.

Naoh pusti da se isprazne neprijateljski šančevi. On je bio doneo odluku još u početku borbe i nije o tome morao ni da razmišlja. Iz dubine njegovog bića nešto ga je guralo, zatim srdžba, nemir zbog dugog nekretanja, a naročito utisak da će pobjeda Crvenih Kepeca biti njegova propast.

On se kolebao jedino zbog jedne stvari: da li da ostavi Vatru? Kavezi će smetati u borbi i sigurno će biti razbijeni. Uostalom, posle pobjede, Vatra će im biti sigurna, a ako budu pobeđeni, čeka ih smrt.

Kad mu se trenutak učinio pogodan, Naoh dade nagle zapovesti i svom svojom brzinom, puštajući ratne pokliče, Ulhamri skočiše iz svog skloništa. Nekoliko džida ih očeša; oni već preskočiše zaklon svojih protivnika. To je bilo naglo i divlje. Iza zaklona bilo je dvanaestak boraca, koji su, zbijeni jedni uz druge, nišani svojim kopljima. Naoh baci svoju džidu i harpun, zatim skoči vitlajući budžom. Tri Crvena Kepeca već su bila podlegla kad Nam i Gav stupiše u borbu. Ali koplja su letela brzo; svaki Ulhamr dobi po jednu ranu, mada laku, jer je zamah bio slab iz velike daljine. Tri budže odgovoriše odjednom. Videći da ratnici padaju i opazivši da je skočio i čovek koga je Naoh spasao, zdravi Kepeci pobegoše. Naoh ubi još dvojicu, a ostali uspeše da pobegnu među trske. On se nije zadržavao da ih traži, nestrpljiv da se pridruži ljudima bez ramena.

Borba prsa u prsa između vrba bila je počela. Jedino nekoliko ratnika, naoružanih odbojnicima, mogli su da se sklone u jednu baru i da odatle uznemiruju Crvene Kepece. Ali ovi su bili nadmoćniji zbog svoga množva i ogorčenosti. Njihova pobjeda je izgledala sigurna: mogla im se oduzeti jedino nekim naglim upadom. Nam i Gav su to isto tako dobro znali kao i njihov vođa i jurili su svom brzinom. Kad su bili blizu, dvanaest Crvenih Kepeca i deset ljudi i žena bez ramena ležalo je na zemlji.

Naoh riknu kao lav i naglo upade usred neprijatelja. Sve njegovo meso je predstavljalo samo bes. Ogromna budža kotrljala se po glavama, kičmama i izdubljenim grudima. Mada su se bojali snage džina, Crveni Kepeci ga nisu zamišljali tako strašnim. Pre nego što su oni došli sebi, Nam i Gav jurnuše u borbu, dok su ljudi bez ramena, oslobođeni, bacali džide.

Nastade nered. Panika natera nekoliko Crvenih Kepeca u bekstvo, ali, na viku poglavice, svi se okupiše u jednu gomilu načičkanu

kopljima. Nastade neka vrsta odmora.

Instinkt, suprotan instinktu Crvenih Kepeca, gonio je ljude bez ramena da se raspršte. Kako su se najradije služili oružjem za bacanje, oni su bili nadmoćniji kad su se sakrivali. Tako su lutali izdalje, nekako sporo i tužno.

Ponovo zazviždaše džide; oni koji više nisu imali municije, uzimali su usko kamenje i stavljali ga na svoje odbojнике.

Odobravajući njihovu taktiku, Naoh baci džide i harpun, koje je bio pokupio posle svog prvog napada, pa i sam poče da se služi kamenjem. Crveni Kepeci uvideše da je njihov poraz siguran ako se ne vrate na borbu prsa u prsa. Oni počeše naglo da bacaju džide, ali uprazno. Ljudi bez ramena su se bili povukli s bokova, a Naoh, Nam i Gav, pošto su bili brži, stizali su one koji su zadocnili ili ranjenike i ubijali ih.

Da su saveznici bili tako brzi kao Ulhamri, sukob bi bio onemogućen, ali njihovi dugački koraci su bili nesigurni i spori.

Čim Crveni Kepeci rešiše da ih gone svakoga zasebno, nadmoćnost se promeni. Oseti se dah poraza: sa svih strana su se zabadala koplja u utrobe ljudi bez ramena. Onda Naoh baci jedan pogled na bitku i spazi onoga čiji je glas vodio Crvene Kepece; bio je to dežmekast čovek, prosede kose, ogromnih zuba. Trebalo je doći do njega, ali petnaest grudi ga je okruživalo... Hrabrost jača od smrti ponese veliku priliku nomada. Grmeći kao oroks, on polete. Sve je padalo pred njegovom budžom. Ali blizu starog poglavice, koplja se načičkaše zatvarajući put i počeše da udaraju džina s boka. On uspe da ih obori. Dotrčaše drugi Kepeci. Onda, pozvavši svoje drugove, krajnjim naporom on obori branu od tela i oružja i smrvi kao orah glomaznu glavu poglavice...

U istom trenutku Nam i Gav priskočiše u pomoć.

Nastade panika. Crveni Kepeci osetiše da je na njih pala neka kobna snaga, pa iako bi se borili do poslednjeg na poziv svoga poglavice, oni se osetiše napušteni kad njegov glas učuta.

Raštrkani, bežali su glavom bez obzira ka rodnoj zemlji, ka svojim jezerima i rekama, ka hordama iz kojih su crpli hrabrost i iz kojih će je ponovo dobiti.

XVIII – LJUDI KOJI UMIRU

Tridesetak ljudi i desetak žena ležalo je na zemlji. Većina ih nije bila mrtva. Krv je tekla u velikim mlazevima; bilo je slomljenih udova i razbijenih lobanja; iz trbuha se prosipala utroba. Nekoliko ranjenika će umreti pre nego što padne noć; neki su mogli da žive još nekoliko dana, a mnogo ih je bilo izlečivih. Ali Crveni Kepeci su imali da izdrže posledice ljudskog zakona. Čak i Naoh, koji je često prekršavao taj zakon, uvide da je ovde neophodan prema tim nemilosrdnim neprijateljima.

On pusti svoje drugove i ljude bez ramena da probadaju srca, lome ili seku glave. Krvoproliće je trajalo kratko: Nam i Gav su žurili, i ostali su radili po hiljadugodišnjem postupku i skoro bez divljaštva.

Zatim nastade počivka u kojoj je vladala obamrlost i tišina. Ljudi bez ramena previjali su svoje ranjenike. Oni su to činili pažljivije i sigurnije nego Ulhamri. Naoh dobi utisak da oni znaju više stvari nego ljudi iz njegove horde, samo im je život bedniji. Pokreti su im bili gipki i spori; morali su po dvojica ili trojica da podižu jednog ranjenika; ponekad, obuzeti nekom čudnovatom učmalošću, stajali su ukočenih očiju, a ruke su im visile kao suve grane.

Možda su žene bile brže. Izgledale su veštije i bolje su se snalazile. On čak primeti, posle nekog vremena, da jedna od njih zapoveda plemenom. A ipak su imale iste mračne oči, isto tužno lice kao i njihovi mužjaci, kosa im je bila isto tako oskudna, rasla je u čupercima predvojenim krljuštavom kožom. Leopardov sin pomisli na bujnu kosu žena svoje rase, na divnu travu koja sija na Gamlinoj glavi... Nekoliko njih dođoše, sa dvojicom ljudi, da pregledaju rane Ulhamra. Neka tiha blagost izbijala je iz njihovih pokreta. One su čistile krv mirišljivim lišćem, pokrivale rane smrvljenom travom i uvezivale ih trskama.

To previjanje rana bio je poslednji znak saveza. Naoh pomisli koliko su ljudi bez ramena manje grubi od njegove braće, od Ljudoždera i Crvenih Kepeca. I njegov instinkt nije ga varao u tome kao ni u pogledu njihove slabosti.

Njihovi preci su klesali kamen i drvo pre drugih ljudi. Hiljadama godina Vahi su naseljavali mnogobrojne ravnice i šume. Bili su najjači. Njihovo je oružje pravilo duboke rane, znali su tajnu vatre i

pri sukobu sa slabim skitničkim hordama ili usamljenim porodicama, lako su postajali nadmoćniji. Onda su bili snažne građe, tvrdih i neumornih mišića i služili su se malo savršenijim jezikom nego njihovi bližnji. Njihova su se pokolenja jako namnožavala na Zemlji. Zatim, iako nisu pretrpeli druge kataklizme nego ostali ljudi, njihovo razvijanje se zaustavilo. Oni to nisu opazili koliko ni svoje opadanje.

Ista sredina koja je pomogla njihov razvitak, zaustavila ga je. Njihova tela su postala uža i sporija; jezik prestade da se obogaćuje izrazima, pa postade siromašniji; lukavstva im postadoše grublja i malobrojnija; oni više nisu upravljali ni istom snagom ni veštinom oružjem lošije napravljenim. Ali najsigurniji znak njihovog opadanja bilo je neprestano usporavanje njihovih misli i pokreta. Brzo su se umarali, jeli su malo i mnogo su spavali: u zimu im se dešavalo da se ukoče kao medvedi.

Iz pokolenja u pokolenje slabila je njihova moć za razmnožavanjem. Njihove žene su teško rađale po jedno ili dva deteta, čije je rastenje išlo vrlo teško. Veliki broj njih postajale su nerotkinje. Ali ipak, pokazivale su veću životnu snagu nego njihovi mužjaci, više izdržljivosti i njihovi su mišići pretrpeli manju promenu. Postepeno, njihovo zanimanje postade isto kao u ratnika: lovile su, pecale, pravile oružja i oruđa i borile se za porodicu i hordu. Jednom reči, razlika između polova bila je skoro iščezla.

Postepeno grublji, vredniji i plodniji zavojevači odbaciše celu rasu ka jugozapadu.

Crveni Kepeci su uništili mnogobrojne horde; Ljudožderi su ih ubijali neumorno. Oni su lutali kao u nekom snu, sa tragovima finije domaće radinosti nego kod protivnika, sa ostacima manje površne inteligencije. Oni su se prilagodili zemljištu koje plave reke, gde se gomilaju tresetišta i močvare, među velikim jezerima, i čak nekim podzemnim predelima.

U prostranim pećinama koje je voda izdubila, povezanim krivudavim tesnacima, oni su vrlo lako nalazili put i umeli da iskopaju izlaze. Mada nisu imali jasnu predstavu o svome opadanju, znali su da su spori, slabi, brzo podložni umoru i služili su se lukavstvom da bi izbegli borbu. Uspevali su da se ukopaju sa takvom veštinom da su mogli da zavaraju njih pasa i kurjaka, a tim pre nesavršeno čulo mirisa ljudi. Nijedna životinja nije umela bolje da uništi svoj trag.

Ta bojažljiva bića samo su u jednome pokazivala neopreznost i drskost; oni su stavljali na kocku sve da bi spasli jednoga od svojih koji bi bio uhvaćen, opkoljen ili pao u zamku.

Ta sloga, koja se može uporediti sa slogom divljih svinja i koja je nekada mnogo doprinela povećavanju njihove moći, vodila ih je često u kobne avanture. Ona ih je i povukla u pomoć čoveku koga je Naoh spasao. Kako su Kepeci bili na oprezi i kako je trebalo preći preko krševitog zemljišta, Vahi su se dali otkriti i čak iznenaditi. Bez Naohovog posredovanja, oni bi zasiturno podlegli u neravnopravnoj borbi, ali je isto tako i njihovo prisustvo spaslo trojicu Ulhamra.

Međutim, Leopardov sin, posle previjanja, vrati se ka granitnom grebenu da uzme kaveze. On ih nađe netaknute; njihova mala ognjišta još su se crvenela. Kad ih je ugledao, njemu se pobeda učinila još potpunija i slađa. On se nije bojao nestanka Vatre; ljudi bez ramena bi mu je sigurno dali. Ali neka nejasna praznoverica ga je vodila; njemu je bilo stalo do tih plamičaka koje je osvojio i budućnost bi mu izgledala kobna kad bi sve tri vatrice umrle. On ih konačno pobedonosno donese kod Vaha.

Oni su ih radoznalo posmatrali i jedna žena, koja je vodila hordu, zaklima glavom. Veliki nomad pokretima pokaza da je njegovima umrla Vatra i da je on umeo da je osvoji. Niko ga, izgleda, nije razumevao i Naoh se upita da li to, možda, nije neka od onih bednih rasa koje ne umeju da se ugreju za vreme hladnih dana, da odstrane noć, niti da peku hranu. Stari Gun je govorio da postoje takve horde, niže od kurjaka, koje prevazilaze ljude čulom sluha i savršenošću čula mirisa. Naoh, obuzet sažaljenjem, hteo je da im pokaže kako se radi da poraste Vatra, kad primeti među vrbama jednu ženu kako udara dva kamena jedan o drugi. Varnice su skoro neprestano prskale, zatim jedna crvena tačkica zaigra duž jedne vrlo nežne i suve travčice; zapališe se i druge travčice, a žena ih je podstrekavala lagano svojim duvanjem: vatra poče da guta lišće i grančice.

Leopardov sin ostade nepomičan. I on pomisli, obuzet velikim iznenađenjem: „Ljudi bez ramena sakrivaju Vatra u kamenju!“

Priđe ženi i htede da je ispituje. Ona učini jedan instinktivan pokret nepoverenja. Zatim, setivši se da ih je taj čovek spasao, pruži mu kamenove. On ih je lakomo ispitivao i pošto nije mogao da otkrije

nikakvu pukotinu, njegovo zaprepašćenje poraste. Zatim ih opipa: kamenovi su bili hladni. On se pitao nemirno:

„Kako li je samo Vatra ušla u te kamenove... i kako ih nije zagrejala?“

Naoh vrati kamenove sa plašnjom i nepoverenjem koje ljudima ulivaju tajanstvene stvari.

XIX – KROZ PODVODNE PREDELE

Vahi i Ulhamri su išli preko podvodnih predela. Voda se prostirala u ustajalim površinama, punim algi, vodenih cvetova, lokvanja, keka, sočiva i trski; obrazovala je strašna i mutna tresetišta; zatim se produžavala u jezera, reke, mreže ispresecane kamenjem, peskom ili ilovačom; izbijala je iz zemlje ili jecala niz padine, a ponekad bi je progutala kakva pukotina i ona se gubila na dno podzemnih predela. Vahi su sada znali da Naoh hoće da ide putem između severa i zapada. Oni su ga vodili prekim putem i hteli su da ga prate sve dok ne iziđe iz vlažnog zemljišta. Njihova sredstva su izgledala neiscrpna. Čas bi otkrili prolaze koje nijedna druga vrsta ljudi ne bi mogla ni da nasluti; čas su gradili splavove, bacali neko stablo preko ponora, vezivali dve obale puzavicama. Vešto su, mada sporo, plivali, samo ako nije bilo nekih trava od kojih su se plašili iz sujeverja.

Njihova dela su izgledala puna nesigurnosti; često su se ponašali kao bića koja se bore sa snom ili koja se bude iz nekog sna; međutim, skoro se nikad nisu varali.

Bilo je u izobilju životnih namirnica. Vahi su znali za mnogo svarljivog korenja, ali su naročito bili odlični ribolovci. Znali su da pogode ribe harpunom, uhvate rukom, obaviju vitkom travom, da ih noću privuku buktinjama i da njihove rojeve uprte ka zatonu. Uveče, kada je Vatra gorela na nekoj uzvišici, ostrvu ili obali, oni su uživali u slatkoj i tihoj sreći. Voleli su da sede u gomili, zbijeni jedni uz druge, kao da se na taj način njihove oslabljene jedinice prožimaju osećanjem rase, dok su se Ulhamri rasturali, naročito Naoh, koji je voleo poduže da ostaje sam. Često su Vahi pevali neku vrlo monotonu melodiju i ponavljali je beskrajno dugo, slaveći stara

viteška dela, kojih se niko nije sećao: ona su se verovatno odnosila na davno izumrla pokolenja. Ništa od svega toga nije zanimalo Leopardovog sina. On je pri tome osećao nešto neprijatno i skoro odvratno. Ali je posmatrao, sa živom radoznalošću, njihove pokrete pri lovu, pecanju, orijentaciji, radu, a naročito način na koje su se služili odbojnikom i izvlačili Vatru iz kamenova.

On brzo nauči da se služi odbojnikom. Kako je kod svojih saveznika uživao sve veće prijateljstvo, oni mu ne sakriše nijednu svoju tajnu. Mogao je da se služi njihovim oružjem i spravama, da uči kako ih opravljaju. Kada bi izgubili odbojnike, video je kako prave druge. Uostalom, žena-poglavica dade mu jedan, kojim se služio sa isto toliko veštine, a mnogo više snage nego ljudi bez ramena.

Samo mu je trebalo mnogo više vremena da otkrije tajnu Vatre, zato što se i dalje bojavao. Gledao je izdaleka kako prskaju varnice; pitanja koja je sebi postavljao ostajala su i dalje nejasna i puna protivrečnosti. Međutim, svaki put je postajao sve slobodniji. Zatim artikulisani govor i pokreti pomogloše mu, jer je počinjao bolje da razumeva Vahe. Bio je naučio smisao desetak ili dvanaestak reči i tridesetak znakova svojstvenih toj rasi. On najpre posumnja da Vahi ne zatvaraju Vatru u kamenju, nego da se ona prirodno nalazi u njemu. Izbijala je pri udarcu i bacala se na suhu travu: kako je ta varnica bila vrlo slaba, ona nije mogla odmah da uhvati svoj plen. Naoh se još više oslobodi kad vide kako se izazivaju varnice iz kamenova koji su ležali na zemlji. Čim je bio siguran da se tajna odnosi više na stvari nego na moć Vaha, i poslednji tragovi nepoverenja iščezoše kod njega. On nauči isto tako da su potrebna dva kamena različite vrste: belutak i pirit. I kada je i sam uspeo da izazove plamičke, pokušavao je da naloži Vatru. Snaga i brzina njegovih ruku pomagali su mu u tom pokušaju: uspeo je da napravi veliku Vatru. Ali za vreme mnogih logorovanja nije uspevao da zapali ni najmanju travčicu.

Jednog dana, horda se zaustavi pre sumraka. To je bilo na ivici jednog jezera sa zelenom vodom, na peskovitom zemljištu, po izvanredno suvom vreme nu. Na nebu se videlo jato čaplji; grogotovci su bežali kroz trsku; u daljini je urlikao neki lav. Vahi naložiše dve vatre, a Naoh, pošto je pokupio sasvim tanke i skoro ugljenisane grančice, udarao je kamenove jedan o drugi. On je to

činio žestoko i strasno. Zatim ga obuze sumnja i on pomisli da Vahi sigurno kriju neku tajnu. Gotov da stane, on udari još nekoliko puta tako jako da jedan kamen prsnu. Njegove se grudi raširiše, ruke mu se ukočiše: svetlost se bila zadržala na jednoj grančici. On tada poče pažljivo da duva i poveća plamen, koji proguta svoj slabi plen i zahvati druge grančice...

I Naoh, nepomičan, sav zadihan, razrogačenih očiju, oseti radost veću nego kad je pobedio tigricu, oteo Vatru od Kzama, sklopio savez sa velikim mamutom i oborio poglavicu Crvenih Kepeca, jer je uvideo da je stekao nad stvarima, moć koju nijedan od njegovih pradedova nije imao i što sada više niko neće moći da ubije Vatru kod ljudi njegove rase.

XX – LJUDI PLAVE DLAKE

Doline su se još više spustile; oni su prelazili preko predela u kojima je jesen skoro isto tako mlaka kao leto. Zatim naiđoše na jednu strašnu i duboku šumu, koju je zatvarao zid od puzavica, trnja i šiblja. Vahi prokrčiše put pomoću svojih noževa od belutka i ahata. Žena-vođa stavi Naohu do znanja da Vahi neće više pratiti Ulhamre kada opet izbiju na čistinu, jer tamo više ne poznaju zemljište. Znali su samo da postoji jedna ravnica, zatim planina presečena na dva dela širokim klancem. Žena-vođa misli da ni na ravnici ni na planini nema ljudi, ali u šumi ima nekoliko horda. Ona mu opisa da su snažnih grudi i ruku, objasni mu da ne lože vatru, ne služe se artikulisanim jezikom, ne ratuju i ne love. Strašni su kad ih neko napadne, prepreči im put ili ako primete neki neprijateljski postupak.

Posle jednog prepodneva punog napora, šuma postade manje divlja. Kandže i zubi biljaka umanjiliše se, ukazaše se staze koje su životinje bile prokrčile između hiljadugodišnjih drveta; zeleni polumrak se rasvetli, ali mnoštvo ptica je i dalje ispunjavalo šumoviti predeo; primećivalo se prisustvo zveri, gmizavaca, insekata i neko neiscrpno treperenje, jedna ogromna, strpljiva, podmukla borba, u kojoj je meso biljaka i životinja neprestano podlegalo i raslo...

Jednog dana žena-vođa pokaza na zagonetno šiblje. Među granama jedne sikomore pojavi se neko plavičasto telo i Naoh u

njemu poznade čoveka. Setivši se Crvenih Kepeca, on zadrhta od mržnje i strepnje. Telo iščeze. Nastade velika tišina. Vahi, opomenuti, pribiše se još više jedni uz druge.

Tada progovori najstariji čovek iz horde.

On opisa snagu i strahovitu srdžbu Ljudi Plave Dlake; tvrdio je da ni po koju cenu ne treba poći istim putem kojim i oni idu, niti proći kroz njihov logor. Dodade da oni mrze galamu i pokrete.

– Očevi naših otaca, završi on, živeli su bez borbe u njihovom susedstvu. A Ljudi Plave Dlake sami su otišli od Vaha u ravnici u vode.

Žena-vođa primi savet i podiže svoj zapovednički štap. Horda se uputi drugim pravcem i pošto se probi kroz staru šumu sikomora, izbi na jedan veliki proplanak; to je bilo delo groma: još se video pepeo grana i stabala. Vahi i Ulhamri jedva su bili stupili na nj, kad Naoh ponovo primeti, udesno, jedno plavičasto telo slično onome koje je video među granama sikomore. Zatim se ukazaše još dve prilike u sivom polumraku.

Grane zašuštaše i pojavi se neko gipko i snažno stvorenje. Niko ne bi umeo da kaže da li je došlo četvoronoške kao životinja i gmizavac ili na dve noge kao ptice i ljudi. Izgledalo je kao da čuči, sa zadnjim udovima upola opruženim na zemlji, a prednjim udovima unazad položenim na jednu veliku žilu. Lice je bilo ogromno, sa vilicama kao u hijene, okruglim, brzim i vatrenim očima; lobanja dugačka i niska, trup dubok kao u lava, ali širi: svaki od četiri udova završavao se rukom. Dlaka, tamne boje sa riđim i plavičastim prelivima, pokrivala je celo telo. Samo po grudima i ramenima Naoh poznade da je to čovek, jer četiri ruke su od njega činile neko čudnovato biće, a glava je podsećala na bivola, kurjaka ili psa. Pošto je na sve strane bacio nepoverljiv i srdit pogled, Čovek Plave Dlake uspravi se na noge. On promuklo zaurla.

Tada, bez reda, iskočiše iz zaklona bića slična njemu. Bila su tri mužjaka, dvanaest ženki i nekoliko malih, koji su se krili iza korenja i trave. Jedan mužjak je bio ogroman: sa svojim rukama hrapavim kao platanova kora, grudima daa puta širim od Naohovih, on je mogao da obori oroksa i da zadavi tigra. Nije držao nikakvo oružje, a dvojica ili trojica njegovih drugova držali su grane još pune lišća, kojima su grebli zemlju.

Dok su ostali svi uglas mumlali, džin pođe Vahima i Ulhamrima. On se udario po grudima. Videli su se njegovi beli zubi kako sijaju iza teških drhtavih usana.

Vahi se povukoše na znak žene-vođe. Oni su to činili ne žureći se. Povinujući se starom predanju, oni su se uzdržavali od svakog pokreta i reči. Naoh učini isto, verujući u njihovo iskustvo. Ali Nam i Gav, koji su išli napred, ostadoše jedno vreme neodlučni. Kad su hteli da pođu za svojim vođom, put im je bio presečen: Ljudi Plave Dlake bili su se raspršali po čistini. Tada se Gav baci pod jedno drvo, a Nam pokuša da pređe jedan slobodan prostor. On se provlačio tako lako i brzo da bi sigurno u tome uspeo, da se u jednom skoku jedna ženka ne stvori pred njim; on skrenu u stranu. Dva mužjaka dotrčaše.

On opet pođe u stranu, ali posrte.

Ogromne ruke ščepaše Nama. On se nađe u zagrljaju džina. Nije imao vremena ni da podigne oružje; neodoljivi stisak ukočio je njegova ramena i on se oseti slab kao sajga pod teretom tigra. Onda, znajući koliko ga rastojanje odvaja od Naoha, on ostade ukočen, nepokretnih mišića, modrih zenica: njegova mladost se obeshrabri pred sigurnom smrću.

Naoh nije mogao da dozvoli smrt svoga druga; on pođe napred, držeći jednu džidu i budžu, kad ga žena-vođa zadrža.

– Ne udaraj! reče ona.

Ona mu objasni da će pri prvom udarcu Nam poginuti. Sav drhteći između nagona koji ga je gurao u borbu i straha da Jablanov sin ne bude smrvljen, on pusti jedan promukao uzdah i pogleda. Čovek Plave Dlake bio je podigao nomada: škrgutao je zubima, klatio ga, gotov da ga smrvi uz stablo jednog drveta. Odjednom, njegov pokret se zaustavi. On pogleda nepomično telo, zatim lice. Ne videći nikakav otpor, njegove divlje vilice se opustiše, i neka nejasna blagost pojavi se u njegovim divljim očima; on spusti Nama na zemlju.

Da je mladić učinio ijedan pokret u svoju odbranu ili iz straha, strašna ruka bi ga ponovo ščepala. On to oseti i ostade nepomičan...

Cela horda, mužjaci, ženke i mali bili su došli. Svi su nejasno osećali da je Nam građen slično njima. Za Crvene Kepece ili Ulhamre, to bi bio jedan razlog više za ubijanje, ali njihova je duša

bila suviše nejasna; nisu znali za rat; nisu jeli mesa i živeli su bez predanja. Instinkt ih je gonio protiv zveri koje su odnosile male ili proždirale ranjenike, ponekad bi suparništvo bacalo mužjake u bes, ali oni nisu ubijali životinje koje se hrane travom.

Pred nomadom stajali su puni sigurnosti. Njegova nepomičnost i iznenadna blagost velikog mužjaka umirivala ih je. Jer velikom mužjaku drugi mužjaci već godinama nisu se opirali; on ih je vodio kroz šumu, birajući puteve, zaustavljajući se i goneći lavove.

Pošto još nikad nisu ujeli niti udarili, svi su postajali manje sposobni da to učine. Uskoro, pošto se slika borbe izbrisa iz njihovih mozgova, Namov život bi spasen. On više neće biti u opasnosti, sem ako sam učini neki pokret kao da napada ili da se brani. Sada bi mogao da ide za njima, a da oni ne obraćaju pažnju na njega, možda čak i da živi pored njih.

Kao što je bio osetio da mu je život u opasnosti, tako je sad osetio da je ta opasnost prošla. On sede polako i sačeka. Jedan trenutak, oni su ga stalno posmatrali, s nekim dalekim nepoverenjem. Zatim, jedna ženka, izazvana nekom nežnom mladicom, pomisli samo na to kako će je pojesti; jedan mužjak počne da kopa korenje; postepeno svi se pokoriše dubokoj potrebi hrane. Kako su svu svoju snagu crpli iz biljaka i kako je njihov izbor bio uži nego kod jelena i oroksa, zadatak je bio dug, delikatan i stalan...

Mladi nomad je bio slobodan. On priđe Naohu, koji je bio izišao na proplanak, i obojica su gledali Ljude Plave Dlake kako se pojavljuju i iščezavaju. Nam, koji je još drhtao od uzbudljivog događaja, hteo je da ih vidi mrtve, ali ipak nije mrzeo te čudnovate ljude; divio se njihovoj snazi koja se mogla uporediti sa medveđom i pomišljao je na to kako bi, samo kad bi hteli mogli da unište Vahe, Crvene Kepece, Ljudoždere i Ulhamre.

XXI – DŽINOVSKI MEDVED JE U KLANCU

Već odavno je Naoh bio ostavio Vahe i izišao iz šume Ljudi Plave Dlake. Kroz planinske klance on se bio popeo na visoravni. Tu je jesen bila svežija, beskrajni oblaci kotrljali su se po nebu, vetar je zavijao danima, trava i lišće sušili su se po oskudnom zemljištu, a

hladnoća je ubijala bezbrojne insekte pod korom drveća, među treperavim drščicama, uvelim korenjem, trulim voćem, u pukotinama kamenja i ilovače. Kada bi se oblaci pocepali, zvezde kao da su ledile mrak. Noću su vuci skoro neprestano urlali, psi su neizdržljivo zavijali; čuo se ropac nekog elafa, sajge ili konja, maukanje tigra ili rika lava i Ulhamri su primećivali gipke prilike ili fosforaste oči kako se iznenada pojavljuju u mračnom krugu koji obavija Vatru.

Život je bio sve strašniji. Što se više približavala zima, biljke su postajale sve ređe. Biljožderi su ih očajnički tražili po zemlji, kopali su čak korenje i čupali mladice i koru; životinje koje su se hranile voćem lutale su kroz grane; glodari su utvrđivali svoje zemunice; krvoločne životinje su neumorno vrebale na plen, pravile su zasede oko pojila, ispitivale polusenku šibljika i sakrivale se po udubljenjima u stenama.

Sem životinja koje prespavaju zimu i onih koje skupljaju namirnice po svojim skloništima, sva bića su radila s velikim naporima, zbog povećanih potreba i umanjenih sredstava.

Naoh, Nam i Gav retko su patili od gladi. Putovanje i događaji bili su izoštrili njihov instinkt, veštinu i um. Već izdaleka su otkrivali hranu ili neprijatelja; predosećali su kad će biti vetra, kiše, poplave. Svaki njihov pokret vešto se prilagođavao cilju i štedeo snagu. Jednim pogledom opažali su zgodan put za povlačenje, sigurno sklonište i zemljište povoljno za borbu. Oni su se orijentisali sa skoro istom sigurnošću kao ptice selice. I pored planina, jezera, baruština, šuma, rastinja koje menja izgled zemljišta, oni su se svakim danom približavali zemlji Ulhamra. Sada, pre polovine meseca, nadali su se da će stići u hordu.

Jednog dana, bili su stigli do nekih visokih planina. Pod niskim i žutim suncem oblaci su ispunjavali nebo, najahivali su jedni na druge, neki žučkaste, neki boje ilovače ili suvog lišća, sa mestimice belim ponorima koji su otkrivali njihovu ogromnost. Izgledalo je kao da pokrivaju zemlju.

Naoh je od mnogih puteva izabrao jedan dugačak klanac, kroz koji je prošao kad je bio Gavovih godina za vreme jednog lova. Klanac je negde bio izdubljen u krečnjaku, negde se otvarao u klisure i završavao se jednim strmim hodnikom, u kome se često moralo prelaziti preko odvaljenih stena.

Nomadi predoše bez prepreka dve trećine klanca. Oko podne sedoše da jedu. Nalazili su se u nekom polukrugu, koji je bio raskrsnica nekoliko pukotina i pećina. Čula se buka nekog podzemnog potoka i njegov pad u ponor; dve tamne rupe bile su u jednoj steni, na kojoj su se primećivali tragovi kataklizama starijih od svih životinjskih pokolenja.

Pošto se najeo, Naoh se uputi ka jednoj pećini i dugo ju je posmatrao. On se seti kako je Faum pokazao svojim ratnicima jedan izlaz iz koga se moglo ići prekim putem u ravnicu. Ali ta padina, zakrčena pokretljivim stenama, nije bila zgodna za veću grupu: ona bi sigurno bila povoljnija za tri čoveka; Naoh zažele da pođe njome.

On ode do dna pećine, poznade pukotinu i pođe dalje, sve dok ne ugleda neku slabu svetlost, koja mu je odavala brzi izlazak. Kad se vraćao, Nam ga presrete i reče mu:

– Džinovski medved je u klanu!

Jedan grleni poziv ga prekide. Naoh potrča na izlaz pećine i vide Gava sakrivenog među stenama u stavu ratnika koji vreba. Vođa sav zadrhta.

Na izlasku polukruga pojaviše se dve ogromne životinje. Neobično gusta dlaka boje hrastove kore štitila ih je od zime, oštrih stena i trnja. Jedna od njih bila je glomazna kao oroks, samo sa razvijenijim i pokretljivijim šapama, čelo joj je bilo ispupčeno kao kamen koji je nagrizao lišaj. Njegove široke čeljusti mogle su da obuhvate glavu čoveka i da je zdrobe jednim pritiskom vilica. To je bio mužjak. Ženka je imala pljosnato čelo, kraću čeljust, sumnjivo držanje. Svojim pokretima i grudima imali su neke sličnosti sa Ljudima Plave Dlake.

– Da, promrmlja Naoh, to su džinovski medvedi.

Oni se ne boje nijednog živog bića, ali su opasni samo kad se naljute ili kad ih goni preterana glad, jer se slabo hrane mesom. Ovi mumlaju. Mužjak je dizao vilice i besno klatio glavom.

– Ranjen je, primeti Nam.

Krv je tekla kroz dlaku. Nomadi se uplašiše da rana nije načinjena nekim ljudskim oružjem. Onda bi se medved svetio, a kad bi napao, ne bi se više zaustavio: nijedno živo biće nije bilo tvrdoglavije od njega. Zbog gustog krzna i tvrde kože, džida, sekira i budža nisu mu mogle ništa. Mogao je da prospe utrobu čoveku jednim jedinim

udarcem svoje šape, da ga uguši stezanjem i da ga razdrobi vilicama.

– Kako su došli? upita Naoh.

– Kroz ovo drveće... odgovori Gav, pokazujući na nekoliko borova koji su rasli iz jedne tvrde stene. Mužjak je sišao s desne, a ženka s leve strane.

Da li slučajem ili nejasnom taktikom, oni su uspjeli da zakrče izlaz iz klanca. Napad je izgledao neizbežan. To se videlo po grubljem glasu mužjaka i skupljenom i podmuklom stavu ženke. Kolebali su se jedino zbog toga što su sporo mislili i što je njihov instinkt tražio sigurnost: oni su njušili duboko udišući, da bi bolje odmerili rastojanje od neprijatelja sakrivenog među stenama.

Naoh brzo izdade zapovesti. Kad medvedi potrčaše, Ulhamri su već bili u dnu pećine. Leopardov sin pusti mladiće napred i sva trojica su žurila, ukoliko su im to dozvoljavali krševito zemljište i okuke na putu.

Pošto su našli praznu pećinu, džinovski medvedi izgubiše dosta vremena dok pronadoše svež trag ranijim tragovima Ulhamra. Puni nepoverenja, oni su se zaustavljali s vremena na vreme. Nisu se bojali snage nijedne životinje, ali su imali prirodnu opreznost i neodređenu plašnju pred nepoznatim. Poznavali su nesigurnost stena, pećina i ponora; njihovo dobro pamćenje sačuvalo je slike stena koje se cepaju i stropoštavaju, zemlje koja puca, ponora u dnu tame, lavina, voda koje dube tvrd zid. Za vreme njihovog dugog života nisu ih napali ni mamut, ni lav, ni tigar. Ali neke mračne sile često su se ustremile na njih: nosili su oštre tragove od stena, često ih je sneg skoro potpuno zasipao, neki put ih je nosila prolećna lavina ili ih je zatrpavala odronjena zemlja.

Dakle, toga jutra njih prvi put napadoše živa bića sa vrha jedne uspravne stene, na koju su mogli da se popnu jedino gušteri i insekti. Tri uspravna stvorenja stajala su na grebenu. Kad opaziše džinovske medvede, oni povikaše i baciše džide. Jedna rani mužjaka. Ošamućen od bola i izbezumljen od besa, on izgubi jasnoću instinkta i pokuša da se uspuže pravo na vrh, ali brzo odustade i praćen svojom drugaricom potraži neki obilazan pristupačan put.

Uz put on izvuče džidu i onjuši je: uspomene se pojaviše. On nije često sretao ljude; njihov izgled nije ga čudio koliko ni izgled vukova i hijena. Kako su mu se uklanjali s puta i kako nije upoznao ni njihovo

lukavstvo ni zamke, on na njih nije ni obraćao pažnju. Utoliko je ovaj događaj bio iznenadniji i uzbudljiviji. On je poremetio nejasan red stvari i pokazivao drsku pretnju. Zato je pećinski medved lutao kroz hodnike, pipao zidove i pažljivo njušio raštrkane mirise. Najzad se umori. Da nije bilo rane, on bi zadržao samo nejasno sećanje koje spava na dnu mesa i budi se samo podstaknuto sličnim prilikama. Ali nagli bol mu je, s vremena na vreme, vraćao u svest sliku trojice ljudi koji su stajali na grebenu i oštre džide. Onda je gundao ližući se... Zatim i sam bol prestade da ga podseća. Džinovski medved počeo da misli samo na mučno traženje hrane, kad ponovo oseti čovečji miris. Srdžba obuze njegove grudi. On opomenu svoju ženku, koja je išla drugim putem, jer nisu mogli da idu zajedno, naročito kad je bilo hladno, suviše blizu jedno drugome. I pošto su se uverili u položaj i daljinu neprijatelja, oni su naglo napali.

U mračnoj pukotini Naoh je u početku imao utisak da nema nikoga sem njegovih drugova. Zatim začu težak korak, pa snažan dah zveri: medvedi su išli brže nego ljudi. Imali su preimućstvo zbog sigurnije ravnoteže na četiri šape oslonjene na mračno tle i nozdrva koje su njušile trag...

Svakog trenutka se neki nomad saplitaio o neki kamen, posrtao u neko udubljenje, udarao se o neku izbočinu na zidu, jer su morali da nose oružje, hranu i kaveze sa Vatrom, koje Naoh nije mogao da ostavi. Kako su plamičci sasvim slabo svetlucali u svojim udubljenjima, oni nisu mogli da osvetljavaju put: njihova slaba crvenkasta svetlost gubila se uvis i jedva nagoveštavala krivine zidova, ali je ipak, makar nejasno, nagoveštavala begunce...

– Brzo! Brzo! povika vođa.

Nam i Gav nisu mogli slobodno da potrče, a džinovske životinje su se približavale. Pri svakom koraku su bolje čuli njihov dah. Kako se njihov bes povećavao, ukoliko su osećali veću blizinu neprijatelja, čas jedna, a čas druga životinja je mumlala. Njihovi snažni glasovi odbijali su se o stene. Naoh je još jače osećao njihovu ogromnost, strahoviti zagrljaj, neodoljivo mrvljenje čeljustima...

Uskoro su medvedi bili samo na nekoliko koraka. Tle se gibalo pod Naohom i uskoro će se ogroman teret srušiti na njegova leđa.

On pogleda smrti u oči; nagnuvši naglo kavez, on baci mršavu svetlost na jednu masu koja se teturala. Medved stade kao ukopan.

Svako iznenađenje kod njega je izazivalo opreznost. On pogleda plamičak i zatrese se na svojim šapama, uputivši potmuo poziv svojoj ženki. Zatim, ponesen besom, on se baci na čoveka... Naoh je bio ustuknuo i svom snagom bacio kavez. Medved bi pogođen u nozdrve, trepavice na jednom oku mu izgoreše, i on zaurla bolno. Dok se medved pipao, nomad izmače.

Sivkasta svetlost je prodirala u hodnike. Ulhamri su sada videli tle: nisu više posrtali i bežali su brzo... Ali gonjenje se nastavi, divlje životinje udvostručiše brzinu i dok se svetlost pojačavala, Leopardov sin pomisli da će na slobodnom prostoru opasnost biti veća.

Opet se džinovski medved približi. Opekotina na trepavici razdraživala je njegov bes i sva opreznost ga je bila napustila; glava mu je bila oblivena krvlju i njegovu navalu nije moglo ništa da zadrži. Naoh je to primećivao po njenom promuklom dahu i kratkom i oštrom gundanju.

Naoh je već hteo da se okrene i stupi u borbu, kad ga Nam pozva. Vođa vide jednu visoku izbočinu koja je sužavala hodnik. Nam je već bio prošao, a Gav je prolazio. Medveđa čeljust je rikala na tri koraka iza njega kad se i Naoh provuče kroz otvor, iskrenuvši ramena. Ponesena svojim poletom, životinja navali, ali samo ogromna njuška prođe kroz otvor.

Njuška je zijala, pokazivala ždrelo i testeraste zube i strahovito rikala. Ali Naoh je se više nije bojao, pošto se iznenada nalazio na nepremostivom rastojanju: stena snažnija od sto mamuta, trajnija od života hiljadu pokolenja, zaustavljala je medveda sigurno kao smrt.

Nomad se razvika:

– Naoh je sada jači od velikog medveda, jer ima budžu, sekiru i džide. On može da udara medveda, a medved ne može da mu vrati nijedan udarac.

On je bio podigao budžu. Medved se već setio zamke krševa sa kojima se borio od svog detinjstva. On izvuče glavu pre nego što je čovek udario i nestade ga iza izbočine. Bes je i dalje ostao, nadimao je njegove bokove, udarao snažnim udarcima u slepoočnice i gonio ga na nepromišljenosti. Ali on mu ne podleže, vođen pametnim instinktom koji nije zaboravljao prilike. Još od jutra, u dva maha, uvideo je da čovek ume da nanese bol svojim neobičnim udarcima. Počinjao je da se miri sa sudbinom i u njegovoj glavi stvarale su se

tužne misli koje su docnije uspravno biće uvrstile u opasne stvari: on će ga istrajno mrzeti, radiće mu o glavi, ali protiv njega neće razviti samo snagu i opreznost nego će ga vrebati, stajaće u zasedi i iznenađivaće ga.

Mečka je mumlala, manje svesna događaja, pošto nikakva rana nije povećavala njenu mudrost. Kako ju je krik mužjaka opominjao na opreznost, ona prestade da ide napred, pretpostavljajući da se radi o nekoj zamki krša, jer nije mogla ni da zamisli da se može pojaviti neka opasnost od slabih stvorova sakrivenih iza zida.

XXII – STENA

Neko vreme, Naoh je želeo da udari divlje životinje. Srdžba ga je na to gonila. Ispitujući pogledom polumrak, on je držao spremnu jednu oštru džidu. Zatim, kako nije mogao da vidi medveda i udaljenu mečku, on se umiri i pomisli kako dan odmiče i treba stići u ravnicu. Tada mrzovoljno pođe ka svetlosti, koja je rasla pri svakom koraku. Hodnik se proširi i nomadi uzviknuše pred jesenjim oblacima koji su se kotrljali na ivici nebeskog svoda, strmom, načičkanom padinom, punom prepreka, i pred beskrajnom zemljom.

Cela okolina im je bila poznata. Oni su još od detinjstva prolazili kroz te šume, savane, brežuljke, prelazili preko tih bara, logorovali na obali te reke ili pod krovom od stena. Još dva dana hoda i oni će stići do velike močvare u koju su se Ulhamri vraćali posle ratničkih ili lovačkih izleta i odakle su, po nejasnom predanju, vodili poreklo.

Nam se nasmeja kao malo dete, Gav pruži ruke sav obuzet radošću, a Naoh, nepomičan, oseti kako u njemu ožive toliko obilje stvari da je bio kao višestruko biće:

– Ponovo ćemo videti hordu!

Već su sva trojica naslućivala njeno prisustvo. Ona je bila pomešana sa jesenjim granama, odbijala se u vodi i preobražavala oblake. Izgled celog predela bio je neverovatno različit od svih predela koji su se nalazili tamo pozadi, na ogromnom jugoistoku. Oni su se sada sećali samo srećnih dana. Nam i Gav, koji su tako često ispaštali zbog grubosti starijih i pesnica Fauma divljih pokreta, osećali su beskrajnu sigurnost. Gordo su gledali plamičke koje su,

pored tolikih borbi, umora i patnji, održali živima. Naoh zažali što je morao da žrtvuje kavez: neka nejasna praznoverica tinjala je u dnu njegovog mozga. Ali, zar ne donosi sa sobom kamenove koji sadrže Vatru sa tajnom kako da je iz njih izvuče? Pored svega, on bi ipak voleo, kao i njegovi drugovi, da sačuva taj sjani život koji je osvojio od Kzama...

Spuštanje je bilo mučno. Jesen je bila nagomilala lavine i pukotine. Oni su se pomagali sekirom i harpunom. Kad stupiše na ravnicu, poslednja prepreka je bila pređena; imali su samo da idu prostim i dobro poznatim putevima. Puni nade, oni su manje naprezali pažnju svojih čula na posmatranje bezbrojnih događaja koji okružuju i vrebaju žive stvorove.

Išli su do sumraka. Naoh je tražio neku okuku reke, da bi se na njoj smestili za prenoćište. Dan se teško izgubi u dnu oblaka. Crvena svetlost dugo se vukla, kobna i mrgodna, praćena urlikanjem kurjaka i dugim zavijanjem pasa: oni su bežali u brzim gomilama i vrebali na ivici žbunova i šuma. Njihov broj je iznenađivao nomade. Sigurno ih je neka seoba biljoždera oterala iz obližnjih predela i prikupila ih na tom zemljištu bogatom plenom. Sigurno su ga već bili iscrpli, jer su njihovi urlici odavali oskudicu, a pokreti grozničav rad. Naoh, znajući da ih se treba plašiti kad su u velikom broju, ubrzavao je hod. Postepeno su se bile obrazovale dve horde: s desne strane su bili psi, a s leve vuci. Kako su išli istim pravcem, zastajali su ponekad i pretili jedni drugima. Vuci su bili veći, naduvenih i razvijenih njuški, a psi su bili mnogobrojniji.

Ukoliko je tama osvajala sumrak, oči su im bacale više svetlosti. Nam, Gav i Naoh videli su mnoštvo sitnih zelenih vatrica koje su se premeštale kao svici. Često su nomadi na urlike odgovarali dugim ratnim poklikom i tada su se povlačila sva ta svetlucanja.

U početku su se životinje držale na domaku harpuna; što je mrak postajao gušći, one su se približavale i sve se jasnije čuo mek šum njihovih šapa. Psi se pokazaše smeliji. Neki su bili prestigli ljude, zastajali su iznenada, skakali oštrim skokovima šda puzili podmuklo. Ali kurjaci, nemirni zbog toga što su ih psi pretekli, polazili su svi zajedno, uz jezive urlike. Sve je slutilo na borbu. Psi, zbijeni jedni uz druge, svesni snage mnoštva, poneseni osećanjem napredovanja, odjednom postadoše tvrdoglavi. Besno nestrpljenje grčilo je utrobu

kurjaka. I pri poslednjoj sivkastoj svetlosti sumraka, dve horde su se kretale u vidu talasa lelujavog mesa i odjeka urlika.

Do borbe nije došlo. Pošto je nekoliko manje složenih jedinki nastavljalo lov, njihov primer ovlada. Idući uporedo, red pasa i kurjaka pretio je jedan drugome te gladne večeri. Tvrdoglavo gonjenje najzad poče da uznemiruje ljude. Pred skoro tamnim zapadom, između toliko podmuklih tela, oni su osećali smrt.

Jedna grupa pasa prestiže Gava, koji je išao s leve strane, i jedan od njih, koji je bio veliki kao vuk, stade, pokaza svoje sjajne zube, i skoči. Mladić nestrpljivo baci harpun, koji se zabi u slabinu životinje, i ona poče da se okreće uz dugo zavijanje. Gav je ubi udarcem budže.

Na ropac, psi dotrčaše: sloga jača od vučje udruživala ih je i kada je jedan od njih bio u opasnosti, oni su bili u stanju da prkose i velikim krvoločnim životinjama. Naoh se uplaši da cela grupa ne napadne. On opomenu Nama i Gava da zaplaše životinje. Nomadi se zbiše jedan uz drugoga, a psi se rasprštaše okolo iznenađeni. Ako se samo jedan usudi da navali, svi će poći za njim i ljudske kosti će se zabeleti ravnicom...

Iznenada Naoh baci svoju džidu: jedan pas pade probodenih grudi. Vođa ga tada uhvati za zadnje šape i hitnu u gomilu kurjaka koji se povukoše udesno. Ranjenika nestade. Miris krvi, lak plen, podstaknu njihovu glad i zveri počеше da žderu to živo meso. Tada psi zaboraviše na ljude i svi navališe na kurjake.

Kad borba započe, nomadi udariše u trku.

Isparavanje je odavalo neku reku u blizini, a Naoh je, s vremena na vreme, razlikovao neko svetlucanje. On zastade dva-tri puta da bi se bolje snašao. Najzad, pokazavši neku sivkastu senku koja se uzdizala nad obalom, reče:

– Naoh, Nam i Gav će se smejati psima i vucima.

To je bila neka velika stena, koja je pravila skoro kupu i uzdizala se do visine petorice ljudi. Bila je pristupačna samo s jedne strane. Naoh se brzo pope, jer ju je poznavao već dugo godina. Kad ga Nam i Gav stigoše, nađoše se na jednoj visoravni obrasloj šibljem, čak i borovima, na kojoj je moglo udobno da logoruje tridesetak ljudi.

Tamo, na pepeljastoj ravnici, vuci i psi su se očajnički borili. Divljačka buka i duga zavijanja cepali su vlažan vazduh; nomadi su

uživali u sigurnosti.

Drvo zapišta, Vatra pruži svoje crvene jezike i riđe dimove, a široka svetlost prosu se po vodi. Sa usamljene stene prostirala su se dva jezika gole obale: trske, vrbe i jablanovi rasli su samo na izvesnoj daljini, tako da su se na dvadeset domašaja harpuna mogle razlikovati sve stvari...

Međutim, životinje su bežale od svetlosti i krile se ili dolazile kao omađijane. Dve sovuljage uzleteše sa jedne trepetljike, uz koban krik, kovitlao se čitav oblak dugouhkih ljljaka, jedno preplašeno jato čvoraka pobeže na drugu obalu, uznemirene patke napustiše skrovište i pobegoše u mrak, velike ribe su iskakale iz vrtloga kao srebrnasta para, sedefaste strele i bakrenasti vijci.

Riđa svetlost osvetli i jednog zdepastog divljeg vepra, koji stade i poče da rokće, jedan veliki elaf, drhtave kičme, sa rogovima zabačenim unazad, podmuklom glavom kao u risa, trouglastih ušiju, bakrenastih i divljih očiju, pojavi se između dve hrastove grane.

Ljudi su bili svesni svoje snage. Čutke su jeli pečeno meso, radosni što žive u svetlosti Vatre. Horda je blizu! Pre nego što padne drugo veče oni će poznati vodu velike močvare. Nam i Gav će biti dočekani kao ratnici: Ulhamri će doznati za njihovu hrabrost, lukavstvo i dugo strpljenje, pa će ih se bojati. Naoh će dobiti Gamlu i biće poglavica posle Fauma... Njihova krv vri od nade, i ako im je misao kratka, instinkt je bogat, pun dubokih i jasnih slika. Oni su imali mladost jednog sveta koji se više nikada neće vratiti. Sve je prostrano, sve je novo... Ono lično nikada nisu osećali kraj svoga bića, smrt je za njih bila više neka strašna basna nego stvarnost. Oni su se nje plašili kada se ukazivala iznenada, u strašnim trenucima; zatim se strah udaljavao, iščezavao i gubio se u dnu njihove snage. Ako im je udes bio užasan, ako ih je nemilosrdno izlagao napadima životinja, gladi, zimi, neobičnim nesrećama, kataklizmama, čim bi sve to prošlo, ljudi se više nisu bojali. Samo ako su imali skrovište i hrane, život im je opet svež kao reka...

Jedan urlik prolomi tamu. Divlji vepar pobeže, elaf skoči grčevito, rogovi se jače nagnuše ka temenu i sve u njemu uzdrhta. Najpre se pored trepetljike ukaza neka maglovita prilika; zatim se pojavi jedna gipka silueta, čiji je svaki pokret odavao snagu; Naoh još jednom vide džinovskog lava. Sve se bilo razbežalo. Samoća je bila

beskrajna. Ogromna životinja se nemirno približavala. Ona je dobro poznavala brzinu, okretnost, oštro čulo mirisa, opreznost i bezbrojna sredstva onih koje je imala da lovi. Ta zemlja, na kojoj je njegova rasa bila skoro iščezla, manje je blaga i siromašnija je; njegova rasa živi s naporom koji se iscrpljuje. Glad ga je stalno morila. Skoro se više nije ni sparivao, jer zemljište na kome ima plena za jedan par postalo je retko, čak i tamo, ka suncu ili u toplim dolinama. I jedini nadživeli primerak koji je još lutao po zemlji velike močvare neće ostaviti potomka.

I pored toga što je stena bila visoka i strma, Naoh oseti kako mu se srce steže. On se osigura da Vatra brani prilaz, pa dohvati budžu i harpun; Nam i Gav su isto tako bili spremni za borbu; sva trojica, pribijeni uz stenu, bili su nevidljivi.

Džinovski lav je stao; skupljen na svojim mišićavim šapama, on je posmatrao tu visoku svetlost koja je remetila tamu kao kakvo praskozorje. On je nije zamenjivao sa dnevnom svetlošću, a još manje sa onom hladnom svetlošću koja mu smeta za vreme zasede. Nejasno se sećao plamena koji proždire savanu, jednog drveta koje gori pogođeno gromom, ili čak i ljudskih vatri, koje je ponekad sretao, već davno, u zemljama iz kojih su ga postepeno oterali glad, poplave i povlačenja vode, koje čini život nemogućnim. On se kolebao, mumlao, besno udarao repom. Zatim pođe napred i onjuši tragove. Oni su bili slabi, jer su se uzdizali i rasturali pre nego što siđu; povetarac ih je nosio ka reci. Jedva je osećao dim, još manje pečeno meso, a nimalo ljudski miris; video je samo te skakutave plamenove, čija je crvena i žuta svetlost rasla, opadala, razvijala se u kupe, sastavljala u površine, nestajala u iznenadnom mraku dima. Sećanje nije izazivalo nikakav plen, niti ijedan pokret borbe; i zver, obuzeta nekom tužnom strepnjom, otvori svoje ogromne čeljusti, pećinu smrti, iz koje odjeknu rika... Naoh vide kako se džinovski lav udaljava u tami, gde će moći da postavi neku zamku...

– Nijedna životinja ne može da se bori s nama! uzviknu vođa smejući se prkosno.

Odjednom, Nam uzdrhta. Leđima okrenut Vatri, on je pogledom pratio, na drugoj obali, neki odblesak koji je igrao po vodi i nestajao između vrba i sikomora. On promrmlja, pruživši ruku:

– Sine Leopardov, došli su ljudi!

Neki teret pritisnu vođine grudi i sva trojica napregoše svoja čula. Ali obala je bila pusta i čulo se samo udaranje vode; videli su samo životinje, trave i drveće.

– Da li se Nam prevario? upita Naoh. Mladić, siguran u svoje oko, odgovori:

– Nam se nije prevario... opazio je ljudska tela između vrbovih grana. Bila su dvojica.

Vođa više nije sumnjao; srce mu se grčilo između osećanja zebnje i nade. On reče tiho:

– Ovo je zemlja Ulhamra. Oni koje si video lovci su ili izvidnici, koje je poslao Faum.

On ustade i isprsi se, jer mu ničemu ne bi služilo da se krije: bili prijatelji ili neprijatelji, oni vrlo dobro znaju šta znači Vatra. Njegov glas odjeknu:

– Ja sam Naoh, sin Leopardov, koji je osvojio Vatru za Ulhamre. Neka se Faumovi izaslanici pokažu.

Ništa ne poremeti savršenu tišinu. Čak se i povetarac utišao i rika divljih zveri; jedino je, izgleda, raslo pucketanje Vatre i svež glas reke.

– Neka se Faumovi izaslanici pokažu! ponovi vođa. Ako pogledaju, oni će poznati Naoha, Nama i Gava! Oni znaju da će biti dobrodošli.

Sva trojica, stojeći pored crvene Vatre, pokazaše svoje siluete, jasno kao usred dana, i pustiše kod Ulhamra ugovoreni znak za poziv.

Iščekivanje je nagrízalo srce trojice drugova, jer je bilo ispunjeno strašnim stvarima. Naoh zagrme:

– To su neprijatelji!

Nam i Gav su to već vrlo dobro znali i sva ih radost napusti. Opasnost je bila utoliko veća što ih je snašla baš te noći kada je povratak izgledao tako blizu, a bila je još gora, pošto je dolazila od ljudi. Na tom zemljištu, susednom velikoj močvari, oni nisu očekivali prisustvo drugih ljudi, osim možda iz njihove horde. Da li su pobedioci Fauma opet napali njihovu hordu? Jesu li Ulhamri iščezli sa Zemlje?

Naoh je već zamišljao Gamlu otetu ili mrtvu. On zaškruta zubima i njegova budža se preteći podiže ka drugoj obali. Zatim, utučen šćućuri se uz Vatru, poče da sanjari, da vreba...

Nebo se bilo otvorilo na istoku, mesec, u poslednjoj četvrti, pojavljivao se u dnu savane. Bio je crven, maglovit i ogroman; svetlost mu je još bila slaba, ali je ipak osvetljavala predeo. Bekstvo, o kome je razmišljao vođa, postaće skoro nemoguće, ako sakrivenih ljudi ima mnogo i ako su razapeli zamke.

Dok je o tome razmišljao svega ga prođe jeza. On opazi niz reku jednu glomaznu priliku. Ma kako da je brzo iščezla, izvesnost ga prože kao oštrica harpuna. Oni koji su se krili zaista su Ulhamri, ali Naoh bi više voleo da su Ljudožderi ili Crveni Kepeci, jer je poznao kosmatog Agoa.

XXIII – KOSMATI AGO

Naoh, kome je srce jako lupalo, zamisli onu scenu kada su Ago i njegova braća skočili pred Fauma i obećali da će osvojiti Vatru. Pretnja je plamtela u njihovim okruglim očima, snaga i divljaštvo pratili su njihove pokrete. Horda ih je slušala drhteći. Svaki od trojice mogao se boriti sa Faumom. Svojim trupovima, kosmatim kao u surog medveda, ogromnim šakama, rukama tvrdim kao hrastove grane, svojim lukavstvom, veštinom, hrabrošću, nerazdruživom snagom, navikom da se zajedno bore, oni su vredeli za deset ratnika. I pri pomisli na sve one koje su oni ubili ili kojima su polomili udove, beskrajna mržnja obuzimala je Naoha.

Kako da ih ubije? On, Leopardov sin, smatrao se ravnim Agou. Posle tolikih pobeda, on je imao savršeno poverenje u sebe; ali Nam i Gav će biti kao leopardi pred lavovima!

Iznenadenje i toliko utisaka koji su se vrzmali po njegovoj glavi, nisu usporili Naohovu odluku. Ona je bila tako brza kao skok jelena uhvaćenog na ležištu.

– Prvo će poći Nam, naredi on, zatim Gav. Oni će odneti džide i harpune, a ja ću im baciti budže kada budu u podnožju stene. Sam ću nositi Vatru.

Nije mogao da se reši, i pored tajanstvenih kamenova Vaha, da ostavi osvojeni plamen.

Nam i Gav razumedoše da je trebalo prestići u brzini Agoa i njegovu braću, ne samo ove noći nego dokle god ne stignu u hordu.

Oni brzo dohvatiše oružje i Nam je već silazio niz stenu, a Gav je išao za njim na dve ljudske visine. Spuštanje je bilo teže nego penjanje zbog sumnjivih svetlosti, iznenadnih senki i zbog toga što je trebalo pipati po praznom, otkriti nevidljive pukotine i čvrsto se pribijati uz stenu.

Kad je Nam već skoro bio stigao dole, sa obale odjeknu krik sovuljage, zatim rika jelena, pa mukanje vodenog bika. Naoh, nagnut nad ivicu visoravni, vide Agoa kako iskoči iz ševara. Jurio je kao munja. Odmah za njim skočiše i njegova braća, jedan sa juga, a drugi sa istoka.

Nam je bio skočio na ravnicu.

Onda se Naoh nađe u nedoumici: nije znao da li da baci Namu budžu ili da ga zovne natrag. Mladić je bio brži od Oroksovih sinova, ali kako su oni skretali ka steni, morao bi proći na domašaj džide ili harpuna... Oklevanje vođe bi kratko, on viknu:

– Neću baciti Namu budžu... ona će otežati njegovo trčanje! Neka beži... i neka obavesti Ulhamre da ih čekamo ovde sa Vatrom.

Nam poslušao, sav drhteći, jer je osećao da je slab pred užasnom braćom, koji su se zbog njegovog kratkog zadržavanja bili dosta primakli. Posle nekoliko skokova on posrte i htjede ponovo da pojuri. Naoh, videći da je opasnost porasla, pozva natrag svoga druga.

Kosmati su se već bili približili. Najbrži baci džidu, koja probode mladiću ruku baš u trenutku kad je počinjao da se penje; drugi brat, pustivši smrtonosni krik, polete na Nama da ga zdrobi. Naoh je pazio. Strašnim zamahom on baci jedan kamen, koji opisa krug u polumraku i razbi cevanicu napadaču, koji se sruši. Pre nego što je Leopardov sin stigao da uzme drugi kamen, ranjenik, uz besnu riku, naglo skoči i iščeze iza jednog žbuna.

Zatim nastade potpuna tišina. Ago se uputi svome bratu i pogleda ranu. Gav je pomagao Namu da se popne na visoravan; Naoh je stajao na dvostrukoj svetlosti Vatre i meseca i držao je obema rukama jedan veliki porfirski kamen, gotov da kamenuje napadače. Prvo odjeknu njegov glas:

– Zar Oroksovi sinovi nisu iz iste horde iz koje su i Naoh, Nam i Gav? Zašto nas napadaju kao neprijatelje?

Kosmati Ago se uspravi i, pustivši ratni poklič, odgovori:

– Ago će sa vama postupati kao sa prijateljima ako mu date njegov deo Vatre, a kao sa elfima ako odbijete.

Užasna rika izbijala je iz njegovih vilica; grudi su mu bile tako široke da bi na njima mogao da legne panter.

Leopardov sin povika:

– Naoh je osvojio Vatru od Ljudoždera. On će podeliti Vatru kad stignu u hordu.

– Mi hoćemo Vatru sada... Ago će imati Gamlu, a Naoh će dobiti dvostruki deo lova i plena.

Leopardov sin sav zadrhta od besa:

– Zašto da Ago dobije Gamlu? On nije umeo da osvoji Vatru! Horde su mu se smejale...

– Ago je jači od Naoha. On će otvoriti vaše utrobe harpunom i polomiće vam kosti budžom.

– Noh je ubio surog medveda i tigricu, ubio je deset Ljudoždera i dvadeset Crvenih Kepeca. Naoh će ubiti Agoa!

– Neka Naoh siđe u ravnicu!

– Kad bi Ago došao sam, Naoh bi sišao da se bori! Agov smeh odjeknu kao rika:

– Nijedan od vas neće videti velike močvare!

Obojica ućutaše. Naoha je prožimala jeza kada je upoređivao vitke trupove Nama i Gava sa užasnom građom Oroksovih sinova. A ipak, zar on nije bio u boljem položaju? Jer, ako je Nam ranjen, jedan od tri brata bio je nesposoban da goni neprijatelja.

Krv je tekla iz Namove ruke. Vođa metnu na ranu pepela i privi trave. Zatim, dok je pazio okolo, pitao se kako da se bori.

Nije se mogao nadati da će moći da iznenadi opreznost Agoa i njegove braće. Njihova čula bila su savršena, tela neumorna.

Imali su snagu, lukavstvo, veštinu i brzinu; malo sporiji od Nama i Gava, oni su ih prevazilazili izdržljivošću. Jedino im je Leopardov sin, brži u prvom poletu, bio ravan po izdržljivosti.

Položaj se ocrtavao u odlomcima u glavi vođe, i spajajući te odlomke, instinkt im je davao neku povezanost. Naoh je tako gledao razvitak bekstva i borbe; sav se već bio pretvorio u delanje, dok je još sedeo pri bakrenastoj svetlosti. Najzad ustade i lukavi osmeh pređe mu preko kapaka; njegova je noga kopala zemlju kao kopita u govečeta. Najpre je trebalo ugasiti Vatru, da ne bi, i ako ostanu

pobedioci, Oroksovi sinovi dobili ni Gamlu ni polovinu plena. Naoh baci u reku najveće glavnje i drugovi mu pomogoše da ubije Vatru zemljom i kamenjem. On ostavi u životu samo slabi plamičak u jednom kavezu. Onda ponovo pripremi silazak. Ovoga puta je Gav imao da ide napred. Na dve ljudske visine će se zaustaviti, na nekoj dosta širokoj izbočini, da bi mogao da održava ravnotežu i da baca džide.

Mladi Ulhamr poslušao brzo.

Kad stiže na određeno mesto, on viknu polako da bi obavestio vođu.

Oroksov sin je bio počeo borbu. Ago se nalazio prema steni držeći harpun u ruci; ranjenik je stajao uz neko šiblje, držeći spremno oružje, a treći brat, Ruk Crvenih Ruku, manje udaljen od ostalih, išao je tamo-amo. Stojeći na jednoj izbočini na steni, Naoh se čas naginjao nad ravnicu, a čas je uzmahivao džidom. On iskoristi trenutak kad je Ruk bio najbliže i baci oružje. Ono pređe tako veliki prostor da iznenadi Oroksovog sina, ali je trebalo još pet ljudskih dužina da dopre do njega.

Kamen koji potom Naoh baci pade bliže. Ruk uzviknu podrugljivo:

– Leopardov sin je slep i glup.

Pun preziranja, on podiže desnu ruku u kojoj je držao budžu. Skrivenim pokretom, Naoh dohvati oružje koje je bio pripremio: bio je to jedan od onih odbojnika kojima je naučio da se služi u hordi Vaha. On počeo njime brzo da vitla. Ruk, uveren da je to pokret pretnje, počeo ričući. Kako više nije s lica gledao u stenu, a svetlost je bila nesigurna, on ne vide hitac. Kad ga spazi, bilo je već dockan: ruka mu bi probodena na mestu gde se palac spaja sa ostalim prstima. Kriknuvši besno on ispusti budžu...

Silno zaprepašćenje obuze tada Agoa i njegovu braću. Mesto do koga je Naoh uspeo da dobaci džidu prevazilazilo je u mnogome njihova predviđanja. I osećajući da im je snaga umanjena pred tim tajanstvenim lukavstvom, sva trojica ustuknuše: Ruk je mogao da drži budžu samo levom rukom.

Međutim, Naoh iskoristi njihovo iznenađenje i pomože Namu da siđe; šestorica ljudi nađoše se u dolini, napregnute pažnje i puni mržnje. Leopardov sin odmah skrenu udesno, kuda je prolaz bio širi i sigurniji. Tu je stajao Ago i preprečavao put. Njegove okrugle oči

vrebale su svaki Naohov pokret. On je umeo odlično da izbegne džidu i harpun i išao je napred, nadajući se da će protivnici uzalud utrošiti svoje oružje, a Ruk je jurio za njim. Ali Naoh ustuknu, brzo zaokrenu i zamahnu na trećeg brata koji je čekao oslonjen na harpun. Taj pokret prinudi Ruka i Agoa da odu na zapad; prostor postade širi; Nam, Gav i Naoh poleteše; sada su mogli da beže ne bojeći se da će biti opkoljeni.

– Oroksovi sinovi neće imati Vatru! povika vođa zvučnim glasom. I Naoh će uzeti Gamlu.

Sva trojica su bežali po slobodnoj ravnici i možda bi mogla da stignu u pleme bez borbe, ali Naoh je znao da je baš ove noći morao ili da sam pogine ili da ubije suparnika. Dvojica kosmatih su bili ranjeni. Izbeći borbu znači dozvoliti im da ozdrave i opasnost će docnije biti još veća.

U prvo vreme bekstva Nam je, i pored rane, dobro odmicao. Trojica drugova umakoše za hiljadu koraka. Najzad se Naoh zaustavi, dade Gavu Vatru i reče:

– Vi ćete trčati ne zaustavljajući se ka zalasku... dok vas ja ne stignem.

Oni poslušашe, trčeći i dalje svom brzinom, a Naoh je išao sporije. Uskoro se zaustavi i stade pred Kosmate, nišaneći odbojnikom. Kad je ocenio da su se dovoljno primakli, on skrenu ka severu, prestiže ih udesno i potrča ka reci... Ago razumede. On riknu kao lav i polete sa Rukom u pomoć ranjeniku. U svom očajanju on dostiže Naohovu brzinu. Ali ta brzina prevazilazila je njegovu građu. Leopardov sin, bolje građen za trku, izmače mu, stiže do stene na tri stotine koraka ispred gonioca i nađe. se lice u lice s trećim bratom.

Ovaj ga je čekao, užasnog izgleda. On baci jednu džidu, ali iskosa i promaši. Naoh se baci na njega. Kosmati je bio tako snažan i vešt da bi zdrobio i Nama i Gava, ali za borbu sa Naohom morao je da upotrebi poslednju snagu: njegov udarac budže bio je tako strašan da su potres koji je nastao usled njega mogle izdržati samo dve noge, i dok je on posrtao, oružje njegovog protivnika mu se sruči na potiljak i obori ga. Drugi udarac mu slomi kičmu.

Ago je već bio na sto koraka; Ruk, oslabljen gubitkom krvi, koja mu je tekla iz ruke, i sporiji, zaostajao je stotinak koraka. Obojica stigoše

na cilj kao rinocerosi, gonjeni tako dubokim instinktom rase da su zaboravljali na lukavstvo.

Stojeći jednom nogom na pobeđenome, Leopardov sin je čekao sa spremnom budžom. Ago priđe na tri koraka i skoči da bi ga napao... Naoh se izmače. On polete na Ruka brzinom elafa. Svom snagom, držeći budžu obema rukama, izbi oružje, koje je Ruk nevesito držao levom rukom, i jednim neotklonjivim udarcem po lobanji obori i drugog od svojih protivnika...

Zatim opet izmače ispred Agoa i viknu:

– Gde su ti braća, Oroksov sine? Nisam li ih ubio kao što sam ubio surog medveda, tigricu i Ljudoždere? I evo me sada slobodnog kao vetar! Noge su mi lakše od tvojih, moj dah je isto toliko izdržljiv kao u megacerosa!

Kada mu je izmakao, on stade. Pogleda kako Ago dolazi i reče:

– Naoh neće više da beži. Ove iste noći uzeće tvoj život ili će izgubiti svoj...

On nanišani Oroksovog sina. Ali neprijatelju se vrati lukavstvo i on uspori trčanje, napregnuvši pažnju. Džida prošišta, ali se Ago saže i oružje prolete iznad njegove glave.

– Naoh će umreti! zaurla tad.

Više se nije žurio; znao je da od protivnika zavisi da li će primiti borbu ili ne. Hod mu je bio podmukao i strašan. Svaki njegov pokret odavao je borbenu životinju; on je nanosio smrt harpunom ili budžom. I pored pogibije njegove braće, nije se bojao velikog pokretljivog ratnika, brzih ruku i grubih ramena, jer je bio snažniji od svoje braće i nije znao dosad za poraz. Nijedan čovek, nijedna životinja nisu se oduprli njegovoj budži.

Kad dođe na domašaj, baci harpun. On to učini jer je trebalo da učini, ali se ne iznenadi kad vide da je Naoh izbegao vrh roga. I on sam izbeže harpun svoga protivnika.

Ostadoše im samo budže. One se podigoše u isto vreme; ove su bile od hrastovog drveta. Agova je imala tri čvora; dugom upotrebom bila se izlizala i sijala je na mesečini. Naohova je bila okruglija, novija i bleđa.

Ago udari prvi, ali ne zamahnu svom snagom; nije se nadao da na taj način iznenadi Leopardovog sina. Naoh se izmače bez po muke i udari sa strane. Protivnik podmetnu svoju budžu; drva se udariše uz

jaku lupu. Onda Ago skoči udesno i vrati se s boka velikog ratnika: on poteže snažan udarac koji je razlupao tolike lobanje ljudi i zveri, ali uprazno, a Naohova budža udari u njegovu. Udarac je bio tako jak da bi i Faum posrnuo, ali Agove noge su se držale za zemlju kao korenje. On ustuknu.

Tako se nađoše prsa u prsa, bez rane, kao da se nisu ni borili. Ali zato se sve u njima borilo! Svaki od njih je dobro poznavao strašnu građu protivnika, svaki je od njih znao da ako bi samo oklevao i najmanje u nekom pokretu, bio bi mrtav; poginuo bi sramnijom smrću nego da mu je ona naneta od strane tigra, medveda ili lava, jer su se mračno borili da razmnože, kroz vekove, jednu rasu koja će postati od Gamle.

Ago nastavi borbu uz promuklu riku; sva njegova snaga usredsredi se u njegovoj ruci: on udari budžom pravo, rešen da smrvi svaki otpor. Naoh uzmače i podmetnu svoju budžu. On je mogao da skrene udarac, ali nije mogao i da spreči da mu jedan čvor napravi široku ranu na ramenu. Krv šiknu i oboji ratnikovu ruku; Ago, siguran da će i ovoga puta uništiti jedan život koji je osudio na smrt, ponovo podiže budžu i ona se spusti uz strašan udarac...

Suparnik ga nije očekivao i, od zamaha, Oroksov sin se naže. Kriknuvši strašno, Naoh odgovori: Agova lobanja odjeknu kao hrast i kosmato telo se zatetura; drugi udarac ga obori na zemlju.

– Ti nećeš imati Gamlu! zagrme pobednik. Ti nećeš videti hordu, ni močvare i više nikada nećeš ogrejati svoje telo pored Vatre!

Ago se ponovo diže. Njegova tvrda lobanja bila je crvena, desna ruka mu je visila kao slomljena grana, noge više nisu imale snage. Ali tvrdoglavi instinkt sijao je u njegovim očima i on je bio uzeo budžu levom rukom. On zamahnu njome poslednji put. Pre nego što je udario, Naoh mu je izbio iz ruke i ona odlete na desetak koraka.

Ago sačeka smrt. Ona je već bila u njemu; on nije ni mogao drukčije da shvati poraz; on se sa gordošću seti svih stvorova koje je poubijao, pre nego što je sam podlegao.

– Ago je smrvio glavu i srca svojih neprijatelja! promrmlja on. Nikada nije ostavio u životu one koji su mu osporili pljačku ili plen. Svi Ulhamri su drhtali pred njim.

To je bio krik njegove mračne svesti i da je mogao da se raduje u porazu, on bi se radovao. Bar je osećao zadovoljstvo što nikad nije

imao milosti i što je uvek uništio klopku koju bi mu postavila osveta pobeđenoga. Tako mu je život izgledao bez mrlje... Kada prvi smrtonosni udarac odjeknu o njegovu lobanju, on ne pusti jauk; on jauknu tek onda kada izgubi svest, kada od njega ostade samo toplo meso u kome je Naohova budža ubijala poslednje trzaje.

Onda se pobednik okrete i ode da ubije i druga dva brata.

I njemu se učini da je moć Oroksovih sinova ušla u njega. On se okrete ka reci i oslušnu lupanje svoga srca, vreme je pripadalo njemu! I on nije mogao da mu sagleda kraj.

XXIV – U TAMI VEKOVA

Svakog dana, predveče, Ulhamri su sa strepnjom očekivali zalazak sunca. Kada su na nebu ostajale samo zvezde ili je mesec zalazio za oblake, oni su se osećali neverovatno slabi i bedni. Zbijeni u mračnoj pećini ili pod nekom stenom, po hladnoći i tami, oni su sanjarili o Vatri koja ih je hranila svojom toplotom i gonila opasne životinje. Stražari su stalno držali spremno oružje; pažnja i strepnja mučile su njihove glave i udove: znali su da mogu biti napadnuti iznenada, pre nego što bi mogli da udare. Medved je proždrao jednog ratnika i dve žene; vuci i leopardi odnosili su decu; mnogo ljudi nosilo je ožiljke iz noćnih borbi.

Dolazila je zima. Severni vetar bacio je svoje džide; pod vedrim nebom, mraz je ujedao svojim ostrim zubima. I jedne noći, poglavica Faum, u jednoj borbi protiv lava, izgubi desnu ruku. Tako postade suviše slab da bi mogao da nametne svoje zapovedništvo i nered poraste u hordi. Hum odreče poslušnost. Muh izrazi da je on prvi među Ulhamrima. Obojica su imali pristalice, a mali broj ostade veran Faumu. Ipak ne dođe do oružanog sukoba, jer su svi bili umorni; a stari Gun im je govorio o njihovoj slabosti i o opasnosti kojoj se izlažu, ako se uzajamno ubijaju. Oni su ga razumevali, jer za vreme tame, gorko su žalili za izgubljenim ratnicima. Posle toliko meseci, oni se više nisu nadali da će ponovo ugledati Naoha, Gava i Nama ili Oroksove sinove. Više puta su slali izviđače, ali su se oni vraćali ne otkrivši nikakav trag. Tada nepoverenje pade kao mora na sve glave: šest ratnika je palo pod kandžama zveri, pod sekirama

ljudi ili su umrli od gladi. Ulhamri neće više videti kako živi spasonosna Vatra.

Žene su, i pored većih patnji nego one koje su izdržavali mužjaci, jedino sačuvale neko nejasno poverenje. Strpljiva otpornost koja spasava rase, održala se u njima. Gamla je bila jedna od najsnažnijih. Ni zima ni glad nisu načele njenu mladost. Zimi joj kosa još više poraste; padala je niz ramena kao griva u lava. Faumova nećaka imala je dubok instinkt da pronađe biljke. Na ravnici ili u šiblju, u šumi ili među trskama, ona je mogla da razlikuje hranljivo korenje, voće ili pečurke. Bez nje bi veliki Faum umro za onu nedelju dana kad je zbog rane morao da leži u dnu pećine, iscrpen gubitkom krvi. Vatra joj nije izgledala tako neophodna kao ostalima. Ipak ju je želela strasno, i uveče se pitala da li će je doneti Ago ili Naoh. Bila je gotova da se potčini, pošto je poštovanje jačega kod nje bilo prešlo u krv; ona čak nije mogla ni da zamisli da bi mogla da odbije da postane žena pobednika, ali je znala da bi život sa Agom bio teži.

Jedne večeri primicala se strašna noć. Vetar je bio rasterao oblake i fijučući prelazio je preko sasušene trave i golog drveća.

Crveno sunce, široko kao brdo koje se uzdizalo u ravnici prema zalasku, još je osvetljavalo predeo. I u sumraku koji se gubio u dnu beskrajnih vekova, horda se prikupljala, ispunjena velikom strepnjom. Bila je slaba k tužna. Da li će se vratiti dani kada je plamen pucketao proždirući grane! Onda se miris pečenog mesa uzdizao u sumraku, topla radost ispunjavala je grudi, kurjaci su tužno lutali, medved, lav i leopard udaljavali su se od tog svetlog života.

Sunce zađe; na golom zapadu, svetlost umre bez odbleska. I životinje koje žive od mraka počеше da lutaju po zemlji.

Stari Gun, koji je zbog patnji izgledao još stariji, počе jezivo da tuži:

– Gun je video svoje sinove i sinove svojih sinova. Nikada Ulhamri nisu bili bez Vatre... i Gun će umreti ne videvši je više.

Udubljenje u steni, gde se bila sklonila horda, ličilo je na pećinu. Po blagom vremenu to bi bilo dobro skrovište, ali sada je vetar šibao grudi.

Gun reče još:

– Vuci i psi će postajati svake večeri sve smeliji.

On je pokazivao hitre prilike, čiji je broj rastao ukoliko je više padala noć. Urlici su postajali sve duži i kobniji, noć je stalno množila

izgladnele životinje. Još ih je jedino poslednja večernja svetlost držala na odstojanju, Stražari su nemirno šetali po oštrom vazduhu, pod hladnim zvezdama...

Odjednom, jedan od njih stade i ispruži glavu. Druga dvojica učiniše isto.

Zatim prvi povika:

– Ima ljudi u ravnici!

Cela horda uzdrhta. Nekima ovlada strah; drugima se grudi raširiše od nade. Faum se seti da je još poglavica, diže se iz pukotine u kojoj je ležao i naredi:

– Neka svi ratnici sprema oružje!

U tom času punom sumnjive opasnosti, Ulhamri poslušашe ćutke. Poglavica dodade:

– Neka Hum uzme tri mladića i neka ide da vrebа one koji dolaze.

Hum je oklevao, nezadovoljan što dobija zapovesti od ćoveka koji je izgubio ruku. Ali stari Gun se umeša:

– Hum ima oći kao leopard, uho kao kurjak i njuh kao pas.

On će znati da li su oni koji se približavaju neprijatelji ili Ulhamri.

Onda Hum poće sa trojicom mladića. Ukoliko su dalje išli, zveri su se sve više okupljale za njihovim tragovima. Najzad išćezoše. Bedna horda dugo je ćekala. Napokon, dug poklić prolomi se kroz noć.

Faum je skakao po ravnici i vikao:

– Oni koji dolaze – Ulhamri su!

Užasno uzbućenje ovlada svima srcima, ćak i mala deca ustadoše; Gun izreće svoje misli i misli drugih:

– Da li su Ago i njegova braća... ili Naoh, Nam i Gav? Ponovo odjeknuše uzvici:

– To je Leopardov sin! promrmlja Faum sa potmulom radošću.

On se bojaо Agovog divljaštva.

Ali većina je mislila samo na Vatru. Ako je Naoh donese, bili su gotovi da se poviju pred njim; ako je ne donese, mržnja i preziranje podići će se protiv njegove slabosti.

Mećutim, jedna gomila kurjaka išla je ka hordi. Sumrak je bio mrtav. I poslednji crvenkasti trag se ugasio, a zvezde su sijale na ledenom nebu: ah! ugledati toplu crvenu životinju kako raste, osetiti je kako treperi po ćitavom telu!

Najzad se Naoh pojavi. Dolazio je sav crn na sivoj ravnici i Faum je urlao:

– Vatra!... Naoh donosi Vatru!

Nastade opšte uzbuđenje. Mnogi stadoše kao sekirom pogođeni. Drugi počеше da skaču uz ludačko urlanje – Vatra je bila tu.

Leopardov sin ju je pružio u njenom kamenom kavezu. Bila je to slaba crvena svetlost, ništavan život, koji bi jedno dete ugasilo jednim kamenom. Ali svi su znali ogromnu snagu koja će izbiti iz te slabosti. Zadihani, nemi, plašeći se da se ona ne ugasi, punili su svoje zenice njenom slikom...

Zatim nastade tako glasna vika da se vuci i psi poplašiše. Cela horda se tiskala oko Naoha, sa pokretima poniznosti, obožavanja i grčevite radosti.

– Nemojte ubiti Vatru! povika stari Gun kada se buka utiša. Svi se ukloniše. Naoh, Faum, Gamla, Nam i Gav i stari Gun obrazovaše grupu u toj gomili i pođoše ka steni. Horda nanese slame, grančica i grana. Kad je ognjište bilo gotovo, Leopardov sin približi slabačku svetlost. Ona najpre pređe na nekoliko grančica, pa uz pištanje počе da proždire grane, dok su se i vuci i psi, odbijeni na granicu svetlosti, povlačili obuzeti tajanstvenim strahom.

Tada se Naoh obrati velikom Faumu:

– Da li Leopardov sin nije ispunio svoje obećanje? I hoće li poglavica Ulhamra ispuniti svoje?

On pokaza na Gamlu, koja je stajala pri crvenoj svetlosti.

Ona zatrese svojom kosom. Trepereći od ponosa, više se nije bojala. I ona je osećala divljenje kojim je cela horda okružavala Naoha.

– Gamla će biti tvoja žena kao što je obećano, odgovori skoro ponizno Faum.

– I Naoh će zapovedati hordom! reče hrabro stari Gun.

On je govorio tako ne zbog toga što je prezirao velikog Fauma, nego da bi uništio suparništva koja je smatrao opasnim. U tom trenutku, kada su ponovo dobili Vatru, niko ne bi smeo da protivreči.

Nastade oduševljeno odobravanje.

Ali Naoh je gledao samo Gamlu: dugačka kosa i živost svežih očiju govore su o njenoj ravnosti; on u svom srcu oseti neko duboko sažaljenje prema čoveku koji će mu je dati. Ali ipak uvide da

poglavica slabe ruke ne može sam da zapoveda Ulhamrima, pa uzviknu:

– Naoh i Faum će upravljati hordom!

Iznenadena, svi učutaše, dok, prvi put u životu, Faum divlja srca oseti kako ga obuzima neka nejasna nežnost prema čoveku koji nije potomak njegovih sestara.

Međutim, stari Gun, najradoznaliji od svih Ulhamra, htjede da sazna doživljaje trojice ratnika. Uspomene su bile još tako sveže u Naohovom mozgu kao da ih je juče preživio. U to doba reči su bile retke, veze između reči slabe, a snaga veze misli kratka, nagla i snažna. Veliki nomad ispriča im o surom medvedu, džinovskom lavu i tigrici, Ljudožderima, mamutima, Crvenim Kepecima, ljudima bez ramena i pećinskom medvedu. Međutim, on im, bilo iz nepoverenja ili lukavstva, ne odade tajnu kamenova za vatru, o kojima je doznao od Vaha.

Pucketanje Vatre potvrđivalo je priču; Nam i Gav su grubim pokretima potvrđivali svaki doživljaj. Kako je to bila priča pobednika, ona je duboko prodirala u sva srca i zaustavljala dah u grudima.

Gun povika:

– Među našim ocevima nije bilo ratnika koji bi se uporedio sa Naohom... i neće ih biti ni među našom decom ni među decom naše dece!

Najzad Naoh pomenu Agoa; svi zadrhtaše kao drveće pod olujom, jer su se svi bojali Oroksovog sina.

– Kad je Leopardov sin ponovo video Agoa? prekide ga Faum, gledajući nepoverljivo u mrak.

– Prošla je jedna noć i još jedna noć, odgovori ratnik. Oroksovi sinovi su prešli reku.

Pojavili su se pred stenom na kojoj su bili Naoh, Nam i Gav...

Naoh se borio s njima.

Nastade tajac u kome se ni dah nije čuo. Čula se samo Vatra, vetar i udaljena rika zveri.

– I Naoh ih je ubio! izjavi gordo nomad.

Ljudi i žene zgledaše se. Oduševljenje i sumnja borili su se u dnu njihovih srca. Muh izrazi nejasno osećanje svih, upitavši:

– Da li je Naoh ubio svu trojicu?

Leopardov sin ne odgovori. On zavuče ruku u jedan nabor medveđeg krzna kojim je bio ogrnut i baci na zemlju tri krvave ruke.

– Evo ruku Agoa i njegove braće!

Gun, Muh i Faum zagledaše ih. Odmah ih poznadoše.

Ogromne i zdepaste ruke, prsti pokriveni riđom dlakom nametljivo su izazivali sliku strahovitih tela Kosmatih. Svi se setiše kako su drhtali pred njima. Suparništvo se ugasi u srcima najjačih; slabi spojiše svoj život sa Naohovim; žene osetiše produženje rase. I Gun suvih kostiju izjavi:

– Ulhamri se neće više bojati neprijatelja!

Faum dohvati Gamlu za kosu i grubo je baci na zemlju pred pobednika.

I on reče:

– Evo. Ona će biti tvoja žena... Moja zaštita više nije nad njom. Ona će se povinovati svome gospodaru; ici će da traži plen koji ti budeš ubijao i nosiće ga na svom ramenu. Ako ne sluša, možeš da je ubiješ.

Naoh spusti ruku na Gamlu i podiže je bez grubosti. Beskrajno vreme pružalo se pred njima.

KRAJ

Table of Contents

PRVI DEO

I – SMRT VATRE

II – MAMUTI I OROKSI

III – U PEĆINI

IV – DŽINOVSKI LAV I TIGRICA

V – POD ERUPTIVNIM STENAMA

VI – BEKSTVO U NOĆI

DRUGI DEO

VII – PEPEO

VIII – ZASEDA PRED VATROM

IX – NA OBALAMA VELIKE REKE

X – SAVEZ IZMEĐU ČOVEKA I MAMUTA

XI – ZA VATRU

XII – TRAŽENJE GAVA

XIII – ŽIVOT KOD MAMUTA

TREĆI DEO

XIV – CRVENI KEPECI

XV – GRANITNI GREBEN

XVI – NOĆ NA MOČVARI

XVII – BORBA MEĐU VRBAMA

XVIII – LJUDI KOJI UMIRU

XIX – KROZ PODVODNE PREDELE

XX – LJUDI PLAVE DLAKE

XXI – DŽINOVSKI MEDVED JE U KLANCU

XXII – STENA

XXIII – KOSMATI AGO

XXIV – U TAMI VEKOVA

KRAJ